

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
TEISĖS FAKULTETAS
VERSLO TEISĖS KATEDRA

RŪTA KAZLAUSKAITĖ

SAŽININGUMAS SUTARTINIUOSE SANTYKIUOSE
Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas:
doc. dr. Egidijus Baranauskas

Vilnius
2008

TURINYS

ĮVADAS	3
1. SAŽININGUMO PRINCIPO KILMĖ, SAMPRATA	7
1.1. Sažiningumo reikalavimas kaip moralinė-teisinė kategorija.....	7
1.2. Kilmė	16
1.3. Oponuojantis požiūris.....	18
2. SAŽININGUMAS IKISUTARTINIUOSE SANTYKIUOSE.....	20
2.1. Kontinentinės teisės tradicijoje ir tarptautiniuose sutarčių teisės principuose	20
2.2. Bendrosios teisės tradicijos šalyse.....	30
3. SAŽININGUMAS INTERPRETUOJANT SUTARTĮ.....	34
4. SAŽININGUMAS VYKDANT SUTARTĮ.....	39
4.1. Kontinentinės teisės tradicijoje.....	39
4.2. Bendrosios teisės tradicijoje	41
5. TEISINIAI PADARINIAI UŽ SAŽININGUMO REIKALAVIMO NEPAISYMA BEI PRIEMONĖS SIEKIANT JO IŠVENGTI	46
5.1. Ikisutartiniuose santykiuose ir interpretuojant sutartį	46
5.2. Sutarties vykdyme	53
IŠVADOS IR PASIŪLYMAI	56
Santrauka	60
Summary.....	60
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	61

IVADAS

1. Problemos formulavimas

Sąžiningumo principas, kaip ir kiti bendrieji teisės principai – teisingumas ir protingumas – teisės sistemoje yra vertinamojo pobūdžio sąvokos, suvokiamos per moralumo prizmę. Tai reiškia, jog detalaus jos turinio jį nurodant tiesiogiai nustatyti neįmanoma, taigi, šios ir kitų vertinamųjų normų turinį priimta atskleisti per jos dinamiką – normos veikimą ir taikymą konkrečiose faktinėse situacijose, išskylančiose teisiniuose santykiuose. Dėl tokio principo pobūdžio sąžiningumo reikalavimas negali būti apibrėžtas konkrečiai, nes tai neapimtų visų galimų atvejų, kuriais principas turėtų būti taikomas. Toks principo lankstumas yra patogus jį taikant, tačiau kyla ir jo skirtingo suvokimo tarp šalių problema. Kadangi kontinentinės teisės tradicijoje, iš kurios ir kilo principas, jis apibrėžiamas gana lakoniškai, pareiga išplėtoti tokį reikalavimą yra paskirta teismui, nors teisminis precedentas nėra laikomas pirminiu teisės šaltiniu šioje teisės doktrinoje. Kadangi principas gyvuoja jau daugiau nei šimtmetį, teismai per įvairių bylų nagrinėjimą šiuo klausimu jau yra parengę netrumpą, tačiau ne baigtinį sąrašą atvejų, kas yra nesąžiningumas, t.y. kokie šalių veiksmai prieštarauja šiam principui.

Reikia pažymėti, jog siejant su sutartiniais santykiais principas yra naudojamas dviem pagrindiniais aspektais – kaip reikalavimas taikomas sutarties šalims ir kaip siauresnės apimties žinojimo kriterijus tretiesiems asmenims. Nagrinėjant šią temą pasirinktas būtent sutarties šalims taikomo reikalavimo reglamentavimo nagrinėjimas užsienyje, Lietuvoje bei tarptautinėms sutartims skirtuose sutarčių teisės principuose.

Pabrėžtina, jog esminė principo paskirtis tiek pagal Lietuvos, tiek pagal užsienio teisę turėtų būti sąžiningumo reikalavimo taikymas esant tam tikroms konkrečioms sąlygoms, kuomet remiantis kitomis normomis situacija negali būti išsprendžiama teisingai ir sąžiningai.

Kadangi skirtingų valstybių teisė vystėsi jų viduje nesant reikalo unifikuoti reglamentavimą, principas skirtingose teisinėse sistemose yra suprantamas nevienodai. Be to, didelę reikšmę turi ir tai, kuriai teisės tradicijai – kontinentinei ar bendrajai konkreti valstybė priklauso. Tai lemia skirtingą principo taikymo apimtį sutartiniais santykiais bei paties principo, kaip tokio, taikymą.

Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse numatytas reglamentavimas įtvirtintas remiantis kontinentinės teisės tradicija bei UNIDROIT sutarčių teisės principais, todėl normų išdėstymas sutarčių teisėje yra labai panašus į pateiktą minėtame *soft law* dokumente, tačiau principo suvokimui remiamasi kontinentinės teisės tradicija, pagal kurią principas skirtas konkrečiai situacijai, kai

remiantis kitomis teisės normomis neįmanoma teisingai išspręsti šalių ginčo ir vienos iš šalių teisės būtų pažeistos vadovaujantis grynai normatyviniu teisės aiškinimu.

Remiantis tokiu principo formavimu Civiliniame kodekse, natūraliai iš to kyla ir kontinentinės teisės praktika, jog principą plėtoja ir aiškina teismai bei teisės doktrina. Teisės doktrina šiuo klausimu Lietuvoje nėra išplėtotą, pagrindiniu šaltiniu ir toliau išlieka V. Mikelėno Civilinio kodekso komentaras, kuris sąžiningumą liečiančiais klausimais rengtas remiantis bendrąja civilinės teisės teorija ne visada atsižvelgiant į lyginamuosius bei normos kilmės aspektus. Dėl teisės doktrinos trūkumo tenka remtis teismine praktika, kuri kol kas taip pat nėra gausi, nes pats principas naujajame Civiliniame kodekse buvo įvestas kaip naujovė, todėl daugeliu aspektų problema dar nėra analizuota Lietuvos teisinėje sistemoje. Be to, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika yra nepalyginamai gausesnė aptariant trečiojo asmens, o ne sutarčių šalių sąžiningumą sutartiniuose santykiuose ar atskiruose jų etapuose.

Taigi, iš to, kas paminėta, galime kelti ir esminę darbo problemą – sąžiningumo reikalavimo neapibrėžtumas sąlygoja skirtingą reglamentavimą bei principo apimtį pasaulio teisinėse sistemose ir iš globalizacijos kylantis skirtingų sistemų susidūrimas bei teisės unifikavimas įneša painiavos į sąžiningumo principo taikymą. Siekiant to išvengti *soft law* tarptautiniai aktai reglamentuodami sąžiningumo reikalavimą įtvirtina šalių neatšaukiamą pareigą laikytis sąžiningos dalykinės praktikos, tačiau yra gana lakoniški ir tokių principų rinkinių komentarų autoriai išsako gana aptakią ir skirtingo principo aiškinimo kontinentinės teisės šalyse netrikdančią poziciją. Situaciją sunkina Europos Sąjungos (toliau – ES, Europos Bendrija, EB) teisės harmonizavimas, kuris yra privalomas visoms valstybėms narėms, o jose egzistuoja tiek kontinentinė, tiek bendroji teisės tradicija, kuri atsargiai žiūri į kontinentinei teisei būdingų institutų atėjimą. Tuo tarpu Europos Bendrija įtvirtindama sąžiningumo reikalavimą remiasi kontinentinės teisės tradicija ir tai kelia nesusipratimų bendrosios teisės valstybėse, visų pirma Didžiojoje Britanijoje.

2. Hipotezė

Problemos formulavime pateikti duomenys, pati problema bei kilę klausimai apie sąžiningumo principo reglamentavimo išbaigtumą leidžia suformuluoti ir hipotezę – sąžiningumo principas, kaip toks, yra būtinas bet kuriai teisinei sistemai, siekiant užtikrinti visapusiškai teisingą šalių teisių ir pareigų pasiskirstymą sutartiniuose santykiuose bei priemones už sąžiningumo reikalavimo nesilaikymą.

3. Tyrimo objektas ir dalykas

Kaip galima spręsti iš magistro baigiamojo darbo pavadinimo, tyrimo objektas yra sąžiningumas kaip moralinė – teisinė kategorija bei sąžiningumo principo formuojamas reikalavimas sutarties šalims. Šiuo atveju tyrimo dalyku galėtume išskirti sąžiningumą sutartiniuose santykiuose.

4. Tyrimo tikslas ir uždaviniai

Tyrimo tikslas – nustatyti sąžiningumo, kaip vieno iš kertinių teisės principų, svarbą bei reglamentavimo apimtį sutartiniuose santykiuose. Tuo remiantis iškeliami ir pagrindiniai tyrimo uždaviniai:

1) išanalizuoti sąžiningumo principo įgyvendinimą trijuose sutartinių santykių etapuose: ikisutartiniuose santykiuose, interpretuojant sutarčių sąlygas bei vykdant iš sutarties kylančias prievoles, kadangi kontinentinės ir bendrosios teisės tradicijose egzistuoja skirtingas požiūris į principo taikymo apimtį skirtingiems sutartinių santykių etapams;

2) palyginti principo reglamentavimą Lietuvos Respublikos teisės normomis su užsienio šalių bei tarptautinėms sutartims taikoma teise.

5. Tyrimo metodai

Pagrindiniai naudojami tyrimo metodai yra teisinių dokumentų analizė ir mokslinės literatūros analizė. Teisinių dokumentų analize remiantis apibendrinamas sąžiningumo principo reguliavimas Lietuvos Respublikoje; ši analizė apima teisės aktų bei teismų praktikos išsamų nagrinėjimą. Mokslinės literatūros analizė apima teisės doktrinos sąžiningumo principo srityje nagrinėjimą.

Taip pat naudotas sisteminės analizės metodas. Jo reikalingumas kyla iš įstatymo leidėjo pasirinktos pozicijos sąžiningumo principo esmės neaiškinti vienoje normoje, bet principo taikymą reglamentuoti taikant jį atskirose situacijose ir institutuose bei teismams suteiktos kompetencijos plėtoti analizuojamą sąžiningumo reikalavimą, o taip pat ir naudoti teisės analogiją.

Kadangi darbas yra labiau teorinio pobūdžio, lygiagrečiai šiam analizavimui taikomas lyginamasis metodas, siekiant išskirti reguliavimo pranašumus, trūkumus bei kitas detales, kurios lemia reglamentavimo ypatybes. Ši informacija ypatingai svarbi teisėkūroje, nes Lietuva būdama jauna valstybė didžiąją dalį savo teisės normų priima remdamasi užsienio valstybių praktika ir patirtimi, atsižvelgiant į tai, kokių privalumų ir trūkumų turi objekto reglamentavimas. Be to, remiantis šiuo metodu, žinant užsienio valstybėse, kurių patirtimi remtasi, kilusius instituto

reglamentavimo trukumus bei spragas, galima ieškoti naujų sprendimų bei tobulinti sistemą tiek teisės normomis, tiek teismo precedento būdu. Įstojus į Europos Sąjungą teisė yra harmonizuojama visos bendrijos lygiu, todėl turi būti gerai susipažinta su valstybėms narėms privalomais tiesioginio galiojimo bei perkeltiniais bendrijos priimtais teisės aktais, o taip pat, unifikuojant teisę tarptautiniu lygiu, nacionalinės teisės normos negali prieštarauti ratifikuotoms tarptautinėms sutartims, tarp jų ir Vienos konvencijai „Dėl sutarčių teisės“.

Taip pat galima rasti ir istorinį metodą, kuris padeda suprasti analizuojamo reiškimo kilmę ir paplitimo priežastis. Šiuo atveju, sąžiningumo principas yra vienas pagrindinių (bendrujų) teisės principų, paplitęs visoje Vakarų teisės tradicijoje. Remiantis istoriniais duomenimis, galima teigti, jog jo paplitimą Europoje ir jos kultūrą perėmusiose šalyse lėmė Romėnų teisės įtaka, nes jau tuomet šiuo principu (*bona fides* – atvirai, nuoširdžiai geru pasitikėjimu) buvo vadovaujama teismo procese priimant sprendimą.

6. Pagrindinės sąvokos (Key words)

Sąžiningumas,
sąžiningumo principas,
prievolių teisė,
sutarčių teisė,
sutartiniai santykiai.

1. SAŽININGUMO PRINCIPO KILMĖ, SAMPRATA

1.1. Sažiningumo reikalavimas kaip moralinė-teisinė kategorija

Bendriausiaja prasme sąžiningumas suprantamas kaip dorovinis atsakingumas už savo poelgius bei jų vertės įsisąmoninimas.¹ Jis apima tiek asmens elgesio kitų asmenų atžvilgiu, tiek veikslių padarinių suvokimą, tiek apsisprendimą vienaip ar kitaip pasielgti konkrečioje situacijoje. Bendrinėje kalboje sąžiningumas suprantamas kaip vertybinė, moralinė kategorija bei asmens teisingo elgesio savo ir kitų asmenų atžvilgiu suvokimą reiškiantis terminas.

Teisiniame kontekste sąžiningumo principas, įvardijamas kaip *bona fides*, išvertus iš lotynų kalbos reiškia „Gera valia, geru pasitikėjimu, visai atvirai, be jokio kėslo“,² taip pat principas dažnai apima dorumą, atvirumą, lojalumą ir t.t.³

Kalbėdami apie sąžiningumo sąvoką šiuolaikinėje teisinėje aplinkoje, pradėkime nuo visoms teisinėms šakoms bendrų principų – teisingumo, protingumo ir sąžiningumo, kuriais vadovaudamiesi turi veikti ir visi civilinių teisinių santykių subjektai įgyvendindami savo teises bei atlikdami pareigas (CK 1.5 str. 1d.)⁴. Šie principai traktuojami kaip pamatinės teisinės vertybės, kurios akcentuojamos ne tik kaip bendra ir abstrakti taisyklė, bet ir pabrėžiamos atskirus sutartinius santykius ar jų etapus reglamentuojančiose normose (pavyzdžiui, 6.188, 6.200, 6.240, 6.253, 6.744 ir t.t.).

Bendriesiems teisiniams principams Lietuvos teisės sistemoje būdinga tai, jog šie teisiniai principai nėra apibrėžiami konkrečiomis sąvokomis siekiant išlaikyti jų lankstumą ir plataus pobūdžio pritaikomumą konkrečioms situacijoms. Tai grindžiama tuo, jog teisingumas, protingumas ir sąžiningumas egzistuoja ne tik kaip teisinės bet ir kaip moralinės kategorijos todėl skirtingose situacijose principo taikymo apimtis gali kisti priklausomai nuo susiklosčiusių aplinkybių. Vertybinių kriterijų šiose sąvokose egzistavimas trukdo įstatymų leidėjui objektyviai sukurti universalias taisykles ar sprendimo variantus kiekvienai kilšančiai faktinei situacijai.⁵ Atskleisti šių

¹ Stasys Keinys (vyriausiasis redaktorius) et al. *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. Vilnius : Mokslo ir enciklopedijų leidybos inst., 2000.

² Aleksandra Teresė Veličkienė *Ratio scripta: lotyniški teisės ir bendrosios kultūros frazeologizmai, apibrėžimai, terminai*. Vilnius: Justitia, 2003.

Aldona Bendorienė et al. *Tarptautinių žodžių žodynas*. Vilnius : Alma littera, 2004.

³ A.S. Hartkamp et al. *Towards a European Civil Code*, trečiasis leidimas. The Hague, London, Boston: Kluwer Law International, 2004. http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1098856 Žiūrėta 2008-08-05.

⁴ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262

⁵ Valentinas Mikelėnas et al. *Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos*. Vilnius: Justitia, 2001. P. 75.

principų turinį paliekama teismų praktikai per konkrečius teismo precedentes kylančius iš skirtingų situacijų ir teisės doktrinai.

Kaip pažymi Ciceronas I a. pr. m. e. romėnų politikas, retorikas, filosofas ir rašytojas savo teisinio pobūdžio veikaluose taip pat yra nurodęs, jog sąžiningumas (*bona fides*) negali būti redukuotas į tam tikrą specifinę formulę ar į teisinį institutą, reglamentuojamą konkrečiomis teisės normomis ir apibrėžimais; remiantis šiuo principu pareigos, kylančios iš sandorių turi būti vykdomos atsižvelgiant į konkrečią situaciją.⁶

Be to, šie trys principai tarpusavyje. Nagrinėjant LR CK komentaro autorių paaiškinimus, sąžiningumo sąvoka yra neatsiejama nuo teisingumo bei protingumo ir atvirkščiai. Pavyzdžiui, „Teisingumas ar neteisingumas nustatomi remiantis moraliniais kriterijais – gėriu ir blogiu, <...>, protingumu ir neprotingumu, sąžiningumu ir nesąžiningumu“⁷, „Protingumas yra sąžiningumas objektyviuoju požiūriu“ ir t.t. Žinoma, tai įneša painiavos į šių principų ir jų santykio suvokimą.

Taigi, LR CK 1.5 str. ir 6.158 str. (taikomas sutarčių teisėje) yra lanksčios normos, leidžiančios teismams įgaliotiems visuomenės ir valstybės vardu įgyvendinti teisingumą turėti tam tikrą diskrecijos teisę priimant sprendimus objektyviai atstatančius sutarties šalių interesų pusiausvyrą priklausomai nuo konkrečioje situacijoje susiklosčiusių aplinkybių. Kartu toks įstatymo lankstumas įgalina teismą užpildyti tam tikras įstatymo spragas tuo neutralizuojant iš statiškos pozityvios teisės normų kylančius interesų pusiausvyros netolygumus, atsirandančius dėl įstatymų leidėjo nenumatytų situacijų susidarančių sutartinių santykių eigoje.⁸ Dar daugiau, vertinamųjų normų egzistavimas teisiniuose santykiuose užtikrina teisės normų lankstumą bei įgalina teismus vykdyti teisingumą pildant įstatymu neapartas situacijos detales (absoliučiai visų galimų situacijų aptarti teisės normomis neįmanoma), kuomet normos nėra pilnai išbaigtos („trumparegiškos“) ar esant spagų arba dėl susidariusio didelio atstumo tarp įstatymo leidėjo ir teisės taikymo bei laiko reikalingo pakeisti pasenusią teisės normą.

Pabrėžtina, jog teismas šias vertinamąsias normas interpretuoja remdamasis teisės ar principo analogija, bei įprastai bendrosios teisės tradicijoje priimtinais teisės precedentais, papročiais ir mokslo doktrina. T.y. ne tik moraliniu aspektu, kas paprastai sudaro ne esminę teismo darbo dalį. Taigi, interpretavimo rezultatas gaunamas per sintezę teisės normų, išreikštų teisės

⁶ Reinhard Zimmerman, Whittaker Simon, *Good faith in European contract law*. Cambridge: Cambridge university press, 2000. P. 70.

⁷ Valentinas Mikelėnas et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos*. Vilnius: Justitia, 2001. P. 75.

⁸ Ten pat.

aktuose, principų bei numanomos teisės ir jos saugomų vertybių tam tikroje bendruomenėje. Ši visuma privalo būti moraliai priimtina, tačiau moralumas privalo egzistuoti teisės normų, principų, precedentų ir kitų santykius reglamentuojančių šaltinių ribose.

Žinoma, vertinamųjų sąvokų įtvirtinimas teisės sistemoje taip pat yra diskutuotinas ir susilaukia kritikos. Pagrindiniai oponentų argumentai didžiąja dalimi remiasi normatyvizmo bei pozityvizmo idėjomis ir teigia, jog teisė su morale netapatinama, o vertinamosios normos leidžia interpretuoti teisinę situaciją per moralės prizmę, o taip pat leidžia teisinėje sistemoje įsigalėti socialinėms bet nebūtinai teisinėms normoms. Pastarąsias normatyvizmo doktrina taip pat laiko nepriimtiniomis teisėje ir teigia, jog sutartinius santykius turi reglamentuoti teisės normos, o ne papročiai ar moralinės nuostatos, kurie gali skirtis bei įnešti neaiškumo dėl sudėtingumo juos egzistavus tarp šalių bei nustatant jų turinį.⁹ Be to, perleidžiant teismui normos aiškinimo ir, tam tikra prasme, jos kūrimo teisę būtų pažeidžiamas valdžių padalijimo į įstatymų leidžiamąją, vykdomąją ir teisminę valdžią principas¹⁰.

Šie argumentai dažniausiai pateikiami siekiant palaikyti kontinentinės teisės tradiciją pagrįstą normatyvizmo idėjomis, tačiau reikia pastebėti, jog šiuolaikinėje teisėje kontinentinės teisės tradicija yra linkusi perimti iš bendrosios teisės kai kuriuos principus ir juos taikyti teisės sistemoje, nors ir ne pilna jos apimtimi – pavyzdžiui, teismams paliekama laisvė interpretuoti teisės normas, bei užpildyti nereguliuojamas spragas, taip pat į teisinius santykius įtraukiamas teisinis paprotys, kuriuo, jei toks buvo susiklostęs tarp šalių, turi būti vadovujamasi nagrinėjant situaciją. Tai patvirtina ir bendrųjų principų (teisingumo, protingumo ir sąžiningumo) neapibrėžtumas teisės aktuose, paliekant teismams interpretavimo teisę.

Tendencija ne tik palikti erdvės bet ir suteikti principo interpretavimo kompetenciją teismų praktikai ir doktrinai Lietuvos teisėje atsirado kodekso autoriams remiantis kitų kontinentinės teisės sistemos šalių privatinės teisės praktika. Kaip įvairiuose kontekstuose pabrėžia CK komentaro autoriai, įtvirtinant sąžiningumo principą Lietuvos teisėje buvo remtasi ir UNIDROIT tarptautiniais sutarčių teisės principais bei kontinentinės teisės šalių praktika šį principą įgyvendinant. Tačiau atlikus Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikos analizę pastebime, jog nors sąžiningumo principas taikomas dažnai, tačiau jį randame arba kalbant apie trečiuosius asmenis arba kaip vieną iš trijų pagrindinių teisės principų tačiau jo esmė konkretizuojama tik vienoje byloje ir tai nepilna principo apimtimi lyginant su samprata užsienio valstybėse. Taigi iš to galime teigti, jog Lietuvoje teismų praktika sąžiningumo principo aiškinyje nėra išplėtotą.

⁹ Hans Kelsen *Grynoji teisės teorija*. Vilnius: Eugrimas. 2002. P. 88.

¹⁰ Rolandas Balčikonis „Sąžiningumo principas sutarčių teisėje“ // *Jurisprudencija* 2003, t 41(33). P. 166.

Vokietijos federacinės Respublikos civilinio kodekso (toliau - BGB)¹¹ antroje knygoje, reglamentuojančioje prievolių teisę 242 str. teigia, jog „Veikimas gera valia“ įpareigoja skolininką veikti pagal sąžiningumo reikalavimus atsižvelgiant į įprastą praktiką (*Der Schuldner ist verpflichtet, die Leistung so zu bewirken, wie Treu und Glauben mit Rücksicht auf die Verkehrssitte es erfordern*). 157 str. nurodo, jog sandoriai (sutartys) turi būti interpretuojami pagal sąžiningumo reikalavimus, atsižvelgiant į įprastą praktiką (*Verträge sind so auszulegen, wie Treu und Glauben mit Rücksicht auf die Verkehrssitte es erfordern*). Kaip matome iš formuluotės, sąžiningumo samprata turėtų išplauti iš esamos įprastos praktikos, kuri, kaip galime daryti prielaidą, formuojama per teismų sprendimų precedentus. Būtent teismų pagalba remiantis buvo taisomi BGB užkoduoti trūkumai, dėl kurių realiose situacijose nebuvo įmanoma priimti adekvačių sprendimų. Taip pat šio principo pagrindu plėtojami nauji teisės institutai, kurių kodekso rengėjai negalėjo numatyti.¹² Konkretaus sąžiningo veikimo apibrėžimo teisės aktuose nerasime ne tik Vokietijos teisinėje sistemoje ir daugumoje kitų valstybių teisės aktų. Išimtimi laikytinas tik Jungtinių Amerikos Valstijų Unifikuotas prekybos kodeksas (*Uniform Commercial Code*, toliau – UCC), kuris sąžiningumą apibrėžia gana abstrakčiai, kaip atvirumą ir pagrįstą teisingo (doro) elgesio komercinių standartų laikymąsi (*Good faith means honesty in fact and the observance of reasonable commercial standards of fair dealing*)¹³. Kitaip tariant, principo turinys taip pat palieka pakankamai erdvės situacijos vertinimui ir interpretacijai, kokie veiksmai konkrečiu atveju gali būti laikomi teisingu elgesiu.

Taigi, matome, jog kontinentinės teisės tradicija „švelnėja“ perimdama kai kuriuos bendrosios teisės principus, o abiejų tradicijų sintezė padeda efektyviau taikyti teisės normas atsižvelgiant į konkrečią situaciją. Tai, kad sąžiningumas nėra tiksliai apibrėžiamas Vokietijos civiliniame kodekse, irgi galėtų būti argumentas „už“ vertybinių normų egzistavimą ir taikymą, nes BGB teisinėje bendruomenėje paprastai laikomas vienu iš tobuliausių egzistuojančių civilinių kodeksų, nustatančių tokių situacijų teisinį reglamentavimą, kuris Lietuvos teisinėje sistemoje dar net nėra reikalingas.

Kontinentinės teisės tradicijos valstybių teisės doktrina dažnai išskiria keletą sąžiningumo principo funkcijų įeinančių į normos suvokimą. Tokios funkcijos paprastai varijuoja, tačiau iš esmės jos yra panašios. Pavyzdžiui, M. W. Hasselink, remdamasis W. Knopp & W. Siebert, nurodo, jog Vokietijos teisės doktrina komentuojant BGB 242 str. funkcijomis laiko sutarties šalių pareigų

¹¹ Bürgerliches Gesetzbuch // Reichsgesetzblatt 1896 Nr. 195, su vėlesniais pakeitimais ir papildymais.

¹² Stasys Drazdauskas „Sąžiningumo principas Lietuvos sutarčių teisėje“ // Teisė, 2007, t. 65. P. 39.

¹³ Uniform Commercial Code 1967 birželio 30d. su vėlesniais pakeitimais ir papildymais
<http://www.law.cornell.edu/ucc/ucc.table.html> 1-201 str. 20 d.

papildymą, sutartinių teisių apribojimą, bei pagrindą sutartiniams santykiams nutraukti (*Wegfall der Geschäftsgrundlage*)¹⁴, tuo tarpu R Balčikonis, remdamasis F. Wieacker, trečiuoju išskiria realaus teisingumo įgyvendinimo (per teismo teisėkūros laisvę) funkciją¹⁵. Dar vienas iš BGB komentarų – Bamberger ir Roth išskiria keturias funkcijas – papildymo, ribojimo, konkretizavimo (per aiškinimą) bei koregavimo.¹⁶

LR CK autoriai sąžiningumui, kaip ir kitiems principams priskiria tokias bendrąsias funkcijas: reglamentavimo, interpretavimo bei teisės spragų užpildymo ir kolizijų šalinimo.¹⁷

Sąžiningumas kaip teisinė kategorija taip pat laikomas vertybiniu asmens elgesio matu kontinentinės teisės doktrinoje tradiciškai yra vertinamas pagal du kriterijus – objektyvųjį ir subjektyvųjį.¹⁸ Nepaisant vienodų sąvokų pasirinkimo šios dvi rūšys ne visuomet aiškinamos vienodai. Tai panagrinėsime aptardami kiekvieną iš sąžiningumo rūšių.

Pačia bendriausiąja prasme, neišskiriant sąvokų skirtumų skirtingų valstybių teisinėje sistemoje, kaip matyti jau iš pačių sąvokų, objektyvusis kriterijus apima išorinį asmens veiksmų konkrečioje situacijoje vertinimą stebėtojo akimis, tuo tarpu subjektyviuoju kriterijumi vertinamas apibūdinamas vidinis situacijos analizavimas iš paties subjekto pozicijos – ar asmuo žinojo bei galėjo žinoti tam tikras aplinkybes turinčias reikšmės sandorio sudarymui.¹⁹

Taigi, sąžiningumui objektyviaja prasme priskiriamos tokios situacijos aplinkybės, kurias asmuo turėjo ar privalėjo žinoti, atlikti tam tikrus veiksmus ar nuo jų susilaikyti. Tai reiškia, jog asmuo privalėjo elgtis remdamasis *bonus pater familias* principu, reiškiančiu asmens prievolę elgtis maksimaliai rūpestingai, apdairiai, teisingai ir protingai atsižvelgiant į esamą situaciją. Taigi, sąžiningumo principas šiuo aspektu yra apibrėžiamas per kitus du vertybinius bendruosius teisės principus. Pavyzdžiui, objektyviojo kriterijaus reikalavimais besiremiantis asmuo domėtusi aplinkoje vykstančiais pasikeitimais ir imtusi priemonių užkirsti kelią galimam žalos jo interesams atsiradimui ar jau padarytos žalos padidėjimui. Taigi, nesuklystume teigdami, jog dauguma atvejų pagal objektyvųjį kriterijų besielgiančio asmens veiksmai turi būti aktyvūs, o tam tikrų aplinkybių sąlygoti pasikeitimai iki smulkmenų apgalvoti maksimaliai siekiant išvengti žalos tiek sau, tiek

¹⁴ A.S. Hartkamp et al. *Towards a European Civil Code*, trečiasis leidimas. The Hague, London, Boston: Kluwer Law International, 2004. http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1098856 Žiūrėta 2008-08-05.

¹⁵ Rolandas Balčikonis „Sąžiningumo principas sutarčių teisėje“ // *Jurisprudencija* 2003, t 41(33). P. 168.

¹⁶ Heinz Georg Bamberger, Herbert Roth *Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch*, T. 1. München: Verlag C. H. Beck, 2003. P. 715.

¹⁷ Mikelėnas Valentinas et al. *Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos*. Vilnius: Justitia, 2001. P. 78.

¹⁸ A.S. Hartkamp et al. *Towards a European Civil Code*, trečiasis leidimas. The Hague, London, Boston: Kluwer Law International, 2004. http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1098856 Žiūrėta 2008-08-05.

¹⁹ Ten pat.

kitiems asmenims. Objektyvusis sąžiningumas apibūdina elgesio standartą, kuriuo asmenys privalo vadovautis siekdami užtikrinti savo bei nepažeisti kito asmens teisių.

Vokietijos teisės doktrinoje objektyvusis sąžiningumas apibrėžiamas per dvi sąvokas – „*Treu und Glauben*“²⁰, kas reiškia ištikimybę (lojalumą) ir pasitikėjimą. Taigi, objektyvusis sąžiningumas apima abi sutartinio santykio šalis ir prievolės ar teisės kiekvienai iš jų – viena privalo būti lojali ir nekenkti kitai, o pastaroji remdamasi pirmosios lojamu gali veikti pasitikėdama. BGB komentaro autoriai nurodo, jog sąžiningumo principas suprantamas kaip elgesio standartas, su kuriuo šalis turi derinti savo poelgius ir pagal kurį šalies elgesys vertinamas.²¹ Minėti Vokietijos civilinio kodekso²² 242 ir 157 straipsniai taikytiną sąžiningumo principą išreiškia kaip objektyvųjį sąžiningumą. Taigi, galime teigti, jog sutartiniams santykiams šiuo atveju taikomas objektyviojo sąžiningumo reikalavimas²³ – būti rūpestingam, apdairiam ir atidžiam įgyvendinant teises bei vykdant pareigas, kad atliekami veiksmai (ar neveikimas) nepažeistų nei vienos iš šalių teisių bei nebūtų prielaida tokiems pažeidimams atsirasti.

Sąžiningumas subjektyviaja prasme neatsiejamas nuo asmenį pasiekusios informacijos, t.y. žinojo asmuo ar nežinojo apie tam tikrus konkrečios situacijos aspektus. Jis nustatomas vertinant ar asmuo galėjo numanyti ir patikrinti, žinoti ir gauti tam tikrą informaciją, pasielgti vienu ar kitu būdu atsižvelgiant į jo amžių, išsilavinimą, gyvenimo patirtį ar kitas faktines aplinkybes. Galima teigti, jog subjektyvus sąžiningumas yra faktinių aplinkybių vertinimo sąlygotas sąžiningumas.²⁴ T. y. kokio informacijos kiekio konkrečiam asmeniui turėtų pakakti, kad jis susidarytų objektyvias išvadas apie esamą situaciją ir imtųsi veiksmų neigiamoms pasekmėms išvengti.²⁵

Vokietijos teisėje subjektyvusis sąžiningumas vadinamas „*guter Glaube*“²⁶, t.y. asmuo buvo sąžiningas, jei jis nežinojo ir neturėjo žinoti tam tikrų aplinkybių, galinčių pakeisti situaciją ar jo veiksmus. Pavyzdžiui, BGB 932 str. 2 dalis numato, jog asmuo įgis nuosavybės teisę į daiktą iš asmens, neturinčio teisės jį perleisti, jei jis buvo sąžiningas („*Der Erwerber ist nicht in gutem*

²⁰ Reinhard Zimmerman, Whittaker Simon, *Good faith in European contract law*. Cambridge: Cambridge university press, 2000. P. 30.

²¹ Heinz Georg Bamberger, Herbert Roth „Kommentar zum Bürgerliches Gesetzbuch“ Band 1 (§§1-610). München: Verlag C. H. Beck, 2003. P. 714.

²² Bürgerliches Gesetzbuch // Reichsgesetzblatt 1896 Nr. 195, su vėlesniais pakeitimais ir papildymais.

²³ Rolandas Balčikonis „Sąžiningumo principas sutarčių teisėje“ // *Jurisprudencija* 2003, t 41(33). P. 170.

²⁴ Valentinas Mikelėnas et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos*. Vilnius: Justitia, 2001. P. 77.

²⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2000m. rugsėjo 18d. nutartis c.b. J.Černijenko v. V.Remeikienė ir kt. Nr. 3K-3-827/2000.

²⁶ Reinhard Zimmerman, Whittaker Simon, *Good faith in European contract law*. Cambridge: Cambridge university press, 2000. P. 30.

Glauben wenn ihm bekannt oder infolge grober Fahrlässigkeit unbekannt ist, dass di Sache nicht dem Veräußerer gehört“).

Kaip pastebime iš BGB formuluotės reglamentuojant sutartinius santykius naudojama objektyviojo sąžiningumo formuluotė, o subjektyvusis sąžiningumas naudojamas trečiojo asmens sąžiningumui apibrėžti – abi sąlygos neprivalo būti patenkintos, kad laikytume asmenį pasielgusiu sąžiningai.

Pasak LR CK komentaro autorių, nustatant asmens sąžiningumą esant konkrečiai situacijai abiejų kriterijų tenkinimas yra būtinas²⁷. Asmenį galėsime laikyti pasielgusiu sąžiningai, jei pagal esamas aplinkybes jis ne tik nežinojo, bet ir negalėjo bei neturėjo žinoti tam tikrų faktų iš esmės keičiančių situaciją ar galinčių pakeisti suinteresuoto asmens elgesį jo naudai. Negalėjimas ir neturėjimas žinoti nustatinėjamas atsižvelgiant į tai, kiek apdairus ir atidus buvo asmuo vykdydamas savo pareigą išsiaiškinti svarbias sandoriui aplinkybes, bei kokių veiksmų buvo imtasi siekiant apsaugoti savo ar nepažeisti kitų asmenų teisių.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje nurodoma, jog „Sąžiningumo prievoliniuose santykiuose reikalavimas reiškia pareigą vykdant prievolę būti pakankamai apdairiam ir rūpestingam, kad būtų pasiektas tikslas – prievolė tinkamai įvykdyta“.²⁸ Tai leidžia daryti išvadą, jog vykdant pareigas (pavyzdžiui, kylančias iš sutarčių, t.y. sutarties šalių pareigas) reikalingas objektyvusis sąžiningumo principo lygmuo – laikytis *bonus pater familias* principo, reikalaujančio iš šalių maksimalaus atidumo, tačiau nėra užsimenama apie sąžiningumo subjektyviają pusę – žinojimą ar galėjimą žinoti. Lyginant šį Lietuvos Aukščiausiojo Teismo pasisakymą su aukščiau išdėstyta teisės doktrina, galima išvelgti Lietuvos teismų praktikos ir teisės doktrinos (šaltinių, kuriems suteikta teisė interpretuoti sąžiningumo principą pagal Lietuvos teisės normas), tarpusavio prieštaravimą.

Atlikus CK 6.66, 4.70, 4.96 straipsnių formuluotės lingvistinę analizę, galima teigti, kad tretysis asmuo laikomas sąžiningu, jei „nežinojo ir (ar) neturėjo žinoti“ apie aplinkybes, kurios galėtų būti kliūtimi atlikti tam tikrus veiksmus. Iš to darytina išvada, jog Lietuvos CK, kaip ir užsienio valstybių teisės aktai taiko skirtingus kriterijus apibūdinti subjektų sąžiningumą, nes sutarties šalių atveju sąžiningumas teisės normomis nėra plėtojamas paliekant sąžiningumo sampratą atvirą jos interpretavimui bei pritaikymui konkrečiais atvejais. Esant tokiam formuluotės skirtumui (jei trečiajam asmeniui CK taikytiną reikalavimą pavadintume subjektyviaja principo prasme),

²⁷ Valentinas Mikelėnas et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos*. Vilnius: Justitia, 2001. P. 77.

²⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. vasario 26 d. nutartis c. b. R. J. v. UAB „Ginta ir partneriai“ Nr. 3K-3-72/2007.

galima būtų teigti, abiejų – objektyviojo ir subjektyviojo – kriterijų reikalavimas būtų per didelė našta trečiajam asmeniui. Taigi, remiantis CK naudojamomis formuluotėmis galima būtų teigti, jog ir Lietuvoje yra išskirtas skirtinga sąžiningumo reikalavimo apimtis tretiesiems asmenims bei sutarties šalims, tik CK komentaro autoriai nesieja objektyviojo ir subjektyviojo sąžiningumo su konkrečiu asmenų statusu sutarties atžvilgiu. Todėl reikėtų trečiojo asmens sąžiningumui taikyti tik subjektyvųjų kriterijų, arba, kaip teigia R. Balčikonis²⁹, taikant abu kriterijus būtina įvesti korekciją, jog turi būti nustatinėjama tik tai, ar tretysis asmuo faktiškai žinojo, kad savo veiksmais pažeidžia kontrahento kreditoriaus teises bei ar tinkamai vykdė savo pareigą tuo pasidomėti.

Sekdami tuo, kas išdėstyta, galime daryti išvadą, jog LR CK komentaro autorių pateiktu požiūriu abi sąžiningumo rūšys ne persidengia, bet papildo viena kitą ir asmens veiksmai negali būti laikomi sąžiningais, jei neatitinka abiejų – subjektyviojo ir objektyviojo – kriterijų. Tuo tarpu Vokietijos teisėje šios rūšys nėra sąvokos „sąžiningumas“ sudėtinės dalys,³⁰ todėl kartu nėra naudojami sąžiningumui nustatyti. Abu jie reiškia sąžiningumą, tačiau yra savarankiški ir atlieka skirtingas teisinio reguliavimo funkcijas kaip atskiri institutai. Šiuo atveju, objektyviojo sąžiningumo apimtis žymiai didesnė nei subjektyviojo – objektyvioji dalis apima ne tik pareigą būti apdairiam, atidžiam ir rūpestingam, bet ir iš šių pareigų tinkamo vykdymo kylantį susižinojimą apie tam tikras aplinkybes ir kaip jos keičia situaciją.

Kadangi sąžiningumas reikalauja maksimalaus atidumo ir rūpestingumo, atsižvelgimo į kitų asmenų teisėtus interesus bei atviro šalių bendradarbiavimo, sąžiningumo priešybe galime laikyti piktnaudžiavimą³¹ ar tyčinius veiksmus, siekiant nuslėpti nuo kito asmens informaciją, galinčią būti naudinga ar suteikiančią galimybę išvengti jo teisių ar interesų pažeidimo, išipareigojimų prisiėmimo nepalankiomis tam asmeniui sąlygomis. Kadangi paprastai preziumuojama, jog asmuo yra sąžiningas, siekiant palengvinti įrodinėjimą tokiomis situacijomis įstatymas numato nesąžiningumo prezumpcijas, kurias taikant daroma prielaida, jog šalis yra nesąžininga (pavyzdžiui CK 6.67 str. numatomos sąlygos, kurioms esant šalis laikoma nesąžininga sutartiniuose santykiuose). Atvejais, nepatenkančiais į nesąžiningumo prezumpcijos taikymo sritį šalis laikoma sąžininga ir nesąžiningumo faktą privalo įrodyti tai ginčijanti šalis³².

Be to, kas išdėstyta, sąžiningumo reikalavimas dažnai išreiškiamas per kitus institutus, tačiau jie yra kilę būtent iš šio principo (pavyzdžiui, rūpestingumo ir informavimo pareigos, sutarties

²⁹ Rolandas Balčikonis „Sąžiningumo principas sutarčių teisėje“ // *Jurisprudencija* 2003, t 41(33). P. 177.

³⁰ Ten pat. P. 170.

³¹ Valentinas Mikelėnas et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos*. Vilnius: Justitia, 2001. P. 78.

³² Lando Ole, Hugh Beale *Principles of European Contract Law*. The Hague: Kluwer Law International, 2000. P. 116.

pripažinimas negaliojančia dėl apgaulės ir pan.). Tikėtina, jog toks reglamentavimas pasirinktas siekiant palengvinti įrodinėjimą dėl sąžiningumo principo neapibrėžtumo, o kartu ir principą palikti tik tiems atvejams, kurie nėra aiškūs savaime ir yra reikalingi teisinio-moralinio įvertinimo.

Tai, ką aptarėme, remdamiesi Vokietijos pavyzdžiu yra kontinentinės teisės pozicija. Lietuvos teisėje sąžiningumo principas yra perkeltas iš *soft law* UNIDROIT tarptautinių sutarčių teisės principų, kurie yra panašūs su Europos Bendrijoje galiojančiais Europos sutarčių teisės principais (PECL)³³, kuriais šalių susitarimu gali būti remiamasi tiek tarptautinį elementą turintiems, tiek tarp vienos šalies subjektų susiklosčiusiems sutartiniams santykiams³⁴. Tuo tarpu UNIDROIT principai galioja tik tarptautinį elementą turinčioms sutartims ir neįtakoja santykių reglamentuojamų nacionalinėmis teisės normomis.³⁵

Tuo tarpu bendrojoje teisėje principas vertinamas nevienareikšmiškai. Didžiojoje Britanijoje ir Kanadoje šis principas neturi konkretaus reglamentavimo ir vietos teisės mokslininkų yra vertinamas nepatikliai, siekiant atsiriboti nuo iš kontinentinės teisės tradicijos atėjusio reikalavimo, tuo tarpu Jungtinėse Amerikos Valstijose bei Australijoje principas yra priimtas ir plačiai taikomas³⁶. Kadangi, bendrosios teisės požiūris į šį institutą išsiskiria, atskirais sutarčių teisės aspektais panagrinėsime jo taikymą JAV ir Didžiojoje Britanijoje. Kaip jau minėta, principas yra įtvirtintas JAV statutinėje teisėje, čia jis yra plačiai taikomas, tačiau tik sutarties vykdymui, nors, kai kurie autoriai pasisako už reikalavimo apimtį išplėtimą, kas šiame darbe bus nagrinėjama vėliau, tuo tarpu Jungtinėje Karalystėje, ypač Anglijoje, principas daugeliu atvejų nėra pripažįstamas nei teismų praktikoje (per teisės precedentes), nei doktrinoje, nors harmonizuojant Europos Bendrijos teisę ir buvo įvestas į minėtą sistemą. Galbūt todėl, kad statutinė teisė nėra taip plačiai taikoma ir pripažįstama kaip teismų precedentas, principas sunkiai ir priimamas sistemoje. Laikoma, kad sąžiningumo reikalavimas yra jai svetimas ir stengiamasi principą atmesti motyvuojant kitų institutų, kontinentinėje teisėje apimančių sąžiningumo principo reguliavimo sritį, buvimu.

³³ The Principles of European contract Law (Europos Sąjungos sutarčių teisės principai). <http://webh01.ua.ac.be/storme/PECLre.html> Žiūrėta 2008-06-12.

³⁴ Introduction to The Principles of European Contract Law (Parengta Europos sutarčių teisės komisijos) <http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/text/peclcomments.html> Žiūrėta 2008-06-12.

³⁵ UNIDROIT principų 2004m. versijos komentaras, <http://www.unidroit.org/english/principles/contracts/principles2004/integralversionprinciples2004-e.pdf> P. 18. Žiūrėta 2008-05-27.

³⁶ H. G. Beale et al. *Chitty on contracts*. I tomas, dvidešimt devintasis leidimas. London: Sweet & Maxwell. 2004. P. 20.

1.2. Kilmė

Kaip jau minėta, *bona fides* lotynų kalba reiškia gera valia, geru pasitikėjimu. *Fides* pradžioje reiškė duoto žodžio laikymąsi, vėliau išaugo į pasitikėjimą ir pagrindą pasitikėti, iš kurio išsirutuliojo sąžiningo elgesio standartas apimantis platesnę, artimą dabartinei, principo reikšmę.³⁷ Taip pat *Fides* – romėnų dorumo, sąžiningumo deivė, sutarčių bei valstybės dokumentų globėja, *Fides* šventyklose šie dokumentai buvo saugomi.³⁸

Sąžiningumo principas iš moralinės kategorijos pirmą kartą persikėlė į teisės sistemą Senovės Romoje. Nėra sutariama, kada tiksliai šis principas pradėjo veikti, tačiau remiantis antikos teisiniais šaltiniais jis pradėtas taikyti I-III a. pr. m. e.³⁹

Principas visų pirma buvo taikomas reglamentuojant žodines sutartis (*stipulation*). Formuliarinio proceso (*Processo per formulas*) romėnų teisėje egzistavimo laikotarpiu proceso procedūra buvo padalinta į du etapus⁴⁰ – pirminė stadija *in iure* (veikiant magistratui), ir *apud iudicem* (teisėjo akivaizdoje). Teisėjas nagrinėdamas ginčą privalėjo griežtai laikytis magistrato nurodytos formulės (*formula*), tačiau atsakovui buvo suteikta teisė į teismo proceso formulę įsirašyti *exceptio doli* – kaltės išimtį, kuri veikė kaip alternatyva bendram principui: „jei ieškovas neatliko tam tikrų veiksmų ar atliko juos nesąžiningai, tyčia, siekiant pabloginti atsakovo padėtį.“⁴¹ Taigi, principas pradėjo veikti per „nesąžiningų“ veiksmų nustatymą, kas buvo patikėta spęsti išimtinai teisėjui. Šiuo atveju jam buvo suteikta teisė spęsti, kas yra sąžininga ir teisinga konkrečiu atveju. Vadovaujantis *exceptio doli*, teismas buvo įgalintas priimti sprendimą, kurį manė esant teisingą faktiškai konkrečioje situacijoje, tuo pakeičiant griežtai formalų normų taikymą. Remiantis tuo, galime teigti, jog sąžiningumo reikalavimas buvo neatsiejama sutarties dalis, nes tokio elgesio reikalavimą pažeidus teismo sprendimu gali būti naikinama ar mažinama sąžiningos, bet galbūt ne visai tinkamai veikusios šalies kaltė.

Tuo tarpu konsensualinių sutarčių atvejais *exceptio doli* nebuvo reikalinga, nes ten egzistavo tiesioginis sąžiningumo reikalavimas, kuriuo remiantis teismas privalėjo spęsti ginčą. Šie

³⁷ Reinhard Zimmerman, Whittaker Simon, *Good faith in European contract law*. Cambridge: Cambridge university press, 2000. P. 78.

³⁸ <http://www.britannica.com/ebc/article-9364395> žiūrėta 2008-04-25.

³⁹ Reinhard Zimmerman, Whittaker Simon, *Good faith in European contract law*. Cambridge: Cambridge university press, 2000. P. 16, 71-72.

⁴⁰ Rolandas Balčikonis „Sąžiningumo principas sutarčių teisėje“ // *Jurisprudencija* 2003, t 41(33). P. 167.

⁴¹ Reinhard Zimmerman, Whittaker Simon, *Good faith in European contract law*. Cambridge: Cambridge university press, 2000. P. 16.

ieškiniai pradėti vadinti *iudicium bona fides*, o *exceptio doli* buvo absorbuota tiesiog į sąžiningo elgesio reikalavimą.⁴²

Svarbu yra tai, jog *bona fides* vienodai įpareigojo tiek Romos piliečius, tiek užsieniečius – tai buvo laikoma prievolių šaltiniu (*source of obligations*) pagal *ius gentium*, kurios subjektais buvo laikomi visi asmenys. Taigi, principas buvo visuotinis (subjektų atžvilgiu) ir taikomas be išimčių. Tačiau pažymėtina tai, jog *bona fides* principas apėmė ne visus teisinius santykius. I a. pr. m. e. ir vėlesni rašytiniai šaltiniai nurodo, jog sąžiningumo principas buvo taikomas santykiams tarp apsaugos ir saugomojo (*tutela*), tarp daikto perleidėjo ir gavėjo (*fiducia*), mandato gavėjo ir suteikiančio asmens (*societas*), taip pat pirkimo – pardavimo (*emptio venditio*) bei daiktų ar paslaugų nuomos (*locatio conductio*) sandoriuose⁴³.

Pasak R. Zimmermanno, *bona fides* buvo vienas iš pagrindinių veiksnių lėmęs romėnų teisės modernizavimą, o taip pat ir daugelio šiuolaikinės teisės, reglamentuojančios sutartinius bei kitus civilinius santykius, institutų atsiradimą – principo *caveat emptor* (tesisaugo pirkėjas) taikymo susiaurinimas, atsakomybė už paslėptus daikto, esančio sandorio objektu, trūkumus, atsižvelgimas į suklydimo ar grasinimo faktą sprendžiant sandorio galiojimo klausimą, įskaitymo pripažinimas prievolės pasibaigimo pagrindu ir kt.⁴⁴

Ilgainiui *bona fides* koncepcija absorbavosi į platesnę sąvoką *aequitas* (bešališkumas, teisingumas), kuri išliko viduramžių ir vėlesnėse teisinėse sistemose, tačiau visą tą laiką nebuvo atsieta nuo *bona fides*. Ankstyvojoje prekybos teisėje (*lex mercatoria*) *aequitas* netgi laikyta vienu iš esminių principų grindžiančių komercinius santykius bei suteikiančių jiems lankstumo ir patogumo kuriems teikta pirmenybė tarptautinėje pirklių bendruomenėje.⁴⁵

Viduramžių teisė perėmė didelę dalį turinio iš romėnų teisės. Viduramžiams taip pat būdinga krikščionybės įtaka, todėl sąžiningumas kaip teisinė kategorija buvo perpintas ir krikščioniškuoju moralės suvokimu. Šiuo laikotarpiu sąžiningumo principas irgi nebuvo konkrečiai apibrėžtas teisės normose, tačiau jo vertinimas ir interpretavimas labiausiai plėtojosi teisės filosofijoje ir doktrinoje. XII-XIII a. autoriai skyrė tris reikšmes apimančias sąžiningumo principą: a) šalys privalo laikytis duoto žodžio; b) nei viena iš šalių negali suteikti sau pranašumo klaidindama kitą arba painiai „vesti“ sandėrį; c) šalys privalo tvirtai laikytis prievolių, kurias doras, sąžiningas

⁴² Reinhard Zimmermann, *The law of obligations : Roman foundations of the civilian tradition* Oxford: Oxford University Press, 1996. P. 17.

⁴³ Reinhard Zimmermann, Whittaker Simon, *Good faith in European contract law*. Cambridge: Cambridge university press, 2000. P. 70.

⁴⁴ Ten pat. P. 17.

⁴⁵ Ten pat.

asmuo pripažintų net jei jis nebūtų vienareikšmiškai įsipareigojęs.⁴⁶ Vėliau Baldus de Ubaldis, žymus viduramžių teisininkas, išreiškė naują požiūrį išskirdamas du sąžiningumo tikslus teismo procese – nustatyti ar sandoris yra įpareigojantis ir kurie iš prisiimtų įsipareigojimų yra šalims privalomi. Pastaruoju atveju, sąžiningumui buvo priskirtos dvi reikšmės – kaltės nebuvimas ir ištyrimas, ką atlikti šalys buvo įsipareigojusios pagal prigimtinės lygybės suvokimą (natural equity) bei įstatymo turinį.⁴⁷

Apibendrinant galima teigti, jog sąžiningumo (*bona fides*) koncepcija kilusi iš ieškovo nesąžiningo elgesio fiksavimo teismo procese nustatant atsakovo kaltę padėjo pagrindą formalaus proceso atsisakymui bei daugeliui šiuolaikinės teisės sistemos institutų. Pažymėtina, jog tiek senovės teisės šaltiniuose, tiek dabartinės teisės normos neapibrėžia paties principo sampratos, todėl dabartinių teisės mokslininkų nuostata, teigianti, jog sąžiningumo, kaip vertinamosios sąvokos įstatymo formuluotėse naudojimas gali būti pagrįstas istorine patirtimi, kuomet siekiama įtvirtinti teisės normų bei jų taikymo lankstumą konkrečiose situacijose.

1.3. Oponuojantis požiūris

Nepaisant to, kas išdėstyta, egzistuoja ir kitoks požiūris į normas įtvirtinančias sąžiningumo reikalavimą. Mūsų jau aptartu atveju sąžiningumas suprantamas kaip išimtis iš bendrųjų teisės taisyklių, kuomet teismas, siekdamas jog teisės taikymas nebūtų visiškai formalus ir tai kenktų šalių interesams, įgyja teisę interpretuoti šalių veiksmus ir sutarčių turinį atsižvelgdamas į konkrečią situaciją. Vienas iš pavyzdžių galėtų būti kuomet tiesioginis teisės normų taikymas konkrečioje situacijoje dėl tam tikrų priežasčių prasilenkia su teisingumu paskirstant šalių teises ir pareigas. Tokiu atveju teismas yra įgalintas remdamasis bendraisiais teisės principais taikyti teisę sava nuožiūra taip, kaip jis mano esant sąžininga ir teisinga. Be to, visuotinai pripažįstama, jog Vokietijos BGB 242 str. veikia kaip norma, leidžianti teismams papildyti teisę.⁴⁸ Tai galėtų prilyginti kontinentinės teisės tradicijos švelnėjimui. Tuo tarpu bendrojoje teisėje pozicijos išsiskiria: JAV sistema, turinti bendrosios teisės pagrindus, vis labiau linksta link statutinio reglamentavimo, todėl priimtas ir sąžiningumo reikalavimas atėjęs iš kontinentinės teisės, nors ir teismo precedentas yra vienas iš pagrindinių teisės šaltinių ir prie jo derinami nauji teisės aktai (tai aptarsime vėliau, kalbėdami apie sąžiningumo reikalavimą ikisutartiniams santykiams), tuo tarpu

⁴⁶ Ten pat. P. 94.

⁴⁷ Ten pat. P. 109.

⁴⁸ Ten pat. P. 24.

Jungtinėje Karalystėje sąžiningumo reikalavimo atžvilgiu laikomasi konservatyvesnės pozicijos ir neskubama principą įtraukti į šią teisės sistemą.

Kai kurie autoriai teigia, kad tokios abstrakcijos kaip sąžiningumo principas įtvirtinimas kontinentinėje teisėje yra ne kas kita, kaip teismų kompetencijos išplėtimas leidžiant jiems kurti teisę, kaip tai yra įprasta bendrosios teisės tradicijoje, tuo pažeidžiant valdžių atskyrimo principą teigiantį, jog teisės kūrimas yra griežtai įstatymų leidžiamosios valdžios kompetencija. Tai kartu pateikiama ir kaip argumentas, kad parlamentinis statutinės teisės kūrimo modelis nėra tobula sistema dėl savo stagnatiškumo ir nesugebėjimo numatyti visų potencialiai iškiliančių klausimų reglamentavimo aspektų⁴⁹. R. Summers, pagrįsdamas principo nepriimtumą bendrosios teisės sistemai, sąžiningumo reikalavimą įtvirtinančias normas kaip tik ir laiko skirtomis teismų galios išplėtimui kontinentinėje teisėje, todėl iš to kyla išvada, jog bendrajai teisei toks principas nėra reikalingas, nes teismai ir taip turi pakankamai galių tiek kurti teisę, tiek redaguoti statutinės teisės spragas.⁵⁰

Taigi, apibendrinant galima teigti, jog sąžiningumo principas sutarčių teisėje egzistuoja kaip vertybinė norma, kurios turinį plėtoja ir aiškina teismų praktika. Ši norma ypatinga tuo, jog suprantama kaip išimtinė taisyklė taikoma konkrečiam atvejui, kuomet kitomis priemonėmis nėra įmanoma išspręsti situaciją teisingai abiejų šalių atžvilgiu, o tai kelia abejonę, jog principas įtvirtina galimybę teismams kurti teisę, todėl yra reikalingas tik kontinentinės teisės valstybėms o bendrojoje teisėje teismo precedentas ir be tokios normos yra laikomas teisės šaltiniu.

⁴⁹ Ten pat. P. 22.

⁵⁰ Summers Robert S. *The General Duty of Good Faith - Its Recognition and Conceptualization*
<http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/summers.html>, žiūrėta 2008-10-06

2. SAŽININGUMAS IKISUTARTINIUOSE SANTYKIUOSE

Sąžiningumas ikisutartinių santykių stadijoje yra vienas iš aspektų kuris labiausiai varijuoja pasaulio teisinėse sistemose. Kontinentinės teisės tradicijos šalys šį principą jau seniai taiko šiai sutartinių santykių stadijai, kai tuo tarpu bendrosios teisės šalyse prieš sudarant sutartį laikoma, jog šalis pradėdama derybas pati prisiima iš to kylančią riziką, nes nėra dar nėra sudaryta sutartis, kuri įpareigotų. Taigi, ikisutartiniais bendriausia prasme laikytini tokie santykiai, kurie susiklosto tarp asmenų, besiderančių dėl sutarties sudarymo ar ketinančių ją sudaryti.

Paprastai kontinentinės teisės valstybėse bei vėlesniuose tarptautiniuose dokumentuose yra pasirinkta pozicija sąžiningumą ikisutartiniame etape apibrėžti per dvi normas – bendrąją sutarčių teisei, nurodančią, jog sąžiningumo reikalavimas šalims taikomas visais sutartinių santykių etapais, bei papildomą, apibrėžiančią sąžiningumo reikalavimą būtent ikisutartiniuose santykiuose.

2.1. Kontinentinės teisės tradicijoje ir tarptautiniuose sutarčių teisės principuose

Kaip jau minėta aukščiau, kontinentinės teisės tradicijos šalių nacionalinė teisė ir tarptautiniai sutarčių teisės principai šiame sutartinių santykių etape yra susieti neatsitiktinai, kadangi rengiant pastaruosius buvo remtasi kontinentinės teisės požiūriu⁵¹, o remiantis minėtais principais sąžiningumo reikalavimas buvo perkeltas į kai kurių postsovietinių valstybių, pavyzdžiui, Lietuvos, civilinius kodeksus.

UNIDROIT principuose sąžiningumo reikalavimas įvardijamas kaip viena iš bazinių vertybių visose sutartinių santykių stadijose⁵², tarp jų ir ikisutartiniuose santykiuose, analogiškai šį principą vertina ir Europos sutarčių teisės principų⁵³ (*The Principles of European contract law*, toliau – PECL) komentaro autoriai⁵⁴, kas yra įprasta daugumai nacionalinių Europos šalių teisės sistemų, išskyrus bendrosios teisės sistemą, kur principas taikomas tik sutarčių vykdymo etape.

Sąžiningumo principo reikšmę patvirtina ir imperatyvi principų nuostata, jog reikalavimas elgtis sąžiningai negali būti atšaukiamas šalių susitarimu, t.y. šalims nėra paliekama teisė

⁵¹ Michael Joachim Bonell *International restatement of contract law*. Irvington: Transnational Juris publications, 1994. P. 80.

⁵² UNIDROIT principų 2004m. versijos komentaras <http://www.unidroit.org/english/principles/contracts/principles2004/integralversionprinciples2004-e.pdf>, P. 18. Žiūrėta 2008-06-13.

⁵³ The Principles of European contract Law (Europos Sąjungos komercinės teisės principai). <http://webh01.ua.ac.be/storme/PECLre.html> Žiūrėta 2008-06-13.

⁵⁴ Lando Ole, Hugh Beale *Principles of European Contract Law*. The Hague: Kluwer Law International, 2000. P. 113.

dispozityviai pasirinkti, koks elgesys yra toleruotinas konkrečiau šalių sudaromo susitarimo atveju. Tai įvardijama 1.7 str. bei jo komentare⁵⁵, kur sąžiningumas apibrėžiamas kaip vienas iš kertinių teisinių idėjų sudarančių UNIDROIT principų pagrindą. Reikia pažymėti, jog nuostata, leidžianti šalims susitarti dėl aukštesnių standartų taikymo, nei jo reikalauja norminiai aktai, tačiau nesuteikianti teisės riboti ar pašalinti sąžiningumo reikalavimą sutartiniuose santykiuose, buvo inkorporuota ir į Lietuvos teisę – LR CK 6.4 str. nurodo, jog prievolės šalys privalo elgtis sąžiningai, protingai ir teisingai tiek prievolės atsiradimo ir egzistavimo, tiek ir jos vykdymo ar pasibaigimo metu – tiesiogiai neįvardijama jog šalys negali šios nuostatos pakeisi savo susitarimu, tačiau norma pateikiama kaip imperatyvi ir nenumatanti galimybės ją koreguoti.

Atsakomybė už sąžiningumo principo pažeidimą derybų metu šiuolaikinėje teisėje pirmiausiai atsirado Vokietijoje per *culpa in contrahendo*⁵⁶ („nusižengimas derybų metu“) doktriną (atsakomybę už sąžiningumo principo pažeidimą nagrinėsime vėlesniame skyriuje). Kaip jau minėta anksčiau, sąžiningumo principą Vokietijos teisinėje sistemoje pagrindinai įtvirtina Vokietijos civilinio kodekso (BGB) 242 str., teigiantis, jog skolininkas (prievolės turėtojas) privalo vykdyti įsipareigojimus remiantis sąžiningumo reikalavimu, atsižvelgiant į įprastą praktiką (*Der Schuldner ist verpflichtet, die Leistung so zu bewirken, wie Treu und Glauben mit Rücksicht auf die Verkehrssitte es erfordern*). Ir nors šis straipsnis nemini derybų stadijos (kaip ir beje kitų sutartinių santykių stadijų), teisės doktrinoje teigiama, jog tai yra vienintelė norma, kuria remiantis taikoma *culpa in contrahendo* („nusižengimo derybų metu“) doktrina, pagal kurią kyla atsakomybė už nesąžiningą elgesį ikisutartinių santykių metu. Be to, kyla klausimas dėl skolininko apsaugos kitos šalies nesąžiningo veikimo atveju, todėl siekiant išvengti nesusipratimų dėl plačios principo apimties, šį principą aiškinti ir plėtoti buvo pavesta Vokietijos teismams bei teisės doktrinai. Teisės mokslininkai pateikė sąrašą atvejų, kada principas taikomas (tokių kaip pareigos rūpintis, saugoti, tinkamai vykdyti prievolę pažeidimas, piktnaudžiavimas savo teisėmis), nors dabar pastebima tendencija nenaudoti šio straipsnio teisingam nuostolių atlyginimui pagrįsti bei nepriimti naujų teisės doktrinoje siūlomų straipsnio taikymo variantų.⁵⁷

⁵⁵ UNIDROIT principų 2004m. versijos komentaras, <http://www.unidroit.org/english/principles/contracts/principles2004/integralversionprinciples2004-e.pdf> P. 19. Žiūrėta 2008-06-13.

⁵⁶ Hugh Beale et al. Casebooks on the common law of Europe: Cases, materials and text on contract law. Oxford: Hart publishing, 2002. P. 238.

⁵⁷ Alberto M. Musy "The good faith principle in contract law and the precontractual duty to disclose: comparative analysis of new differences in legal cultures" // Global Jurist advances, 2001-02-27 <http://www.icer.it/docs/wp2000/Musy192000.pdf> Žiūrėta 2008-08-03.

Olandijos naujojo civilinio kodekso⁵⁸ (Burgerlijk Wetboek, BW) šeštosios knygos, reglamentuojančios sutarčių teisę 6:2 str. 1 d. numato, jog prievolės šalys tarpusavio santykiuose privalo elgtis protingai ir teisingai. 6:248 str. 1 d. nurodo, jog pareigos šalių santykiuose kyla ne tik iš sutarties, bet ir iš kitų teisės aktų reikalavimų bei protingumo ir teisingumo reikalavimų. Taigi, sąžiningumas Olandijos teisėje apibrėžiamas per du kitus terminus – protingumą ir teisingumą (*equity*).⁵⁹ Kadangi naujajame BW variante buvusi Prancūzijos CK pavyzdžiu parengta sąžiningumą reglamentuojanti norma modifikuota į variantą artimesnį Vokietijos BGB, BW taip pat neduoda tikslios nuorodos į normos taikymą ikisutartiniams santykiams, tačiau į šią sritį normą, kaip ir Vokietijoje, yra išplėtęs Olandijos Aukščiausiasis teismas, nurodydamas, jog šalys derybų dėl sutarties metu privalo atsižvelgti į kontahento interesus. Olandijos teisės doktrina nurodo, jog sąžiningumo principas atlieka tris funkcijas: aiškinimo (sutartys privalo būti aiškinamos atsižvelgiant į sąžiningumo principą), papildymo (teismas remdamasis šiuo principu plėtoja teisę ir tai įgalina priimti protingus ir teisingus sprendimus ir tais atvejais, kurių teisės normos nereglamentuoja) ir ribojimo.⁶⁰ 6:248 str. 2 d. dar labiau išplečia principo taikymą nurodant, jog taisyklės kylančios iš sutarties sudarymo nėra taikomos, jei jos prieštarauja sąžiningumo principui; tuo remiantis daroma išvada, jog principas taikomas visoms taisyklėms susijusioms su sutartimis, tarp jų įstatyminėms (*statutory*) nuostatomis.⁶¹ Sąžiningumo reikalavimas riboja laisvę nutraukti derybas (nes teismas gali nustatyti įpareigojimą jas tęsti ar atnaujinti) ar įpareigoti atlyginti padarytą žalą derybas nutraukus.⁶²

Kaip jau minėta, LR CK 6.4 str. nurodo, jog prievolės šalys privalo elgtis sąžiningai, protingai ir teisingai tiek prievolės atsiradimo ir egzistavimo, tiek ir jos vykdymo ar pasibaigimo metu, t.y. visais šių santykių etapais. Kadangi teisingumas, protingumas, sąžiningumas yra teisės principai, būdingi tiek visai civilinei teisei, tiek konkrečioms jos institutams (CK 1.5, 6.38, 6.200 straipsniai); jie galioja be išlygų visais prievolinių santykių, o taip pat ir sutartinių santykių raidos etapais (t.y. derybų metu iki sutarties sudarymo, ją sudarant bei vykdant sutartį), gali kisti nebent jų turinys. Šių principų turinys gali priklausyti ir nuo prievolės rūšies; pavyzdžiui, prievolėms,

⁵⁸ Burgerlijk Wetboek (Olandijos naujasis civilinis kodeksas) <http://www.wetboek-online.nl/wet/index.html> Žiūrėta 2008-09-09.

⁵⁹ A. S. Hartkamp *Judicial discretion under the New Civil Code of the Netherlands*. <http://w3.uniroma1.it/idc/centro/publications/04hartkamp.pdf> Žiūrėta 2008-10-12.

⁶⁰ Ten pat.

⁶¹ Bonell Michael Joachim *International restatement of contract law*. Irvington: Transnational Juris publications, 1994. P. 89.

⁶² A. S. Hartkamp *Judicial discretion under the New Civil Code of the Netherlands*. <http://w3.uniroma1.it/idc/centro/publications/04hartkamp.pdf> Žiūrėta 2008-10-12.

atsirandančioms iš vartojimo sutarčių, keliami didesni sąžiningumo ir teisingumo reikalavimai (CK 6.188 straipsnis).⁶³

CK 6.4 straipsnį į sutarčių teisę tiesiogiai perkelia CK 6.158 str. nustatantis sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos laikymąsi sutartiniuose santykiuose. Ši pareiga yra imperatyvi, todėl nekeičiama ir nenaikinama jokiais šalių tarpusavio susitarimais. CK 6.158 str. pavadinime naudojama reikalavimo formuluoatė „sąžiningumas ir sąžininga dalykinė praktika“, kas pasak V. Mikėlėno turėtų būti laikoma principo atskyrimu („sąžininga dalykinė praktika reiškia sąžiningumą versle, nes CK reglamentuoja tiek komercines, tiek nekomercines – vartojimo sutartis“)⁶⁴, tačiau kuris terminas taikomas verslui, o kuris nekomercinėms sutartims iš tolimesnio komentaro taip ir lieka neaišku, nes nurodžius, jog sąžininga dalykinė praktika apima laikymąsi tiek bendrųjų elgesio standartų, taikomų bet kuriam žmogui, tiek specifinių elgesio standartų tam tikroje verslo srityje pateikiami pavyzdžiai tiek iš verslo, tiek iš vartojimo sričių. Įdomu tai, kad CK nei komentuojamoje, nei jokiaje kitoje normoje apie sąžiningą dalykinę praktiką daugiau nėra kalbama, kai tuo tarpu UNIDROIT principai, iš kurių sąžiningumo reikalavimas perkeltas į Lietuvos teisę, naudoja abi sąvokas lygiagrečiai visose sąžiningumą reglamentuojančiose normose.

Prieš pradėdami nagrinėti sąžiningumo principo specifiką ikisutartiniuose santykiuose pagal Lietuvos teisės normas, apsibrėžkime, kokie santykiai yra laikomi ikisutartiniais. LR CK 6.163 str. nurodo šalių pareigas esant ikisutartiniais santykiams. Nors straipsnyje nėra pateikiamas ikisutartinių santykių apibrėžimas, iš jo turinio galime darytina išvada, jog ikisutartiniais laikomi santykiai tarp šalių joms pradėjus derybas. Tokių ikisutartinių santykių pradžios momentą įvardina ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas⁶⁵.

Pažymėtina, jog Lietuvos CK nuostatos reglamentuojančios sąžiningumo principo taikymą ikisutartiniais santykiams yra suformuotos ne remiantis ne kurios nors iš kontinentinės teisės tradicijos valstybių teisės aktais, bet iš esmės atkartoja UNIDROIT Tarptautinių komercinių sutarčių principų⁶⁶ 2.1.15 straipsnį bei Europos sutarčių teisės principų⁶⁷ 2 skyriaus 3 skirsnio 2:301 str. nuostatas)

⁶³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. vasario 26 d. nutartis c. b. R. J. v. UAB „Ginta ir partneriai“ Nr. 3K-3-72/2007.

⁶⁴ Valentinas Mikėlėnas et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė*. Vilnius: Justitia, 2003. P. 198.

⁶⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006m. lapkričio 6d. nutarimas c.b. V. Š. v. A. N., A. N. Nr. 3K-P-382/2006

⁶⁶ UNIDROIT Komercinės teisės principai.

<http://www.unidroit.org/english/principles/contracts/principles2004/blackletter2004.pdf> Žiūrėta 2008-06-14.

⁶⁷ Europos Sąjungos komercinės teisės principai. Naujausia redakcija <http://webh01.ua.ac.be/storme/PECLre.html> Žiūrėta 2008-06-14.

Teisinis ikisutartinių santykių reglamentavimas iš esmės yra grindžiamas dviem bendraisiais civilinės teisės principais - sutarties laisvės (CK 6.156 str., UNIDROIT principų 1.1 str.) ir sąžiningumo. Apibrėžiant šalių pareigas ikisutariniuose santykiuose paprastai greta (to paties straipsnio atskirose dalyse) eina sutarties laisvės principo elementas taikomas ikisutartiniams santykiams, bei jo ribojimas per sąžiningumo principą.

Sąžiningumo principo ribojamoji funkcija ikisutartiniuose santykiuose pasireiškia tuo, jog šalys gali vadovautis sutarties laisve tiek, kiek tai nepažeidžia sąžiningumo ir geros moralės reikalavimų. Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus plenarinė sesija 2006m. lapkričio 6d. nutarime Nr. 3K-P-382/2006 pažymėjo, kad šalies teisė pradėti derybas ir jas nutraukti nėra absoliuti – šią teisę šalis gali įgyvendinti nepažeisdama sąžiningumo principo. Šis teismo pasisakymas nėra išimtinis, interpretuojant sąžiningumo principą tarptautiniu mastu tos pačios nuomonės laikosi ir UNIDROIT principų komentatoriai aiškindami principų 1.7 str.⁶⁸.

Sąžiningumas ikisutartiniuose santykiuose apima keletą svarbių pareigų:⁶⁹

1. Šalis neturėtų vesti derybų, jeigu ji apskritai neketina sudaryti sutarties. T.y. derybos turi būti pradėtos ir gali vykti tik tuo atveju, kai abi šalys yra suinteresuotos pasiekti tarpusavio susitarimą ir sudaryti sutartį. Todėl net ir pripažinus, kad sutartis nebuvo sudaryta, būtina įvertinti derybas nutraukusios šalies elgesį sąžiningumo principo požiūriu ir atsakyti į klausimą, ar derybas be pakankamo pagrindo nutraukusi šalis savo elgesiu sukūrė kitai šaliai pagrįstą pasitikėjimą ir įsitikinimą, jog sutartis tikrai bus sudaryta.⁷⁰ Derybų pradėjimas bei tęsimas be tikslo sudaryti sutartį yra teisės aktuose tiesiogiai numatytas nesažiningo elgesio pavyzdys (CK 6.163 str. 3 d., UNIDROIT principų 2.1.15 str. 3 d., PECL 2:301 str. 3 d.). Vienai iš šalių vedant derybas neturint tikslo sudaryti sutartį pažeidžiami kitos, sąžiningos šalies, interesai – yra gaišinamas jos laikas, gali būti pateikiama konfidenciali informacija, kuri nebūtų atskleista neturint tikslo sudaryti sutartį. Darytina išvada, jog pradėjus derybas ir vienai iš šalių dėl kokių nors priežasčių praradus tikslą ar suinteresuotumą sutarties sudarymu ateityje derybos privalo būti nutrauktos. Nustatyti, ar minėtas tikslas yra arba kad jo nėra ar jis išnyko, gali padėti tam tikros aplinkybės: pavyzdžiui, nurodymas ofertoje, kad ji yra neatšaukiama⁷¹ arba ikisutartinio dokumento (derybų protokolo, preliminaros

⁶⁸ UNIDROIT principų 2004m. versijos komentaras, <http://www.unidroit.org/english/principles/contracts/principles2004/integralversionprinciples2004-e.pdf> P. 18. Žiūrėta 2008-06-14.

⁶⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006m. lapkričio 6d. nutarimas c.b. V. Š. v. A. N., A. N. Nr. 3K-P-382/2006.

⁷⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. sausio 19 d. nutartis c. b. UAB „Vingio kino teatras“ v. UAB „Eika“ Nr. 3K-3-38/2005.

⁷¹ Michael Joachim Bonell *International restatement of contract law*. Irvington: Transnational Juris publications, 1994. P. 82.

sutarties ar pan.) pasirašymas⁷² yra pakankamas pagrindas manyti, kad oferentas turi rimtų ketinimų sudaryti sutartį.

2. Nors ir nėra šalių pareigos sudaryti sutartį, tačiau sąžiningumas reikalauja, kad toli pažengusios derybos nebūtų nutrauktos be pakankamos priežasties, nes derybų stadijoje viena ar kita šalis jau turi visiškai pagrįstą pagrindą tikėtis, jog priešingos šalies ketinimai yra rimti ir sutartis tikrai bus sudaryta. Derybų nutraukimas be pakankamos priežasties gali būti pripažintas nesąžiningu ir sukelti tokias teises pasekmes, kaip nukentėjusiosios šalies patirtų nuostolių atlyginimas (UNIDROIT principų 2.1.15 str. 2 d., PECL 2:301 str. 2 d. LR CK tiesiogiai nemini nuostolių atlyginimo už nesąžiningai nutrauktas derybas, tačiau tai pabrėžiama normos komentare⁷³). Pakankama priežastimi gali būti toks pagrindas, kuris apsinkintų įsipareigojimų vykdymą ar nepriklausytų nuo šalies valios (pavyzdžiui, *force majeure*, ar nesąžiningas kitos šalies elgesys), tačiau remiantis Lietuvos Aukščiausiojo teismo praktika, tokiu pagrindu negali būti laikomas pelningesnis sandoris su trečiuoju asmeniu.⁷⁴

3. Šalių pareiga (CK 6.163 str. 4 d.) suteikti joms žinomą informaciją, turinčią esminės reikšmės sutarties sudarymui. Šalis laikoma nesąžininga, jei derybų metu iškreipia (tyčia klaidingai interpretuoja) faktus arba apskritai jų nepateikia, nors tokia informacija privalo būti atskleista, atsižvelgiant į sutarties pobūdį. Tokiu atveju suklaidinta derybų šalis įgyja teisę reikalauti patirtų nuostolių atlyginimo. Kas yra laikoma esminės reikšmės turinčia informacija, nustatoma atsižvelgianti į konkrečios sutarties prigimtį,⁷⁵ tačiau visais atvejais tai yra duomenys, darantys įtaką kitos šalies apsisprendimui dėl sutarties sudarymo. Kuomet vienos iš šalių padėtis yra privilegijuota kitos atžvilgiu, jai, pavyzdžiui, sudarant vartojimo sutartį pardavėjui (paslaugos teikėjui), taikomi aukštesni sąžiningumo standartai atskleidžiant tam tikrą su sandoriu susijusią informaciją, nei tuomet, kai abi sutarties šalys yra lygiavertės ir abi vienodai gali pasidomėti tam tikrais aspektais, galinčiais keisti situaciją. Kai kuriais atvejais, įstatymas gali nurodyti, kokią informaciją pateikti kitai šaliai yra privaloma, pavyzdžiui, gydytojas privalo informuoti pacientą apie jo sveikatos būklę, diagnozę, gydymo metodus (CK 6.727 str. 1d.) ir kt. Remiantis Lietuvos Respublikos teisės aktais galime apibendrinti ir reikalavimus, keliamus privalomai pateikti informacijai: ji turi atitikti

⁷² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006m. lapkričio 6d. nutarimas c.b. V. Š. v. A. N., A. N. Nr. 3K-P-382/2006.

⁷³ Mikelėnas Valentinas et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė (I)*. Vilnius: Justitia, 2003. P. 207.

⁷⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. sausio 19 d. nutartis c. b. UAB „Vingio kino teatras“ v. UAB „Eika“ Nr. 3K-3-38/2005.

⁷⁵ Danguolė Ambrasienė et al., *Civilinė teisė. Prievolių teisė*. 3-asis leidimas. Vilnius: MRU leidybos centras, 2006. P. 139.

teisingumo, visapusiškumo ir aiškumo kriterijus⁷⁶ bei neturi klaidinti kitos šalies⁷⁷. Pareigos atskleisti svarbią informaciją sutarčiai sudaryti pažeidimas gali pasireikšti dvejopai: tokios informacijos nutylėjimu arba melagingos informacijos pateikimu.⁷⁸

4. Konfidencialumo užtikrinimas. Pasak V. Mikelėno, konfidencialumo reikalavimas taip pat laikomas sąžiningumo principo elementu⁷⁹. Pareiga užtikrinti konfidencialumą įtvirtinta LR CK 6.164 str., UNIDROIT principų 2.1.16 str. bei Europos sutarčių teisės principų 2:302 str. Derėdamosi šalys neretai viena kitai atskleidžia konfidencialią informaciją (komercinė, profesinė paslaptis ar kiti nevieši duomenys). Atsižvelgiant į tai, kad informacija gali būti civilinių teisinių santykių objektu turinčiu ekonominę vertę, konfidencialumo pareigos nesilaikymas gali būti didelių nuostolių atsiradimo priežastimi. Tačiau kad duomenys būtų pripažinti konfidencialiais, informaciją suteikiančioji šalis privalo nurodyti, jog duomenys yra konfidencialūs⁸⁰. Priešingu atveju galioja prezumpcija, jog visa pateikta informacija nėra laikoma konfidencialia, išskyrus atvejus, kai duomenų konfidencialumas yra akivaizdus net ir aiškiai to nenurodžius arba tokį jų pobūdį lemia sutarties specifika ar vienos iš šalių (advokato, gydytojo ir pan.) profesinės veiklos ypatumai – pareiga saugoti profesinę paslaptį.⁸¹ Šalis laikoma pažeidusia pareigą užtikrinti duomenų konfidencialumą, jeigu panaudoja derybų metu gautą konfidencialią informaciją savo tikslams arba perduoda ją tretiesiems asmenims, t.y. atskleidžia. Tačiau minėtos normos nenurodo kiek laiko derybų metu gauta informacija privalo būti saugoma. Tokį terminą gali nustatyti pačios šalys arba šalis, suteikianti konfidencialią informaciją. Priešingu atveju, kadangi įstatymas nenumato kitaip, konfidencialumo pareiga laikoma neterminuota ir priklauso nuo šalies veiksmų. Jei informaciją suteikusi šalis praėjus tam tikram terminui pati ją atskleidžia, manytina, kad tokia informacija tapo nekonfidencialia, todėl pasibaigia kitos šalies pareiga ją saugoti.⁸² Pabrėžtina, jog konfidencialumo pareiga yra nesusijusi su derybų rezultatu. Šalis privalo saugoti gautus duomenis, nepriklausomai nuo to, ar buvo sudaryta sutartis, ar derybos nutrauktos.

⁷⁶ Vartotojų teisių apsaugos įstatymas su pakeitimais ir papildymais // Valstybės žinios 1994. Nr. 94-1833; Lietuvos Respublikos ūkio ministro įsakymas Nr. 170 „Dėl Lietuvos Respublikoje parduodamų daiktų (prekių) ženklavimo ir kainų nurodymo taisyklių (su pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 2002, Nr. 50-1927.

⁷⁷ Reklamos įstatymas // Valstybės žinios 2000, Nr. 64-1937, su pakeitimais ir papildymais. 2str. 4d.

⁷⁸ Mindaugas Gedeikis „Pareiga elgtis sąžiningai, kai yra ikisutartiniai santykiai“ // *Juristas* 2006, Nr. 1. P. 21

⁷⁹ Valentinas Mikelėnas et al., *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė (I)*. Vilnius: Justitia, 2003. P. 209.

⁸⁰ Lando Ole, Hugh Beale *Principles of European Contract Law*. The Hague: Kluwer Law International, 2000.

⁸¹ Danguolė Ambrasienė et al., *Civilinė teisė. Prievolių teisė*. 3-asis leidimas. Vilnius: MRU leidybos centras, 2006. P. 139.

⁸² Valentinas Mikelėnas et al., *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė (I)*. Vilnius: Justitia, 2003. P. 209.

Be išvardintų atveju, nesąžiningu taip pat laikomas šalies elgesys, kuomet yra nepagrįstai vilkinamos derybos, deramasi su keliais kontrahentais vienu metu, keliamos kitai šaliai itin nepalankios ar neįmanomos sąlygos, kita šalis yra klaidinama ar apgaulinėjama, naudojama prievarta ar kitaip paveikiama kitos šalies laisva valia. Šiuo atveju pasireiškia vertinamųjų normų (konkrečiai - sąžiningumo) įtraukimas į teisės aktus nepateikiant apibrėžimų – priklausomai nuo situacijos nesąžiningais teismas gali pripažinti bet kokius piktybiškus veiksmus, neatitinkančius geros moralės sampratos.

6.163 straipsnio 2 dalyje nurodyta, kad šalys turi teisę laisvai pradėti derybas bei derėtis ir neatsako už tai, jog nepasiekiamas šalių susitarimas. Ši įstatymo nuostata reiškia, kad jeigu derybų metu šalys vis dėlto nepasiekia susitarimo ar vienai šaliai nepriimtinos kitos šalies siūlomoms sąlygoms, negalima versti šalies tęsti derybas, jeigu ši nenori derėtis, ar taikyti jai atsakomybę už tai, kad sutartis nebuvo sudaryta.⁸³

Taigi, ikisutartinių santykių stadijoje pagal Lietuvos Respublikos teisę šalys vadovaudamosi sąžiningumo principu privalo:

1. Nevesti derybų neketinant sudaryti sutarties, vienai iš šalių praradus tikslą sudaryti sutartį, kai derybos jau pradėtos – informuoti apie tai kontrahentą ir derybas nutraukti;
2. Nenutraukti derybų nesant pakankamos priežasties;
3. Atskleisti kitai šaliai visą žinomą informaciją, kuri gali turėti įtakos jai priimant sprendimą dėl sutarties sudarymo ar atskirų nuostatų formulavimo;
4. Užtikrinti iš kitos šalies gautos informacijos konfidencialumą, jei ją suteikusioji šalis šią informaciją nurodė kaip tokia;
5. Nepažeisti kitų konkrečiai nenurodytų gėrių, išplaukiančių iš moralinių normų ar geros valios bei pasitikėjimo standartų, kurių egzistavimą sąlygoja sąžiningumo principo neapibrėžtumas, bet gali būti saugomi įstatymo ar prieštarauti teisės normoms.

Tuo tarpu abu aukščiau minėti sutarčių teisės rinkiniai numato dar ir kai kuriuos papildomus sąžiningumo reikalavimo aspektus, kylančius iš jų specifikos.

UNIDROIT principuose sąžiningo elgesio reikalavimas derybų etape yra sukonkretinamas 2.1.15 str. skirtu sąžiningumo ikisutartiniuose santykiuose reglamentavimui. Aiškinant principo galiojimą ikisutartiniams santykiams pasirinkta negatyvi reikšmė – bad faith, todėl straipsnio aiškinimas reikalauja ir konkretaus išdėstymo kas laikytina nesąžiningu elgesiu. Tačiau tiek pats

⁸³ Kadangi LR CK tiesiogiai atkartoja kai kuriuos UNIDROIT principus ir CK interpretavimas teisės doktrinoje sąžiningumo principo apimtimi yra perkeltas iš UNIDROIT principų, analogiškai pateikiama ir sąžiningumo principo interpretacija pagal minėtus principus tose srityse, kuriose lietuvių autoriai nėra pasisakę.

straipsnis, tiek jo oficialus komentaras⁸⁴ nevardina kokie veiksmai laikomi nesąžiningais, tik minėto straipsnio 3 dalyje randame paaiškinimą, jog nesąžiningu elgesiu laikomas elgesys, prieštaraujantis sąžiningam veikimui bei kaip pavyzdys pateikiamas derybų pradėjimas bei tęsimas su kita šalimi, jei pirmoji neturi intereso sudaryti sutartį („It is bad faith, in particular, for a party to enter into or continue negotiations when intending not to reach an agreement with the other party”). Komentaro autoriai taip pat kaip nesąžiningo elgesio pavyzdį pateikia tyčinį ar neatsargų kitos šalies suklaudinimą dėl ketinamos sudaryti sutarties sąlygų, iškreiptų ar klaidinančių faktų nurodymą ar kitai šaliai žinotinų aplinkybių neatskleidimą („Other instances are where one party has deliberately or by negligence misled the other party as to the nature or terms of the proposed contract, either by actually misrepresenting facts, or by not disclosing facts which, given the nature of the parties and/or the contract, should have been disclosed.”).⁸⁵ Kadangi kaip akivaizdžiausią principo pažeidimą komentaro autoriai išskiria piktnaudžiavimą savo teisėmis („abuse of rights“), kurį apibrėžia kaip piktavališką elgesį, atsirandantį šaliai išnaudojant savo teisę turint tikslą pakenkti kitai šaliai, siekiant pasinaudoti savo teise tikslams, skirtingiems nei tie, dėl kurių antroji šalis yra davusi sutikimą ar naudojantis tam tikra teise neproporcingai rezultatui, kurio yra pagrįstai tikimasi⁸⁶, iš to galime išvesti ir *bad faith* reikšmę – nesąžiningais tiek ikisutartiniuose santykiuose, tiek kituose sutartinių santykių etapuose laikomi veiksmai ar neveikimas, kurie kurie yra atlikti piktnaudžiaujant savo teisėmis.

Be to, UNIDROIT principų 1.8 str. numato ir nesuderinamo elgesio (*inconsistent behavior*) taisyklę, sakančią, jog šalis negali elgtis priešingai savo ankstesniems veiksams, kurie buvo pagrindas antrajai šaliai apgalvotai ir protingai jais remtis. Ši taisyklė, yra išvestinė iš sąžiningumo principo ir analogiškai kaip bendroji norma galioja visiems sutartinių santykių etapams, todėl šalies veiksmai ir esant ikisutartiniams santykiams yra pagrindas kitai šaliai manyti, jog jų bus tokios praktikos bus laikomasi ir tolimesnėje santykių eigoje.

Manytina, jog sąžiningumo reikalavimui derybų etape tokia didelė reikšmė yra skiriama todėl, jog ši taisyklė ne visose nacionalinėse teisės sistemose yra pripažįstama, todėl siekiant aiškumo, kuomet šalys yra iš skirtingų teisės sistemų (kontinentinės bei bendrosios), pasirinktas sąžiningumo principo minėtame etape išplėtojimas. Pagrindo, daryti tokią išvadą, teikia UNIDROIT bei PECL principų autorių pasirinkimas pažodžiui neiškirti reikalavimo elgtis sąžiningai sutarties

⁸⁴ UNIDROIT principų 2004m. versijos komentaras, <http://www.unidroit.org/english/principles/contracts/principles2004/integralversionprinciples2004-e.pdf> P. 59. Žiūrėta 2008-06-14.

⁸⁵ Ten pat.

⁸⁶ Ten pat. P. 19.

aiškinimo bei vykdymo stadijose, čia paliekant galioti bendrąją UNIDROIT principų 1.7 str. ar PECL 1:201 str. įtvirtintą normą reikalaujančią šalims elgtis sąžiningai per visą sutarties galiojimo laikotarpį (*throughout the life of contract*).

Kadangi anglų kalba yra laikoma viena iš oficialiųjų UNIDROIT bei PECL principų kalbų, reikia pastebėti, jog sąžiningas elgesys minėtuose principuose anglų kalba vartojamas per dvi sąvokas, kurios paprastai eina greta – *good faith* (sąžiningumas) ir *fair dealing* („sąžininga dalykinė praktika“). Šios sąvokos vartojamos bendrojoje nuostatoje, kur reikalavimas nustatomas visiems sutartiniais santykiams. PECL abi šios sąvokios perkeliama ir į normą taikomą ikisutartiniais santykiams, tuo tarpu UNIDROIT 2.1.15 str., nevirtinama nei viena iš minėtų sąvokų, o riba brėžiama naudojant terminą *negotiations in bad faith*, kas vertinant bendrąja prasme laikytina *good faith* antonimu. Natūraliai kyla klausimas, kodėl autoriai pasirinko tris sąvokas elgesiui, kuri galbūt būtų galima apibrėžti per *good faith*. Atsižvelgiant į šių trijų sąvokų vartojimą principų rinkinių komentaruose, galima teigti jog pats sąžiningumo principas vadinamas *good faith and fair dealing*, o konkrečiam elgesiui apibūdinti jis transformuojamas suteikiant tą pačią reikšmę kitais terminais. Vienas iš UNIDROIT principų autorių M. J. Bonell principo „*good faith and fair dealing*“ sinoniminio dualumo priežastimi nurodo sąžiningumo principo išraišką UNIDROIT objektyviaja prasme, t.y. kad principas jį taikant turi būti suprantamas plečiamai neapsiribojant vien atvirumu (*acting honest*)⁸⁷ pateikdamas nuorodą į Nyderlandų civilinį kodeksą, kur objektyvusis sąžiningumas reiškia įpareigojimą elgtis protingai ir teisingai (*acting in reasonable and equitable way*) ir taikomas bendrosioms sutarčių nuostatomis, o subjektyvusis – suprantamas kaip trečiojo asmens sąžiningumas įvedant žinojimo ar privalumo žinoti kriterijų⁸⁸. Tai paaiškina paties principo sąvokos dualumo paskirtį, tačiau kodėl šios ikisutartinius santykius reglamentuojančiose normose naudojama netiesioginė principo forma lieka neaišku. Tai patvirtina ir E. Allan Farnsworth, nurodydamas, jog vienos sąvokos nebuvimas terminologijoje anglų kalba įneša neaiškumo nagrinėjant sąžiningumo principo reglamentavimą.⁸⁹

PECL principų 1:201 str. yra skirtas būtent sąžiningumo principui įtvirtinti. Jame nurodoma, jog kiekviena šalis privalo elgtis sąžiningai bei kad šis reikalavimas negali būti ribojamas ar eliminuojamas šalių susitarimu. Kaip jau ir minėta kalbant apie UNIDROIT principus, tokia

⁸⁷ Michael Joachim Bonell *International restatement of contract law*. Irvington: Transnational Juris publications, 1994. P. 80.

⁸⁸ A. S. Hartkamp *Judicial discretion under the New Civil Code of the Netherlands*. <http://w3.uniroma1.it/idc/centro/publications/04hartkamp.pdf> Žiūrėta 2008-09-04.

⁸⁹ Edward Allan Farnsworth “Duties of good faith and fair dealing under the UNIDROIT principles, relevant international conventions, and national laws” // *Tulane Journal of International and comparative law*, 1994 http://tldb.uni-koeln.de/php/pub_show_document.php?pubdocid=122100, P. 49. Žiūrėta 2008-07-29.

norma įtvirtina sąžiningumo principą kaip vieną iš pagrindų, kuriais turi būti grindžiami šalių tarpusavio santykiai, tai pabrėžia ir PECL komentaro autoriai⁹⁰. Kaip teigia H. W. Micklitz, baziniais PECL principais galima laikyti šalių autonomiją bei šalių tarpusavio savireguliaciją (*self determination*) ribojamus sąžiningumo reikalavimo⁹¹. Būtent šis straipsnis reikalauja sąžiningumo visuose sutartinių santykių etapuose. Nors tiesiogiai tai nėra įvardijama pačioje normoje, išplėsta principų komentare, kur sąžiningumo reikalavimas nurodomas kaip privalomas ne tik trijuose standartiniuose etapuose – ikisutartiniuose santykiuose, aiškinime ir vykdyme, kaip UNIDROIT principuose, bet sąrašas papildomas sutarties formavimo, įsigaliojimo (*enforcement*), pagal amerikietiškojo principo įtvirtinimo variantą, stadijomis, o taip pat ir įgyvendinant šalių teises kylančias iš sutarties.⁹²

PECL 2:301 str. savo prasme ir tikslais analogiškai (nepaisant to, jog neatitinka pažodinis straipsnio tekstas) UNIDROIT 2.1.15 str., įtvirtina derybų laisvės principą ir kartu numato šalims reikalavimą elgtis sąžiningai ir ikisutartinių santykių metu, o taip pat ir atsakomybę už šio reikalavimo nevykdymą.

Taigi, apibendrinant galima teigti, jog sąžiningumo principas kontinentinės teisės valstybėse bei tarptautiniuose sutarčių teisės rinkiniuose laikomas vienu svarbiausių principų ir yra taikomas visiems sutartinių santykių etapams ir nors skiriasi jo pateikimo forma, reikalavimo turinys išlieka vienodas.

2.2. Bendrosios teisės tradicijos šalyse

Kaip jau ne kartą minėta, bendrosios teisės sistemoje pareiga elgtis sąžiningai derybų stadijoje nėra pripažįstama ir tai sąlygoja stipri rizikos teorijos įtaka⁹³. Pavyzdžiui, dėl tos priežasties, jog sąžiningumas šiuo atveju nėra privalomas, Bendroji teisė derybose dėl sutarties sudarymo paprastai nereikalauja pateikti svarbią informaciją galinčią turėti įtakos sutarties sudarymui ar tam tikrų sutarties turinio aspektų pakeitimui. Derybose šalys gali neatskleisti informacijos net tada, kai žino, kad kita šalis sutarties nesudarytų, jeigu tam tikra informacija būtų atskleista.

⁹⁰ Ole Lando, Hugh Beale *Principles of European Contract Law*. The Hague: Kluwer Law Intern., 2000. P. xxix.

⁹¹ Hans-W. Micklitz „The Principles Of European Contract Law and the Protection of Weaker party“ // *Journal of Consumer Policy*, 2004, Nr. 27/3, P. 339.

⁹² Ole Lando, Hugh Beale *Principles of European Contract Law*. The Hague: Kluwer Law Intern., 2000. P. 113.

⁹³ Michael Joachim Bonell *International restatement of contract law*. Irvington: Transnational Juris publications, 1994. P. 80.

H. Kotz “Precontractual Duties of Disclosure: a Comparative and Economic perspective” // *European Journal of Law and Economics*, 9, 2000. Kluwer Academic Publishers. www.myuu.nl

Nors ikisutartinių santykių aspektu tiek JAV, tiek Didžioji Britanija laikosi vieningos pozicijos – sąžiningumas nėra pripažįstamas, tačiau šiose valstybėse egzistuoja skirtingas sąžiningumo reikalavimo supratimas apskritai bei dominuoja skirtinga teisės mokslininkų pozicija šio reikalavimo atžvilgiu, todėl minėtas valstybes panagrinėkime atskirai.

Nors, kaip jau minėta pirmame skyriuje, sąžiningumas daugelyje tiek nacionaliniu, tiek tarptautinių aktų sąmoningai nėra apibrėžiamas siekiant užtikrinti principo pritaikymo lankstumą, 1967 m. JAV priimto Vieningo komercinio kodekso, kuris buvo stipriai įtakotas Vokietijos teisės sistemos⁹⁴ (*Uniform commercial code*, toliau – UCC)⁹⁵ kūrėjai pasirinko priešingą reglamentavimo kelią. Šio akto 1-201 str. b d. 20 p. sąžiningumo principas apibrėžiamas kaip dorumas bei esamų komercinių sąžiningos dalykinės praktikos standartų laikymasis („honesty in fact and the observance of reasonable commercial standards of fair dealing“), jei asmenys yra verslininkai⁹⁶, tačiau šis aktas buvo pavyzdinis ir reikalavo priėmimo atskirose valstijose.⁹⁷ UCC 1-304 vienareikšmiškai nurodo, jog įtarimai pažeidus sąžiningumo principą gali būti susieti tik su prievolės netinkamu prievolės vykdymu ar nevykdymu („Every contract or duty within [the Uniform Commercial Code] imposes an obligation of good faith in its performance and enforcement“), Principas taip pat buvo išplėtotas 1981 m. priėmus antrąją Restatement of contracts⁹⁸ redakciją (reikia pažymėti, jog šis aktas nėra visuotinai įpareigojantis šalies mastu, todėl jo privalomumas teismams varijuoja įvairiose valstijose⁹⁹), kurios 205 straipsnis numato, jog kiekviena sutartis jos šalims reiškia ir sąžiningumo pareigą vykdant sutartį ar ją įgyvendinant. Kaip matome iš straipsnio formuluotės, pareiga kyla vykdant sutartį ir ją įgyvendinant, taigi, nėra minimas sąžiningumo reikalavimas ikisutartiniams santykiams. Kadangi rengiant šį aktą buvo remtasi ir JAV iki tol priimtais teismų precedentais, jie ir lėmė tokią principo apimtį, t.y. principo netaikymą ikisutartiniams santykiams¹⁰⁰. Šios UCC ir Restatement of contracts normos, galima sakyti, analogiška Vokietijos BGB 242 str., tačiau priešingai nei Vokietijoje, JAV teismai jos neaiškina plečiančiai į ikisutartinius santykius dėl teismo

⁹⁴ Alberto M. Musy “The good faith principle in contract law and the precontractual duty to disclose: comparative analysis of new differences in legal cultures” // *Global Jurist advances*, 2001-02-27

<http://www.icer.it/docs/wp2000/Musy192000.pdf> Žiūrėta 2008-09-21.

⁹⁵ Uniform commercial code <http://www.law.cornell.edu/ucc/ucc.table.html>

⁹⁶ Edward Allan Farnsworth “Duties of good faith and fair dealing under the UNIDROIT principles, relevant international conventions, and national laws” // *Tulane Journal of International and comparative law*, 1994 http://tldb.uni-koeln.de/php/pub_show_document.php?pubdocid=122100 P. 52. Žiūrėta 2008-09-22.

⁹⁷ http://www.lexinter.net/LOTWV4/duty_of_good_faith_and_fair_dealing.htm Žiūrėta 2008-09-22.

⁹⁸ Restatement (second) of contracts [http://www.lexinter.net/LOTWV4/restatement_\(second\)_of_contracts.htm](http://www.lexinter.net/LOTWV4/restatement_(second)_of_contracts.htm) Žiūrėta 2008-09-20.

⁹⁹ Edward Allan Farnsworth “Duties of good faith and fair dealing under the UNIDROIT principles, relevant international conventions, and national laws” // *Tulane Journal of International and comparative law*, 1994 http://tldb.uni-koeln.de/php/pub_show_document.php?pubdocid=122100 P. 61. Žiūrėta 2008-09-22.

¹⁰⁰ Robert S. Summers The General Duty of Good Faith - Its Recognition and Conceptualization <http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/summers.html> P. 812. Žiūrėta 2008-09-22.

precedento doktrinos, kurioje dar prieš parengiant aukščiau minėtus statutinės teisės aktus jau egzistavo sprendimas dėl sąžiningumo reikalavimo netaikymo derybų stadijoje. Taigi, sąžiningumo principas ikisutartiniams santykiams nėra taikomas, todėl šalys vadovaudamosi sutarties laisvės principu gali bet kada nutraukti derybas nepriklausomai nuo to, koks yra derybų nutraukimo pagrindas – apsigalvojimas, pasikeitusios aplinkybės, palankesnės kitų asmenų pasiūlytos sandorio sąlygos. Be to ikisutartiniams santykiams galioja žodinių įrodymų netaikymo taisyklė, teigianti, jog šalys negali remtis iki sutarties pasirašymo sudarytais žodiniais susitarimais, nes sutarties tekstas yra galutinė šalių valios išraiška.¹⁰¹ Tačiau nepaisant to, sąžiningumo principas derybų metu yra įgyvendinamas per kitas normas – tokias, kaip apgaulė, šantažas ir pan.¹⁰²

Šiuo atveju teisės mokslininkai (Bonell, Farnsworth, Musy) nagrinėdami sąžiningumo principo taikymo ribas JAV yra vieningi teigdami, jog JAV teisės sistemoje principo reikalavimo įvedimas ir ikisutartiniams santykiams būtų didelis žingsnis į priekį.

Didžiojoje Britanijoje sąžiningumo netaikymas ikisutartiniams santykiams, priešingai nei JAV, yra nediskutuotinas. Tokią poziciją suformavo šimtmečius kaupiama teismų praktika, todėl principo įvedimas prieštarautų pačiai teisės tradicijai¹⁰³. Kaip jau minėta, čia sąžiningumo principas neapima ikisutartinių santykių ir nesukelia atsakomybės už nesąžiningą elgesį derybų metu ar už tokį elgesį, kuris galėtų pažeisti kitos šalies teises, nes laikoma, kad šalis pradėdama derybas ir tikėdamasi tam tikro rezultato pati prisiima derybų nerezultatyvumo riziką ir privalo vertinti situaciją bei perspektyvas remdamasi savo patirtimi bei įgūdžiais.¹⁰⁴ Kaip pažymi S. Whittaker ir R. Zimmermann, bendrosios teisės sistemoje nepripažįstama pareiga elgtis sąžiningai derybų metu, todėl iš šalių nėra reikalaujama nei informuoti apie tam tikras kitai šaliai galinčias būti svarbiomis aplinkybes (išskyrus *uberrimae fidei* sutartis).¹⁰⁵

Dėl griežto teismų praktikos požiūrio, tikėtina, jog sąžiningumo principas būtų nekėlęs tiek problemų dėl jo taikymo ikisutartiniams santykiams Anglijos teisėje, jei ne Europos Bendrijos Tarybos direktyva dėl nesąžiningų sąlygų vartojimo sutartyse¹⁰⁶, kuri buvo įgyvendinta išleidžiant Nesąžiningų sutarčių sąlygų aktą vartojimo sutartims (*Unfair Terms in Consumer Contracts*

¹⁰¹ Farnsworth Edward Allan, *Farnsworth on contracts*. II tomas, trečias leidimas. New York : Aspen Publishers, 2004. P. 219.

¹⁰² Restatement (second) of contracts 205 str. oficialus komentaras, Zimmerman Reinhard, Whittaker Simon, *Good faith in European contract law*. Cambridge: Cambridge university press, 2000. P. 136.

¹⁰³ Roy Goode „The concept of good faith in English law“ <http://www.cnr.it/CRDC/goode.htm> Žiūrėta 2008-08-27.

¹⁰⁴ Farnsworth Edward Allan, *Farnsworth on contracts*. I tomas, trečias leidimas. New York : Aspen Publishers, 2004. P. 369.

¹⁰⁵ Reinhard Zimmerman, Whittaker Simon, *Good faith in European contract law*. Cambridge: Cambridge university press, 2000. P. 15.

¹⁰⁶ Europos Bendrijos Tarybos direktyva “Dėl nesąžiningų sąlygų vartojimo sutartyse” 93/13/EEC, Official Journal L95, 1993 balandžio 21.

Regulations Act) 1999. bei bendrasis Nesąžiningų (nugarbingų) sutarčių sąlygų aktas (*Unfair Contract Terms Act*). Remiantis minėta direktyva, sąlyga yra nesąžininga, jei ji nustato žymų disbalansą tarp šalių. Kadangi tikėtina, jog stipresnioji sandorio šalis tokią sąlygą įvedė tyčia, išvelgiamas ir sąžiningo elgesio pareigos pažeidimas ikisutartiniuose santykiuose.

Atsižvelgiant į tai, kas paminėta, galime teigti, jog bendrosios teisės šalyse sąžiningumo principas ikisutartiniams santykiams vienareikšmiškai nėra taikomas ir tai sąlygoja teismų precedento doktrina, tačiau teisės mokslo požiūris į šį principą išsiskiria – žymiausi JAV mokslininkai pritaria principo ribų išplėtimui ir palaiko principo taikymo deryboms idėją, tuo tarpu Anglijos teisės pozicija yra vienareikšmiška – principas yra svetimas Didžiosios Britanijos teisei, tačiau jo išvengti nėra įmanoma dėl teisės harmonizavimo Europos Sąjungos šalyse narėse.

3. SAŽININGUMAS INTERPRETUOJANT SUTARTĮ

Prieš pradėdant nagrinėti sąžiningumo principo sampratą sutarčių aiškinimą reglamentuojančiose normose, reikia aptarti paties interpretavimo suvokimą. Sutarties sąlygų interpretavimu paprastai laikomas procesas, kuomet teismas aiškina šalių sudarytos sutarties sąlygas, dėl kurių turinio šalys nesutaria. Sąžiningumas interpretuojant sutartį pasireiškia dviem aspektais – kaip šalių sąžiningumas įtraukiant į sutartį tam tikras sąlygas (pavyzdžiui, norma jog dviprasmiškos ar siurprizinės sutarties sąlygos interpretuojamos jas pasiūliusios šalies nenaudai) bei sąžiningumo reikalavimas teismui interpretuojant sutartį. Kadangi pastarasis jau nėra laikomas sutarčių teisės dalyku, nagrinėsime pirmąjį aspektą.

Teisės doktrina nurodo, jog teisinėje sistemoje egzistuoja du sutarčių aiškinimo metodai – subjektyvusis ir objektyvusis.¹⁰⁷ Subjektyvusis metodas reikalauja, jog aiškinant sutartį būtų nustatyta tikroji šalių valia bei ketinimai. T. y. remiamasi ne tiesioginiu sutarties tekstu, o kaip šalys prieš pasirašydamos sutartį suprato ginčijamą nuostatą. Tiesioginis lingvistinis aiškinimas čia turi antraeilę reikšmę. Toks sutarčių aiškinimo metodas plačiai naudojamas kontinentinės teisės šalyse bei tarptautiniuose sutarčių teisės principuose¹⁰⁸, tuo tarpu bendrajai teisei būdingas objektyvusis aiškinimo metodas, kurį taikant pabrėžiama lingvistinė sutarties teksto išraiška, numatant jog bet kokia formuluotė sutartyje neatsirado be šalių valios. Tačiau kaip ir daugeliu kitų teorinio skirstymo atveju, tai nereiškia, jog šie metodai visuomet naudojami jų grynąja forma¹⁰⁹, t.y. bet kuriuo atveju yra atsižvelgiama į abu kriterijus lemiančius tokį skirstymą ir sprendimas priimamas apsvarsčius tiek šalių valią, tiek sutarties teksto formuluotę, tiek kitus parametrus, tokius kaip šalies apdairumas ar vienos iš šalių privilegijuota padėtis, kurie gali būti svarbūs siekiant priimti teisingiausią konkrečioje situacijoje sutarties aiškinimo variantą.

Vokietijos BGB 157 str. nurodo, jog sandoriai (sutartys) turi būti interpretuojami pagal sąžiningumo reikalavimus, atsižvelgiant į įprastą praktiką. Ši norma siejama su BGB 133 str. įtvirtintu reikalavimu nustatyti šalių tikrąją valią (subjektyvusis interpretavimo metodas) bei spragų sutartyje užpildymu. Spragų užpildymu tokiu atveju laikomas sutarties interpretavimas sutartinių

¹⁰⁷ Valentinas Mikelėnas, *Sutarčių teisė. Bendrieji sutarčių teisės klausimai: lyginamoji studija*. Vilnius: Justitia. 1996. P. 353.

¹⁰⁸ Lando Ole, Hugh Beale *Principles of European Contract Law*. The Hague: Kluwer Law International, 2000. P. 292.

¹⁰⁹ Valentinas Mikelėnas, *Sutarčių teisė. Bendrieji sutarčių teisės klausimai: lyginamoji studija*. Vilnius: Justitia. 1996. P. 353.

santykių eigoje, kai tam tikri atvejai, iškilę sutartiniuose santykiuose, šalių nėra aptarti iš anksto arba tikroji šalių valia paaiškėja vėliau.

Pagal LR CK 6.193 str. 1 d., sutartis turi būti aiškinamos sąžiningai. Šioje vietoje sąžiningumo principas CK kūrėjų buvo iškeltas aukščiau visų kitų sutarčių aiškinimo taisyklių, nors galima daryti ir prielaidą, jog kitos aiškinimo taisyklės išplaukia būtent iš šio principo – pavyzdžiui, tikrųjų šalių ketinimų ir valios nustatymas sutarties sudarymo metu. Be to, pasak CK komentaro autorių, sąžiningumo principas reikalauja analizuoti visą sutartį, o ne kvestionuojamą jos dalį, abejojant dėl sutarties galiojimo teikti pirmenybę aiškinimui, patvirtinančiam sutarties galiojimą, aiškinti sutartį silpnesnės šalies naudai ir pan.¹¹⁰. Kadangi minėtas CK straipsnis įtvirtina subjektyvųjį sutarčių aiškinimo metodą, reikalaujantį atsižvelgti į tikruosius šalių ketinimus, kuriuos šalys turėjo sudarydamos sutartį, toks aiškinimas apeliuoja ne tik į po sutarties sudarymo susidariusią situaciją, bet ir šalių sąžiningumą dar ikisutartinių santykių metu rengiant sutartį bei numatant kitai šaliai nepalankias ir, tikėtina, dviprasmiškas sąlygas.

Reikia paminėti, jog daugelis teisės sistemų vienaip ar kitaip reikalavimą aiškinti sutartis vartotojų bei sutartį prisijungimo būdu sudariusios šalies naudai. Teisinėje praktikoje tokios šalys paprastai yra laikomos silpnesnėmis šalimis, kadangi joms nėra suteikta teisė koreguoti sutarties normas sudarant sutartį prisijungimo būdu ir vienintelis galimas pasirinkimas, jei sąlygos netenkina, yra sutarties nesudaryti, tuo tarpu stipresnioji šalis, pasiūliusi sutarties sąlygas galėjo jas suformuluoti savo naudai ar sudaryti nepalankias asmenims, kuriems teikiama paslauga dažnu atveju yra būtina ir nėra paliekamas alternatyvus pasirinkimo variantas (pavyzdžiui, monopolijos atveju, teikiant tokias paslaugas, kurios dėl jų specifikos ar nepelningumo administruoja valstybės įmonės ar valstybė monopolijos teisę yra suteikusi privačiam verslui). Kalbant apie vartotojų teises, šiame institute taip pat yra išplėtotas imperatyvus sąžiningų sąlygų vartojimo sutartims reikalavimas. Skirtingose sistemose jis priskiriamas skirtingoms sutartinių santykių stadijoms, tačiau išlaiko savo esmę. Europos Sąjungos valstybėse galioja Europos tarybos direktyva dėl nesąžiningų sąlygų vartojimo sutartyse, kuri yra įvairiai inkorporuota į šalių narių teisę, o JAV taisyklė sauganti vartotojų bei viešąjį interesą kyla iš teismo precedento doktrinos¹¹¹. Kadangi įvairiose sistemose šios taisyklės priskiriamos nebūtinai sutarčių interpretavimo stadijai ir yra taikomos kaip priemonė išvengti nesąžiningo elgesio, plačiau jas aptarsime pastarajai temai skirtame skyriuje.

¹¹⁰ Valentinas Mikelėnas et al. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė (I). Vilnius: Justitia, 2003. P. 252.

¹¹¹ Farnsworth Edward Allan, *Farnsworth on contracts*. II tomas, trečias leidimas. New York : Aspen Publishers, 2004. P. 305

Grįžtant prie sutarčių interpretavimo, kitaip nei normos reglamentuojančios ikisutartinius santykius, CK 6.193 str. įtvirtintos normos nėra visiškai analogiškos UNIDROIT sutarčių teisės principuose sutarčių aiškinimą reglamentuojančioms normoms sąžiningumo principo atžvilgiu, nors LR CK komentaro autoriai nurodo, jog aukščiau nurodytas straipsnis pakartoja UNIDROIT principų 4.1 – 4.6 straipsnius¹¹². UNIDROIT, kaip ir PECL principuose sąžiningumas nėra iškeliamas į sutarčių aiškinimo taisyklių pradžią ir net nėra išskirtas kaip sutarčių aiškinimo pamatas pažodine principo išraiška. Sąžiningo elgesio reikalavimas sutarčių aiškinime pagal UNIDROIT, pasak M. J. Bonell, gali būti atskleistas per kitas normas – principų 4.1 str. dalyje nurodyto reikalavimo nesant galimybės nustatyti bendrą šalių valią sutarties sąlygas interpretuoti pagal tai, kokią prasmę tam tikrai formuluotei suteiktų protingi asmenys analogiškais aplinkybėmis (iš to galima numanyti galimą vienos iš šalių nesąžiningumą) ar 4.2. str. 2 d. nurodančią analogišką taisyklę.¹¹³ PECL komentaro autoriai taip pat numato analogišką sutarčių aiškinimo taisyklę išplaukiančią iš sąžiningumo principo. Be to, sąžiningumas ir sąžininga dalykinė praktika PECL minima prie aplinkybių, į kurias būtina atsižvelgti aiškinant sutartį.

Sąžiningumas UNIDROIT principuose tiesiogiai minimas tik prie praleistų sąlygų – spragų sutartyse užpildymo (*Supplying an omitted term*) – 4.8 str. sąžiningumas pateikiamas kaip vienas savarankiškų iš sutarčių aiškinimo kriterijų. Spragų užpildymo atveju, sąžiningumo kriterijų LR CK 6.195 str. nurodo šalia teisingumo ir protingumo principų, plačiau jų neaptariant. Tuo tarpu Vokietijos BGB spragų užpildymo neaptaria: ši funkcija yra išvestinė BGB 157 str. – bendrosios iš sutarčių interpretavimo normos, kurios plėtojimas yra paliktas teisės doktrinai, o ši spragų užpildymą sieja būtent su sąžiningumo principu objektyviaja prasme¹¹⁴.

Bendrai kalbant apie spragų užpildymą reikia paminėti, jog jis apima du aspektus: spragų užpildymą remiantis teisės aktais bei nustatinėjant šalių valią. Kaip teigia H. Kötz, kontinentinės teisės šalyse visų pirma atsižvelgiama į teisės aktuose nurodytas bendrąsias normas, reglamentuojančias klausimą, kuriame sutarties tekste yra spraga ir jei tokios normos yra, jos yra taikomos ir tai konkrečiai sutarčiai. Nesant tokių ar kitų, normų, kurios galėtų būti pritaikomos pagal analogiją, analizuojama šalių tikroji valia. Taigi, net jei ir sąžiningumas nėra nurodytas tiesiogiai, netiesiogine prasme jis veikia remiantis tuo, jog esant spragai sutarties sąlygose bus taikomos tokios

¹¹² Valentinas Mikelėnas et al. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė (I). Vilnius: Justitia, 2003. P. 251.

¹¹³ Michael Joachim Bonell *International restatement of contract law*. Irvington: Transnational Juris publications, 1994. P. 84.

¹¹⁴ H. Pütting, G. Wegen, G. Weinreich *BGB Kommentar*. Neuwied: Verlag Luchterhand, 2006. P. 193.

sąlygos, kokios būtų taikomos bendruoju, teisės aktų numatytu atveju, o nesant tokių sąlygų bus nustatinėjama šalių tikroji valia ir atsižvelgiama į šalių tikruosius ketinimus.

Be to, UNIDROIT principai sąžiningumą nurodo kaip vieną iš kriterijų vertinant numanomas sutarčių sąlygas (5.1.2 str.), LR CK 6.196 str. 2 d., analogiškai, kaip ir aptariant spragų užpildymą numato reikalavimą nustatant numanomas sutarties sąlygas atsižvelgti į sąžiningumo, protingumo ir teisingumo principus.

Kaip ir būdinga bendrosios teisės bei jos metodus perėmusioms sistemoms, JAV sutarčių aiškinimui dominuojančiu pasirinktas objektyvusis sutarčių aiškinimo metodas, suteikiantis pirmenybę rašytiniam sutarties tekstui ir jeigu šalys pasirašydamos sutartį ginčytinas normas suprato kitaip, nei tai užfiksuota sutarties tekste, jos neturi teisės tuo motyvuoti ginčijant sutartį bei remtis liudytojų parodymais ar kitais dokumentais prieštaraujančiais sutarčiai, išskyrus tuos atvejus, kai nesutarimas kyla dėl spragos ginčijamoje sutarties sąlygoje¹¹⁵. Ši nuostata vadinama žodinių įrodymų taisykle (Parol evidence rule), kuri, be to kas paminėta, teigia, jog sutarties tekstas yra galutinė šalių valios išraiška, t.y. esant kitokių sąlygų šalys jas būtų įtraukusios į sutarties tekstą, ir įrodymais nepriimami jokie žodiniai susitarimai ar šalių veiksmai, buvę derybų metu ar sudarant sutartį.¹¹⁶ Žinoma, tokia taisyklė nėra absoliuti ir netaikoma klaidos, apgaulės, prievartos ir panašiais atvejais¹¹⁷. Ši taisyklė yra įtvirtinta ne tik teismų praktikoje, bet ir UCC 2-202 str. Žodinių įrodymų taisyklė yra viena iš sąžiningumo principo netaikymą ikisutartiniams santykiams užtikrinančių ir sutarčių interpretavimo dalyką apibrėžiančių nuostatų.

Kalbant apie patį objektyvųjį sutarčių aiškinimo metodą JAV teisės mokslininkai pabrėžia, jog tos pačios sutarties teksto interpretavimas gali varijuoti priklausomai nuo teisėjo suvokimo bei dviprasmiškų ar neaiškių sąlygų vertinimo.¹¹⁸ Ir šiuo atveju autoritetingų šaltinių nuomonės išsiskiria, nes kai kurie esant neaiškioms sutarties sąlygoms siūlo atsižvelgti į konkrečias aplinkybes bei šalių valią¹¹⁹, kas jau būtų subjektyviojo metodo taikymas ir jau savaime apeliuotų į šalių sąžiningumą ikisutartiniuose santykiuose, o šis principas nėra laikomas vienu iš pagrindinių interpretuojant sutartis.

Tačiau tokiu laikomas protingumo principas, kuris reikalauja atsižvelgti į esamas bei sutarties sudarymo metu buvusias aplinkybes. Taip pat egzistuoja reikalavimas nustatyti tikrąją

¹¹⁵ Valentinas Mikelėnas, *Sutarčių teisė. Bendrieji sutarčių teisės klausimai: lyginamoji studija*. Vilnius: Justitia. 1996. P. 358.

¹¹⁶ Bryan A. Garner ed. *Black's Law dictionary*. St. Paul (Minn.): West/Thomson. 2004.

¹¹⁷ Farnsworth Edward Allan, *Farnsworth on contracts*. II tomas, trečias leidimas. New York : Aspen Publishers, 2004. P. 220.

¹¹⁸ Ten pat. P. 269.

¹¹⁹ Ten pat. P. 276.

sutarties sudarymo dvasią (*the heart of contract construction*) bei tikslą.¹²⁰ Taigi, apibendrintai galėtume teigti, jog sąžiningumo principo sutarčių interpretavime nėra reikalaujama tiesiogiai, tačiau kaip ir ikisutartiniuose santykiuose jis atsiskleidžia per kitas normas ir principus.

Kadangi šioje sistemoje sąžiningo elgesio reikalavimas nėra taikomas ikisutartinių santykių stadijoje, t.y. šalims išreiškiant savo valią, o sutarčių interpretavimui taikomas objektyvusis aiškinimo metodas, teikiantis pirmenybę rašytiniam sutarties tekstui ir jos formuluotei, atsižvelgti į šalių valią ir jų sąžiningumą viena kitos atžvilgiu sistema nesukuria poreikio. Todėl galėtume teigti, jog interpretuojant sutartį bendrosios teisės tradicijos šalyse sąžiningumas, kaip šalių elgesio standartas nėra aktualus, tačiau reikia pažymėti ir tai, jog įvairių autorių požiūris varijuoja ir todėl kai kuriais atvejais galėtume pripažinti netiesioginį principo egzistavimą ir šiame sutartinių santykių etape.

¹²⁰ Ten pat. P. 288.

4. SAŽININGUMAS VYKDANT SUTARTĮ

Kadangi sąžiningumo reikalavimas galioja visoms sutartinių santykių stadijoms, jis taip pat yra svarbus ir vykdant sutartį, kadangi sutarties tikslas – užtikrinti, jog šalys gaus tai, ko buvo pagrįstai tikėtasi sudarant sutartį, o priešingu atveju jog bus užtikrintas žalos atlyginimas.

4.1. Kontinentinės teisės tradicijoje

Kontinentinės teisės tradicijoje įprasta įtraukti sąžiningumo principą į sutarties ar prievolės vykdymą reglamentuojančias teisės normas (Vokietijos BGB 242 str., Prancūzijos civilinio kodekso¹²¹ 1134 str. 3d., Lietuvos CK 6.38 str. 1d., 6.200 str. 1d.).

Kaip jau buvo minėta ankstesniuose skyriuose, nors Vokietijos BGB 242 str. kalba apie sąžiningumo reikalavimą vykdyme, teismai normą aiškina plečiamai ir taiko ją ir ikisutartiniams santykiams, taip pat remiantis šiuo straipsniu buvo sukurta *culpa in contrahendo* doktrina, susijusių sutarčių¹²² doktrina ir t.t.

LR CK 6.200 str. išvardinti sutarčių vykdymo principai, kurie didele dalimi sutampa su prievolių vykdymo principais įvardintais CK 6.38 str. Abiejų straipsnių pirmosios dalys nurodo, jog šalys privalo vykdyti sutartį (ar prievolę) tinkamai ir sąžiningai. Tinkamu paprastai laikomas toks įvykdymas, kuomet prievolė įvykdoma laiku, laikantis įstatymo bei pagal sutartį kylančių reikalavimų. Kaip pažymi V. Mikelėnas, tinkamas prievolės įvykdymas reiškia jokių vykdymo trūkumų nebuvimą¹²³ - įvykdymo vietos, laiko, kokybės ir pan., neatitikimą nurodytiems sutartimi. Tačiau sąžiningumo reikšme lakoniškai pateikiama kitų bendrųjų teisės principų kontekste, kas yra gana neįprasta, nes sąžiningumo principas tokiais atvejais užsienio teisėje nagrinėjamas kaip atskiras reikalavimas, apibūdinantis konkrečią šalių pareigą, o nei vienas iš trijų abstrakčių bendrųjų teisės principų.

Išanalizavus tokią kontinentinės teisės šalių praktiką kyla klausimas, koks yra vykdymo tinkamumo bei sąžiningo įvykdymo santykis. T.y. ar esant tinkamai įvykdytai sutarčiai, bet skolininkui nesivadovaujant sąžiningumo reikalavimu toks sutarties įvykdymas laikytinas priimtiniu. H. Dubroff kaip tik iškelia tokį klausimą savo darbe kalbėdamas apie sąžiningumo reikalavimo

¹²¹ *Code Civil des Français* (Prancūzijos civilinis kodeksas)
http://www.legifrance.gouv.fr/html/codes_traduits/code_civil_textA.htm#Section%20I%20-%20General%20Prov
Žiūrėta 2008-10-15.

¹²² Stasys Drazdauskas „Sąžiningumo principas Lietuvos sutarčių teisėje“ // *Teisė*, 2007, t. 65. P. 40.

¹²³ Mikelėnas Valentinas et al. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė (I). Vilnius: Justitia, 2003. P. 70.

įtraukimą į pačią sutartį ir būtent aiškumo šiuo klausimu stoka laiko vienu iš pagrindų, kodėl šalys abejoja sąžiningumo reikalavimo įtraukimo į sutartį reikalingumu.¹²⁴

Tuo tarpu UNIDROIT principai bendros sutarčių vykdymo tvarkos nenumato, tačiau reikalavimus įvykdymui išdėsto per keletą straipsnių (laikas, vieta, kokybė, kompleksiskumas ir t.t.) taip pat į atskirą skyrių išskiria sutarties neįvykdymą, kuris apima ir pavėluotą bei netinkamą įvykdymą. Taigi, remiantis UNIDROIT principų 1.7 str. numatančiu bendrąją pareigą elgtis sąžiningai visais sutartinių santykių etapais galime daryti išvadą, kad šalys yra įpareigosos laikytis sąžiningumo reikalavimo ir vykdydamos sutartį, tačiau šis principas nėra pakartojamas vykdydamas reglamentuojančiose normose tiesiogiai. Netiesiogiai, interpretuojant vykdymui skirtas UNIDROIT principų dalis, principas išlieka per straipsnius nustatančius šalių atsakomybę už sutarties nevykdymą ar netinkamą vykdymą. Pavyzdžiui, jei pagal principų 7.1.1 str. nevykdymu laikomas netinkamas ir (ar) pavėluotas įvykdymas, galima teigti, jog skolininkas tam tikra prasme buvo nesąžiningas, jei numatė, jog negalės laiku įvykdyti sutarties ir neinformavo apie tai kreditoriaus bei nebandė su juo tartis dėl termino pratęsimo arba netinkamai įvykdė sutartį, tyčia nepranešęs kreditoriui bei nebandęs koreguoti sutarties normų pateikdamas kitokiais bruožais apibūdinamą ar kitokio kompleksiškumo objektą, jei buvo numatyta sutartyje.

Kalbant apie sutarties vykdymo etapą, PECL pasirinktas toks pat kelias kaip ir UNIDROIT – sąžiningumo principas nėra išskiriamas ir vykdymui galioja bendroji sąžiningumo reikalavimo norma (PECL 1:201 str.). Įdomu tai, jog PECL greta sąžiningumo dar atskiru straipsniu išskiria šalių pareigą bendradarbiauti (1:202), kas paprastai yra laikoma sąžiningumo reikalavimo dalimi. Kaip nurodo principų komentaro autoriai, ši norma yra skirta tinkamam sutarties įvykdymui užtikrinti. Be to, pabrėžiama, jog ši nuostata apima ir kitą sąžiningumui priskiriamą pareigą – informuoti kontrahentą dėl vykdančios sutartį galinčios atsirasti rizikos pažeisti šalies teises ar nuosavybę.¹²⁵ Pareigos bendradarbiauti pažeidimas yra laikomas sutartinės prievolės pažeidimu ir tai yra pagrindas įvairioms nuostolių atlyginimo priemonėms taikyti.

Tuo tarpu šalia bendrosios normos UNIDROIT principų 1.8 str. išskiria kitą išvestinę pareigą – nesuderinamo elgesio taisyklę įpareigojančią šalis elgtis nuosekliai ir neatlikti vienas kitam prieštaraujančių veiksmų ar pasisakymų, kurie remiantis protingumo principu kitai šaliai buvo pagrindu imtis tam tikrų priemonių, pagrįstai tikintis, jog pirmoji šalis savo pozicijos nekeis.

¹²⁴ Harold Dubroff *The implied covenant of good faith in contract interpretation and gap-filling: reviling a revered relic* <http://new.stjohns.edu/media/3/6c8035b30fcb42b7bfffcd058e69b14f.pdf> P. 617. Žiūrėta 2008-09-30.

¹²⁵ Lando Ole, Hugh Beale *Principles of European Contract Law*. The Hague: Kluwer Law International, 2000. P. 120.

Kadangi abi papildomos taisyklės aukščiau paminėtuose sutarčių teisės principų rinkiniuose yra išvestinės iš sąžiningumo reikalavimo, galime drąsiai teigti, jog įprastai jos yra taikomos ir kitose teisinėse sistemose, nors konkrečiai ir nėra įvardintos atskirose normose.

4.2. Bendrosios teisės tradicijoje

Kaip jau minėta, sąžiningumo suvokimas JAV teisinėje sistemoje yra artimas kontinentinės teisės tradicijai, nepaisant to, kad jis negalioja ikisutartiniams santykiams. Kaip pabrėžia E. A. Farnsworth, JAV yra vienintelė iš bendrosios teisės šalių, kur sąžiningumo principas yra išplėtotas ir plačiai taikomas bent jau sutarčių vykdymui.¹²⁶

Sąžiningumo principas gali būti laikomas vienu iš pamatinių teisės principų JAV sistemoje, tai iliustruoja, kaip jau minėta, UCC 1-302 str. b dalis, kurioje numatyta, jog sąžiningumo, protingumo bei apdairumo reikalavimai numatyti šiuo aktu negali būti siaurinami ar panaikinami atskirais šalių susitarimais¹²⁷, kur formuluotėje sąžiningumas greta kitų bendrųjų teisės principų bei šalims nėra suteikiama galimybė susitarimu pakeisti ar panaikinti sąžiningumo reikalavimą. Šio straipsnio pirmoji dalis įtvirtina būtent sąžiningumo principo reikalavimą vykdant sutartis.

Nors sąžiningumo principas JAV yra apibrėžtas, galbūt dėl tų pačių vertinamojo pobūdžio sąvokų, kurios naudojamos apibrėžime, nėra nusistovėjęs visuotinai bendras sąžiningumo principo suvokimas ir doktrina bei teismų praktika siūlo skirtingas principo ribas sutarčių vykdymo etape. Restatement (second) of Contracts komentaras¹²⁸ nurodo, jog vykdymo stadijoje sąžiningumas reikalauja daugiau nei vien doro (*honest*) elgesio, nes nesąžiningumu laikomas ir neveikimas, taip pat iš teismų praktikos išplaukia tokie pavyzdžiai kaip tikrosios sutarties prasmės vengimas, rūpestingumo stoka, išsisukinėjimas, taip pat tyčinis netinkamas sutarties vykdymas bei kišimasis ir trukdymas kitai šaliai tinkamai įvykdyti sutartį. Doktrinoje labiausiai ribojančiu principo suvokimu laikytina JAV teisėjo Antonin Scalia išdėstyta nuomonė, jog sąžiningumas apima visų fundamentalių teisės principų laikymąsi.¹²⁹ Robert Summers teisės doktrinoje išdėsto poziciją, jog

¹²⁶ Edward Allan Farnsworth "Duties of good faith and fair dealing under the UNIDROIT principles, relevant international conventions, and national laws" // *Tulane Journal of International and comparative law*, 1994. http://tldb.uni-koeln.de/php/pub_show_document.php?pubdocid=122100 P. 63. Žiūrėta 2008-10-02.

¹²⁷ Uniform commercial code <http://www.law.cornell.edu/ucc/1/> Žiūrėta 2008-10-02.

¹²⁸ Restatement (second) of contracts 205 str. oficialus komentaras, Zimmerman Reinhard, Whittaker Simon, *Good faith in European contract law*. Cambridge: Cambridge university press, 2000. P. 136.

¹²⁹ Edward Allan Farnsworth "Duties of good faith and fair dealing under the UNIDROIT principles, relevant international conventions, and national laws" // *Tulane Journal of International and comparative law*, 1994 http://tldb.uni-koeln.de/php/pub_show_document.php?pubdocid=122100 P. 59. Žiūrėta 2008-10-02.

sąžiningumu (*good faith*) laikytina visa tai, kas nėra suprantama kaip *bad faith* – šio termino, kaip ir sąžiningos praktikos baigtinis sąrašas negali būti pateikiamas¹³⁰. Egzistuoja ir trečiasis, Steven Burton, požiūris, nurodantis sąžiningumą kaip išankstinę galimybę (*foregone opportunity*), kas reiškia jog šis principas riboja šalių savos nuožiūros naudojimą atsižvelgiant į kitos šalies iškeltas sąlygas. Nepaisant to, teismai paprastai nei vienai iš šių pozicijų neteikia pirmenybės ir principo taikymas varijuoja priklausomai nuo situacijos.¹³¹ Tai neturėtų būti laikoma prieštaravimu ar vieningos nuomonės nebuvimu, nes sąžiningumas, kaip ir kitos vertybinės sąvokos, teismų praktikoje gali varijuoti priklausomai nuo situacijos ir būtent tai siekiama užtikrinti šio principo įtvirtinimu teisės aktuose.

Tačiau net šiam principui egzistuojant ne visi autoriai pasisako už sąžiningumo principo reikalingumą JAV teisinėje sistemoje. R. Summers, nurodo, jog teismai bendrojoje teisės tradicijoje ir taip turi galią kurti teisę, tad jiems, priešingai, nei kontinentinės teisės šalyse nereikia papildomo įrankio, kuris leistų tai daryti. Be to, teisėje ir taip egzistuoja normos, kurios apima sąžiningumo reikalavimo sritį ir net be sąžiningumo principo egzistavimo gintų sąžiningos šalies interesą, pavyzdžiui, yra atsižvelgiama į tokius kriterijus kaip vengimas vykdyti prievolę, kylančią iš sutarties, nepakankamas rūpestingumas, sąmoningas prievolės siaurinimas, kai kita šalis pagrįstai tikisi visapusiško vykdymo („*willful rendering of only substantial performance*”); piktnaudžiavimas savo galia siekiant kitos šalies nuolaidų („*abuse of a power to determine compliance*”); ir trukdymas ar nepakankamas bendradarbiavimas kitai šaliai vykdant prievolę.¹³² Be to, JAV galioja didžiausių pastangų (*best efforts*) doktrina, teigianti, jog šalys privalo dėti visas pastangas, kad prievolė būtų tinkamai įvykdyta ir kitos šalies interesas nebūtų pažeistas.¹³³ Steven J. Burton teigia, jog principas nepriimtinas tuo, jog pažeidžia aukščiau aptartą žodinių įrodymų taisyklę, teigiančią, jog įrodymais negali būti laikomi jokie žodiniai šalių susitarimai sudaryti iki sutarties pasirašymo, nes sutarties tekstas įtvirtina galutinę šalių valią, todėl įtvirtinus sąžiningumo principo reikalavimą privalomomis tampa tos nuostatos, tarp jų ir turinčios didelę įtaką sutarties vykdymui, kurių šalys neįtraukė į sutartį.¹³⁴

¹³⁰ Robert S. Summers *The General Duty of Good Faith - Its Recognition and Conceptualization* <http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/summers.html> P. 20. Žiūrėta 2008-10-04.

¹³¹ Edward Allan Farnsworth “Duties of good faith and fair dealing under the UNIDROIT principles, relevant international conventions, and national laws” // *Tulane Journal of International and comparative law*, 1994 http://tldb.uni-koeln.de/php/pub_show_document.php?pubdocid=122100 P. 60. Žiūrėta 2008-10-02.

¹³² Summers Robert S. *The General Duty of Good Faith - Its Recognition and Conceptualization* <http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/summers.html> P. 812. Žiūrėta 2008-10-04.

¹³³ Farnsworth Edward Allan, *Farnsworth on contracts*. II tomas, trečias leidimas. New York : Aspen Publishers, 2004. P. 402.

¹³⁴ Ten pat. P. 399.

Į Didžiosios Britanijos teisės sistemą sąžiningumo principas atėjo iš tarptautinės bei Europos Bendrijos privatinės teisės, kur yra populiarus, tačiau priešingai, nei JAV jis buvo įsisavintas ne savanoriškai, o dėl teisės harmonizavimo Europos Bendrijos narėms privalomumo.

Kaip jau ne kartą minėta šiame darbe, bendrosios teisės sistemoje, išskyrus JAV sutarčių vykdymo stadijoje, sąžiningumo principas yra taikomas siauresne apimtimi nei kontinentinėje teisėje. Nepaisant to, jog buvo dedamos pastangos apriboti sutarčių laisvės absoliutumą, sąžiningumo principo pozicijos čia yra nepalyginamai silpnesnės nei kontinentinės teisės šalyse.¹³⁵ Maža to, Jungtinėje Karalystėje sąžiningumo doktrina netgi suvokiama kaip neefektyvi Britanijos teisės sistemoje ir teismai šią doktriną atmeta, kaip dubliuojančią kitas normas.

Tačiau doktrinos požiūris sąžiningumo reikalavimo atžvilgiu išsiskiria. Plačiausiai sąžiningumo principo suvokimą Anglijoje (tokia teritorija pasirinkta ne atsitiktinai, o remiantis tuo, jog Didžiojoje Britanijoje galioja skirtingos taisyklės ir, pavyzdžiui, Škotijoje principo suvokimas yra artimesnis kontinentinės teisės tradicijai¹³⁶) yra analizavęs R. M. Goode¹³⁷. Jo teigimu, principas tiesiogine savo reikšme perkeltas į Anglijos teisę gali būti žalingas, o ne naudingas, nes čia jau egzistuoja savitas sąžiningumo reikalavimo suvokimas, kuris aiškina principą siauriau, nei tai įprasta kontinentinės teisės tradicijai: pavyzdžiui, Anglijoje šalis yra laikoma veikiančia sąžiningai, jei ji veikia atvirai,¹³⁸ tačiau šalies aplaidumas ar neprotingas elgesys neturi tam įtakos, skirtingai, nei, pavyzdžiui, Nyderlanduose, kur sąžiningas elgesys yra susietas su protingu elgesiu. Tuo tarpu M. W. Hasselink teigia, jog Anglijoje objektyvusis sąžiningumas, ta reikšme, kuria jis naudojamas įprastai, kaip reikalavimas šalims visai nėra pripažįstamas.¹³⁹ Kitas šią poziciją palaikančių autorių argumentas – skirtingą normos supratimą lemia kitų, pavyzdžiui, ekonomikai ir verslui taikomų, reikalavimų skirtybės, todėl nėra prasminga perkelti normas iš vienos sistemos į kitą, o Europos Bendrijų inicijuojamas teisės harmonizavimas nepakankamai atsižvelgia į skirtingas „kapitalizmo formas“.¹⁴⁰

Tuo tarpu Roger Brownsword ir Alan Watson teigia, jog teisiniai principai pereidami iš vienos teisinės sistemos į kitą jas tik patobulina.¹⁴¹

¹³⁵ Reinhard Zimmerman, Whittaker Simon, *Good faith in European contract law*. Cambridge: Cambridge university press, 2000. P. 15.

¹³⁶ Lando Ole, Hugh Beale *Principles of European Contract Law*. The Hague: Kluwer Law International, 2000. P. 118.

¹³⁷ Roy Goode „The concept of good faith in English law“ <http://www.cnr.it/CRDC/goode.htm> Žiūrėta 2008-09-13.

¹³⁸ Pažymėtina, jog atvirumas (*honesty*) bei dorumas (*fairness*) ir yra tikroji sąžiningumo išraiška Anglijos teisėje, o jį plėtojant standartinis terminas *good faith* nėra naudojamas.

¹³⁹ A.S. Hartkamp et al. *Towards a European Civil Code*, trečiasis leidimas. The Hague, London, Boston: Kluwer Law International, 2004. http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1098856 Žiūrėta 2008-09-29.

¹⁴⁰ Gunter Teubner „Legal irritants: good faith in British law or how unifying law ends up in new divergences“ // *The modern law review*, T. 61 (1), 1998. P. 31.

¹⁴¹ Ten pat. P. 14-16.

Plačiau teisės mokslininkų darbuose vartojama R. Goode frazė, jog Anglijos teisės sistemoje prioritetą teikiamas bylos baigties nuspėjamumui, o ne absoliučiam teisingumui. Tai grindžiama remiantis teisinio tikrumo principu ir teigiama, jog teismai neturėtų kištis į verslo santykius interpretuojant tokias subjektyvias vertybines sąvokas, kaip sąžiningumas.¹⁴²

Tačiau tai nereiškia, jog tai, kas kontinentinės teisės tradicijoje yra ginama remiantis sąžiningumo principu bendrojoje teisėje nėra ginama visai. R. Goode, M. J. Bonell bei E. A. Farnsworth sutaria, jog tie patys interesai ginami tiesiog kitaip įvardinant priemones bei netinkamą elgesį. Pavyzdžiui, jei pardavėjas tyčia pateikia pirkėjui nekokybiškas ar kitokias nei numatyta sutartyje prekes, jis nebus laikomas nesąžiningu kaip neatskleidęs pirkėjui tam tikrų detalių vykdymo metu, tačiau atsakys už netinkamą, atsižvelgiant į sutarties nuostatas, įvykdymą.¹⁴³ Sąžiningumo principo funkcijos bendrojoje teisėje atsiskleidžia ir kitais atvejais – klaidinimo, per didelės įtakos (*undue influence*)¹⁴⁴ sudarant sutartį.

Šioje teisinėje sistemoje kai sutarčių teisėje bendraja prasme sąžiningumo principą daugelis Anglijos teisės mokslininkų yra linkę atmesti, jo reikalavimą randame taip vadinamose didžiausio pasitikėjimo (*uberrimae fidei*) sutartyse, kuriose reikalaujama maksimalaus sąžiningumo iš šalių, tokiose, kaip, pavyzdžiui, draudimo sutartys, siejant sąžiningumą su atvirumu. Taip pat šiuo atveju egzistuoja reikalavimas elgtis vadovaujantis ne savo, bet kitos šalies interesais¹⁴⁵. Tačiau ir čia sąžiningumo principo turinys nėra vienodas skirtingais aspektais: draudimo sutartims taikoma abipusė pareiga atskleisti visus faktus, galinčius turėti reikšmės sutartiniams santykiams, tačiau vykdant sutartį, kaip ir kitais bendraisiais atvejais galioja tik pareigos elgtis dorai (*honestly*) koncepcija, kuri neapima viso sąžiningumo reikalavimo turinio taip, kaip jis suprantamas kontinentinėje teisėje.¹⁴⁶ Sąžiningumo reikalavimas taip pat yra laikomas vienu svarbiausių vartojimo sutartyse¹⁴⁷ ir šiuo atveju taip pat yra įtvirtintas statutinėje teisėje per Nesąžiningų sutarčių sąlygų aktą ir Nesąžiningų sutarčių sąlygų aktą vartojimo sutartims, kuriuo buvo įgyvendinta Europos Bendrijos Tarybos direktyva dėl nesąžiningų sąlygų vartojimo sutartyse.¹⁴⁸

¹⁴² Roy Goode „The concept of good faith in English law“ <http://www.cnr.it/CRDC/goode.htm> Žiūrėta 2008-09-13.

¹⁴³ Ten pat.

¹⁴⁴ John Lowry and Philip Rawlings “Insurers, Claims and the Boundaries of Good Faith” // *Modern Law Review*, T. 68 (1), 2005. P. 83.

¹⁴⁵ H. G. Beale et al. *Chitty on contracts*. I tomas, dvidešimt devintasis leidimas. London: Sweet & Maxwell. 2004. P. 24.

¹⁴⁶ John Lowry and Philip Rawlings “Insurers, Claims and the Boundaries of Good Faith” // *Modern Law Review*, T. 68 (1), 2005. P. 84.

¹⁴⁷ A.S. Hartkamp et al. *Towards a European Civil Code*, trečiasis leidimas. The Hague, London, Boston: Kluwer Law International, 2004. http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1098856 Žiūrėta 2008-10-27.

¹⁴⁸ Europos Bendrijos Tarybos direktyva “Dėl nesąžiningų sąlygų vartojimo sutartyse” 93/13/EEC, Official Journal L95, 1993 balandžio 21.

Tačiau pabrėžtina, jog dėl tos priežasties, kad Britanijos sistemoje „unfair“ nėra sutapatinama su „bad faith“, toks principo supratimas taikomas ir šiems aktams. „Fearness“ suvokiama kaip atskira taisyklė, reikalaujanti garbingo ir atviro (*open*) elgesio, kas kontinentinės teisės šalyse būtų laikoma reikalavimais kylančiais iš sąžiningumo principo bet ne pilna principo apimtimi¹⁴⁹. Taigi, net harmonizuojant EB teisės aktus Didžioji Britanija naudoja terminus, priimtinus savo teisinei sistemai, neįvedant Bendrijos rekomenduojamų. Jei tokį reglamentavimą vertintume griežtai, būtų galima teigti, jog Nesąžiningų sąlygų vartojimo sutartyse direktyva nebuvo tinkamai perkelta į Britanijos teisinę sistemą.

Be to, Anglijos teisinėje sistemoje galioja lygybės (*equity*) principas, kuris dažnai naudojamas teismų precedentuose kaip sąžiningumo analogas.¹⁵⁰ Ir jis taip pat dubliuojasi su sąžiningumo reikalavimu.

¹⁴⁹ H. G. Beale et al. *Chitty on contracts*. I tomas, dvidešimt devintasis leidimas. London: Sweet & Maxwell. 2004. P. 23.

¹⁵⁰ A.S. Hartkamp et al. *Towards a European Civil Code*, trečiasis leidimas. The Hague, London, Boston: Kluwer Law International, 2004. http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1098856 Žiūrėta 2008-10-27.

5. TEISINIAI PADARINIAI UŽ SAŽININGUMO REIKALAVIMO NEPAISYMAŲ BEI PRIEMONĖS SIEKIANT JO IŠVENGTI

5.1. Ikisutartiniuose santykiuose ir interpretuojant sutartį

Kadangi, kaip jau minėta, Bendrosios teisės sistemoje nėra keliamas sąžiningumo reikalavimas ikisutartiniuose santykiuose, žalos atlyginimas, šiuo atveju, taip pat nėra įprastas ir teisėjai bendrojoje teisėje paprastai laikosi pozicijos, jog pradėdamas derybas asmuo prisiima riziką už tuos atvejus, kai derybos nutrūksta¹⁵¹. JAV teismų praktika suteikia sutarties šalims laisvę derėtis be ikisutartinės atsakomybės rizikos. Tačiau, jei derybų metu sutartis nėra sudaroma, dėl tokių aplinkybių, kaip suklaidinimas, prievarta, perdėta įtaka (*undue influence*) ar negalėjimo sudaryti sutartį dėl neveiksnumo teismai nenoriai taiko ikisutartinės atsakomybės priemones¹⁵². Tokia praktika grindžiama ir statutinės teisės šaltiniais – JAV galiojančio Uniform commercial code 1-304, bei jį papildančio antrojo Restatement of contracts 205 str. numato, jog atsakomybė, pavyzdžiui, suklaidinimo atveju, gali būti taikoma tik sutarties vykdymo stadijoje.

Tačiau, pasak M. J. Bonell, tai nereiškia, jog atsakomybė šiuo atveju negali atsirasti kitais pagrindais, tokiais kaip nepagrįstas praturtėjimas, tyčinis klaidinimas¹⁵³, ar tam remiantis tam tikrais išipareigojimais sudarytais derybų metu, tarp jų ir savarankiškas šalių tarpusavio išipareigojimas laikytis sąžiningumo principo¹⁵⁴. Atsakomybė numatoma ir kuomet atsisakymo sudaryti pagrindas yra diskriminacinio pobūdžio, kai tokia diskriminacija negali būti laikoma būtinosiomis sąlygomis sutarčiai sudaryti. Be to, griežtesnės sąlygos yra taikomos viešųjų paslaugų teikimo srityje bei vartojimo sutartims, motyvuojant tuo, jog silpnesnioji šalis į sandorį įeina prisijungimo būdu, negalėdama keisti standartinių stipriosios šalies siūlomų sąlygų. Taip pat nereikia pamiršti sutarčių rūšių, kuomet atsakomybė kyla net ikisutartiniuose santykiuose remiantis ne teisės precedentais bet ir griežtais statutiniais aktais, t.y. kai sutartimis yra siekiama riboti rinką, gauti rinkoje monopolį.¹⁵⁵

Didžiojoje Britanijoje atsakomybė už nesąžiningą elgesį ikisutartinių santykių metu taip pat nėra numatoma, nes laikoma, jog derybos nesukuria šalims jokių pareigų. Tuo remiantis, šalys

¹⁵¹ Edward Allan Farnsworth "Duties of good faith and fair dealing under the UNIDROIT principles, relevant international conventions, and national laws" // *Tulane Journal of International and comparative law*, 1994 http://tldb.uni-koeln.de/php/pub_show_document.php?pubdocid=122100 P. 57. Žiūrėta 2008-06-17.

¹⁵² Edward Allan Farnsworth, *Farnsworth on contracts*. I tomas, trečias leidimas. New York : Aspen Publishers, 2004. P. 369.

¹⁵³ Michael Joachim Bonell *International restatement of contract law*. Irvington: Transnational Juris publications, 1994. P. 83.

¹⁵⁴ Edward Allan Farnsworth, *Farnsworth on contracts*. I tomas, trečias leidimas. New York : Aspen Publishers, 2004. P. 372.

¹⁵⁵ Ten pat. P. 371.

ne tik yra laisvos bet kada nutraukti derybas, kaip ir JAV atveju, bet ir derėtis su keliais asmenimis iš karto, jų apie tai neinformuojant, tačiau tai nereiškia, jog atsakomybė nebus taikoma, jei šalis derėjosi visai neturėdama tikslo sudaryti sutartį.¹⁵⁶

Tuo tarpu atsakomybės už nesąžiningą elgesį reikalavimas yra gerai žinomas Kontinentinės teisės sistemoje. Kaip pavyzdį reikėtų paminėti Vokietijos teisę, kur „*culpa in contrahendo*“ („nusižengimas derybų metu“) doktrina buvo anksčiausiai išplėtotą ikisutartiniams santykiams.¹⁵⁷ *Culpa in contrahendo* doktriną dar 1861 suformuluotą Rudolf von Jhering, atsakomybė turi būti taikoma asmeniui, dėl kurio kaltės derybų metu sutartis tapo negaliojančia; tokiu atveju, kaltoji šalis turėtų atlyginti „nuskriaustajai“ ne vertę, kokia ji būtų po sutarties įvykdymo, bet „pasitikėjimo nuostolius“, t.y. patenkinti negatyvųjų interesą¹⁵⁸. Ir nors doktrinos autorius nenukreipė doktrinos aiškinimo per sąžiningumo principą, būtent šiuo principu doktrina remiasi dabar.¹⁵⁹

Tuo tarpu Olandijoje, kaip pažymi A.S. Hartkamp, šaliai pažeidus sąžiningo veikimo principą derybų metu teismas gali nustatyti ne tik nuostolius už realiai patirtą žalą bet ir atlyginimą apimantį tikėtiną žalą (*expectation loss*), į kurią įtraukiamas galimai prarastas pelnas, kurį nukentėjusioji šalis būtų gavusi iš sutarties, jei tokia būtų buvusi sudaryta.¹⁶⁰

CK 163 str. 3d. nurodo, jog šalis kuri pradeda derybas dėl sutarties sudarymo ar derasi nesąžiningai privalo atlyginti kitai šaliai padarytus nuostolius. Kaip teigia straipsnio komentaro autoriai, nuostolius, atsiradusius šio straipsnio pagrindu, sudaro nukentėjusios šalies derantis turėtos (pvz.: transporto) išlaidos bei kitos išlaidos, kylančios iš to, jog sutartis nesudaroma (pvz.: kainų skirtumas, kai vietoj prekių, dėl kurių derėtasi, nukentėjusi šalis priversta pirkti brangesnes prekes iš trečiųjų asmenų). Tačiau į jas, kaip ir UNIDROIT principų atveju, neįeina negautos pajamos, kurias šalis būtų gavusi sudarius sutartį.¹⁶¹

UNIDROIT principuose šalies atsakomybė ikisutartinių santykių etape nurodoma 2.1.15 str. 2 d. – šalis, kuri derasi ar nutraukia derybas priešingai sąžiningumo principo reikalavimui yra

¹⁵⁶ Roy Goode „The concept of good faith in English law“ <http://www.cnr.it/CRDC/goode.htm> Žiūrėta 2008-09-13.

¹⁵⁷ Michael Joachim Bonell *International restatement of contract law*. Irvington: Transnational Juris publications, 1994. P. 83.

¹⁵⁸ Edward Allan Farnsworth, *Farnsworth on contracts*. I tomas, trečias leidimas. New York : Aspen Publishers, 2004. P. 370.

¹⁵⁹ Edward Allan Farnsworth “Duties of good faith and fair dealing under the UNIDROIT principles, relevant international conventions, and national laws” // *Tulane Journal of International and comparative law*, 1994 http://tldb.uni-koeln.de/php/pub_show_document.php?pubdocid=122100 P. 58. Žiūrėta 2008-09-29.

¹⁶⁰ Hartkamp A. S. *Judicial discretion under the New Civil Code of the Netherlands*. <http://w3.uniroma1.it/idc/centro/publications/04hartkamp.pdf> Žiūrėta 2008-09-30.

¹⁶¹ Mikelėnas Valentinas et al. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė (I). Vilnius: Justitia, 2003. P. 208.

atsakinga už žalą padarytą kitai šaliai („*A party who negotiates or breaks off negotiations in bad faith is liable for the losses caused to the other party*“). Šio principų straipsnio oficialusis komentaras¹⁶² šią nuostatą aiškina kaip reikalavimą nesąžiningai besielgusiam asmeniui kompensuoti kitai šaliai dėl nesąžiningumo derybų metu atsiradusius nuostolius bei atlyginti už prarastą galimybę sudaryti sandorį su trečiaja šalimi (vadinamasis negatyvusis interesas), tačiau tai nėra įpareigojimas padengti galimai negautą sąžiningai vedusios derybas šalies pelną, kuris būtų esant kitokiai derybų baigčiai (pozityvusis interesas). Pasak vieno iš UNIDROIT principų autorių M. J. Bonell – šis aiškinimas iškyla iš pačios normos formuluotės, kai 2.1.15 str. 2 d. formuluotėje naudojamas terminas „losses“ siekiant pateikti tai kaip kontrastą terminui „harm“, kuris apima ir jau atsiradusius nuostolius ir pajamas, kurių buvo tikimasi (*“both any loss which it suffered and any gain of which it was deprived”*) naudojamam 7.4.2 str. kalbant apie visišką kompensaciją¹⁶³.

Kitas teisinių padarinių už sąžiningumo reikalavimo nesilaikymą aspektas yra sutarčių negaliojimas esant akivaizdžiam šalių nesąžiningumui – apgaulės, grasinimo ir pan. atvejais, esant šalies valios trūkumui. Tokiu atveju nukentėjusioji šalis paprastai gražinama į padėtį, kuri buvo prieš sudarant sutartį. Nesąžiningoji šalis iš tokio sandorio neturi gauti jokios naudos¹⁶⁴.

CK 1.91 str. numato, jog jei sandoris buvo sudarytas dėl apgaulės (šiuo atveju apgaulės atvejis apima vieną iš sąžiningumo pareigų – informuoti kitą šalį apie aplinkybes, galinčias būti priežastimi šiai nesudaryti sutarties), smurto, ekonominio spaudimo ar realaus grasinimo arba dėl vienos šalies atstovo piktavališko susitarimo su antrąja šalimi, taip pat sandoris, kurį asmuo dėl susidėjusių aplinkybių buvo priverstas sudaryti labai nenaudingomis sąlygomis, jis teismo gali būti pripažintas negaliojančiu. Sandorio pripažinimo negaliojančiu atveju, kaltoji šalis privalo gražinti nukentėjusiajam visa, ką ji yra gavusi pagal sandorį, o kai to negalima gražinti, – atlyginti to vertę pinigais. Be to, kaltoji šalis turi atlyginti nukentėjusiajam visas turėtas išlaidas, o tam tikrais atvejais – ir patirtą neturtinę žalą. Šiame straipsnyje nurodytos aplinkybės kyla iš sąžiningumo reikalavimo nepaisymo – kaltoji šalis, nekreipdama dėmesio į kontrahento interesus pasielgė netinkamai, žinodama, jog esant normalioms sąlygoms ši šalis sutarties nebūtų sudariusi. Ši CK norma apima kelias UNIDROIT principų, kuriais remiantis rengtas LR CK, normas (3.8 str. *Fraud*, 3.9 str. *Threat*, 3.10 *Gross disparity*), bei PECL principų atitinkamai 4:107 str. *Fraud*, 4:108 str. *Treats*. Ši taisyklė egzistuoja visose teisinėse sistemose, tiek kontinentinėje, tiek bendrojoje teisėje, jei ne

¹⁶² <http://www.unidroit.org/english/principles/contracts/principles2004/integralversionprinciples2004-e.pdf> UNIDROIT principų 2004m. versijos komentaras, P. 60. Žiūrėta 2008-10-08.

¹⁶³ Michael Joachim Bonell *International restatement of contract law*. Irvington: Transnational Juris publications, 1994. P. 83.

¹⁶⁴ Mikelėnas Valentinas et al. *Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos*. Vilnius: Justitia, 2001. P. 203.

statutine forma, tai teismų precedentuose, Kaip minėta anksčiau, kalbant apie atsakomybę už sąžiningumo reikalavimo pažeidimą, ten kur sąžiningumo principas netaikomas tiesiogiai, jis įgyvendinamas per šias normas. Vienas iš tokių pavyzdžių būtų JAV teisės sistema, kur būtent per šiuos ir kai kuriuos papildomus institutus.

UNIDROIT principų 3.8 str. bei PECL 4:107 str. komentaruose teigiama, jog į apgaulę suprantama kaip specifinis šalies suklydimas, o būtent, suklydimas dėl kitos šalies kaltės. Elgesys laikomas apgaulingu, jei šalis turi tikslą tyčia suklaidinti kontrahentą taip gaunant naudą sau bei padarant žalą kitai šaliai. Ji gali būti aiškiai išreikšta ar numanoma, pateikiant iškreiptus faktus ar nuslepiant tam tikras aplinkybes. Tačiau komentaro autoriai nurodo, jog apgaulė nelaikytinas akivaizdus sandorio dalyko pranašumų nurodymas jį giriant ir įkalbinėjant.¹⁶⁵ Apgaulė pagal LR CK 1.91 str. yra suprantama kaip šalies suklaidinimas dėl esminių sudaromo sandorio aplinkybių. Apgaulė gali būti išreikšta tiek žodžiais ar veiksmais, tiek tylėjimu, taip pažeidžiant vieną iš sąžiningumo reikalavimo kylančių pareigų – informuoti kitą šalį apie tam tikras aplinkybes, kurios šalies gali būti įvertintos kaip kliūtis sudaryti sutartį, ar tyčinis neišaiškinimas tam tikrų sąlygų, kurias viena iš šalių supranta akivaizdžiai neteisingai. Taip pat šie veiksmai gali būti atlikti ir ne sandorio šalies. Dėl apgaulės sandoris gali būti pripažįstamas negaliojančiu, jei: a) apgaulė lėmė sandorio sudarymą; b) apgaulės veiksmus sukėlė šalis ar kitas asmuo šiai šaliai žinant.¹⁶⁶

UNIDROIT principų 3.9 str. komentaras bei PECL 4:108 str. nurodo, jog šalis gali atsisakyti sutarties, kuri sudaryta dėl grasinimo, jei tas grasinimas buvo toks realus ir rimtas (remiantis objektyviais standartais bei vertinant konkrečią situaciją), kad šalis neturėjo kitos alternatyvos. Grasinimas yra nepateisinamas tiek, jei veiksmai kuriais grasinama patys savaime yra neteisėti, tiek jei jais naudojama siekiant sudaryti sutartį prieš kitos šalies valią.¹⁶⁷ LR CK 1.91 str. 4 str. nurodytas grasinimas pakenkti atsisakiusiai sutarties šaliai privalo būti realus, t.y. nurodytų veiksmų galima realiai tikėtis atsižvelgiant į grasinimo pobūdį bei galimus padarinius, nepriklausomai nuo veiksmų, kurių grasinama imtis teisėtumo – grasinama gali būti tiek neteisėtais veiksmais (sunaikinti turtą, sužaloti), tiek ir teisėtais (pvz.: pranešti teisėsaugos institucijoms apie šalies padarytą susikaltimą ar nusižengimą, tačiau grasinimu nelaikytinas ketinimas kreiptis į teismą

¹⁶⁵ UNIDROIT principų 2004m. versijos komentaras
<http://www.unidroit.org/english/principles/contracts/principles2004/integralversionprinciples2004-e.pdf> P. 104-105.
Žiūrėta 2008-10-08.

¹⁶⁶ Mikelėnas Valentinas et al. *Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos*. Vilnius: Justitia, 2001. P. 203.

¹⁶⁷ UNIDROIT principų 2004m. versijos komentaras
<http://www.unidroit.org/english/principles/contracts/principles2004/integralversionprinciples2004-e.pdf> P. 105-106.
Žiūrėta 2008-10-08.

dėl kitų prievolių, kylančių iš šalių civilinių santykių, nevykdymo ir pan.¹⁶⁸), nes, šiuo atveju, dėmesys koncentruojamas į laisvą šalies valią sudaryti sutartį.

UNIDROIT principų 3.10 str. kaip pagrindas sutarties atsisakymui nurodoma esminė šalių nelygybė (*gross disparity*) sudarant sutartį, kurios buvimą nustatant reikia atsižvelgti į a) tai, jog viena šalis įgyja pranašumą naudodamasi kitos šalies priklausomybe, sudėtinga finansine situacija, neatidėliotinais poreikiais, o taip pat šalies neapdairumu, nežinojimu, nepatyrimu ar derybinių įgūdžių stoka; b) sutarties tikslą ir pobūdį, siekdama sudaryti sutartį. Komentaro autoriai esminę nelygybę įvardina kaip prieš sudarant sutartį ir sutarties sudarymo metu esantį perdėtą pranašumą prieš kitą šalį lyginant šalių prisiimamų įsipareigojimų apimtį ir sudėtingumą įvykdyti, atsižvelgiant į šalių padėtį. Tuo tarpu į perdėto pranašumo sąvoką įeinanti svarstyтина nelygybė nustatant kainą, vertę, ar kitą elementą kuomet yra pažeidžiama pusiausvyra sutarties vykdyme ir vienos šalies pareigos nėra pakankamas pagrindas laikyti tai esmine šalių nelygybe – pusiausvyros pažeidimas privalo būti toks akivaizdus, kad „šokiruotų“ bet kurį protingą asmenį.¹⁶⁹ Be to, pranašumas turėtų būti nepateisinamas atsižvelgiant į aukščiau išvardintas sąlygas. LR CK 1.91 str. 1 d. kaip vieną iš sandorio negaliojimo pagrindų numato sandorio sudarymą dėl susiklosčiusių nepalankių aplinkybių, nepriklausomų nuo šalies valios, kuomet sąlygos yra aiškiai nenaudingos jas sudariusiam asmeniui, o kita šalis pasinaudojo tuo apie tokias aplinkybes žinodama. Papildoma norma reglamentuojanti tokią situaciją inkorporuota ir prievolių teisėje – CK 6.228 str., kuriame nagrinėjamas esminės šalių nelygybės atvejis. Norma yra analogiška UNIDROIT principų 3.10 str. PECL principų 4:109 str. kaip dar vieną iš aspektų pateikia nesąžiningai įgytą pranašumą, kuris atsiranda dėl vienos iš šalių priklausomybės nuo kitos, nepalankios ekonominės situacijos ar kitokių kriterijų silpninančių šalies poziciją.

Kitas šalies apsaugos aspektas kyla iš standartinių sutarties sąlygų reglamentavimo (UNIDROIT principų 2.1.19 str., Lietuvos CK 6.185 str., Vokietijos BGB 305 str., JAV Restatement the second 211 str. 2 d.). Paprastai standartinėmis laikomos tokios sąlygos, kurias viena šalis parengia nuolatiniam ar kartotinam naudojimui nederinant su kitos šalies valia. Taip pat standartinėmis laikomos sąlygos, kurias šalis priima nesvarstydamas, kai tuo tarpu kitos sutarties nuostatos gali būti derybų objektu. Paprastai tokios sąlygos nustatomos remiantis bendraisiais teisės reikalavimais, tačiau net tokiu atveju kyla rizika, jog jos papildomai apsunkins jas pasirašiusią

¹⁶⁸ Mikelėnas Valentinas et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos*. Vilnius: Justitia, 2001. P. 203.

¹⁶⁹ UNIDROIT principų 2004m. versijos komentaras <http://www.unidroit.org/english/principles/contracts/principles2004/integralversionprinciples2004-e.pdf> P. 107. Žiūrėta 2008-10-14.

šali¹⁷⁰. Nereikia pamiršti, jog dažnai tokios sąlygos pateikiamos gana didelės apimties dokumente, surašytos smulkiu šriftu bei sudėtinga teisine kalba, kas sudaro papildomų problemų prisijungiančiai šaliai tinkamai jas išanalizuoti, nors pasirašius tokia sutartis bus įpareigojanti. Siekiant to išvengti teisės aktai numato keletą išimčių, padedančių užtikrinti sąžiningumo reikalavimo laikymąsi. Vienas iš tokių – individualiai aptartų sąlygų pirmenybė prieš standartines (UNIDROIT principų 2.1.21 str. PECL 5:104 str., LR CK 6.187 str., Vokietijos BGB 305b str.). Kadangi šalys net ir sudarydamos sutartį prisijungimo būdu kartais turi galimybę derėtis, visos sąlygos, kurias šalys aptarė derybų metu turi būti išdėstytos tame ar kitame dokumente, todėl kyla standartinių ir individualiai aptartų (nestandardinių) sąlygų prieštaravimų. Norma lengvai taikoma, jei šalys individualiai aptartas sąlygas įformino tinkamai, priešingu atveju gali kilti įrodinėjimo problema ir pareigą įrodyti, jog reikia naudotis standartine sąlyga turi šalis, pasiūliusi standartines sąlygas¹⁷¹.

PECL 4.110 str. išskiria sąlygas, kurios nebuvo individualiai aptartos – šalis gali išvengti sąlygos laikymosi, jei priešingai sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos reikalavimams sąlyga sukuria žymų šalių teisių ir pareigų disbalansą. Norma nėra taikoma, kai sąlyga yra išdėstyta aiškia, suprantama kalba ar kai šalių pareigos pagal sutartį yra lygiavertės.

Su standartinėmis sąlygomis susiję ir siurprizinės sąlygos, pateikiamos kartu su standartinėmis (UNIDROIT principų 2.1.20 str., Lietuvos CK 6.186 str., Vokietijos BGB 305c str.). Siurprizinėmis laikomos sąlygos, sprendžiant iš kurių turinio prisijungiančioji šalis ne visada gali nuspėti jų tikrąją prasmę, t.y. sąlyga, nors ir neprieštaraujanti bendriesiems reikalavimams nustatytiems teisės aktais, nėra aiški ir asmuo protingai negalėjo tikėtis tokios reikšmės, kokią jai suteikė sąlyga suformavusi šalis. Tuo lyg preziumuojama, kad sąlygą pasiūliusi šalis numanė ją būsiant netikslią ir tyčia tokią parengė tuo pažeisdama sąžiningo elgesio reikalavimą, todėl sąžiningai prisijungusios šalies pageidavimu sutartis gali būti pakeista ar nutraukta. Šia norma siekiama išvengti standartines sąlygas pateikusios šalies slapčiomis bandymo sukurti pranašumą primetant prisijungusiai šaliai tokias sąlygas, kurių tikrąją reikšmę žinodama šalis vargu ar sudarytų sutartį.¹⁷² UNIDROIT principų komentaro autoriai išskiria dviejų tipų siurprizines sąlygas: siurprizines savo turiniu (kai bet koks protingas asmuo, prisijungiantis prie standartinės sutarties, nesitiki tokių sąlygų galint būti tam tikro tipo sutartyje; šias sąlygas nustatant atsižvelgtina į tai, ar

¹⁷⁰ Bonell Michael Joachim *International restatement of contract law*. Irvington: Transnational Juris publications, 1994. P. 93.

¹⁷¹ Mikelėnas Valentinas et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė (I)*. Vilnius: Justitia, 2003. P. 237.

¹⁷² UNIDROIT principų 2004m. versijos komentaras

<http://www.unidroit.org/english/principles/contracts/principles2004/integralversionprinciples2004-e.pdf> P. 68. Žiūrėta 2008-10-15.

tokios sąlygos įprastai įtraukiamos į to tipo sutartis bei individualias derybas tarp šalių) bei siurprizines dėl kalbos ar pateikimo pobūdžio (tokios sąlygos paprastai būna neaiškios, todėl būtina atsižvelgti į prisijungiančios šalies patirtį bei įgūdžius toje srityje). Sąlyga nelaikytina siurprizine, jei ją pasiūlusi šalis prisijungiančiai šaliai tokią sąlygą išaiškino dar prieš ją pasirašant ir šalis akivaizdžiai su jomis sutiko. Vokietijos BGB 305c str. 2 d. nurodo, jog kilus neaiškumų dėl dviprasmiškos standartinės sąlygos formuluotes komercinėse sutartyse, sąlyga aiškintina ją pasiūliusios šalies nenaudai. Reikia pastebėti, jog LR CK komentaro autoriai pabrėžia, jog 6.186 str. netaikomas vartojimo sutartims, kadangi vartojimo sutartys LR CK reglamentuojamos atskiru straipsniu, aptariančiu nesąžiningas sutarčių sąlygas¹⁷³ tuo tarpu analogiška norma UNIDROIT principuose nėra ribojama, tikėtina, jog toks ribojimas nėra reikalingas todėl, kad principai skirti būtent komercinėms sutartims. Remiantis UNIDROIT principų formuluote, tokios sąlygos negalioja („No term <...> is effective <...>“). Tuo tarpu LR CK 6.186 str. 3 d. kaip papildomas nukentėjusios šalies gynybos būdas¹⁷⁴ dar papildomai nurodomos sąlygos, kada prisijungusioji šalis turi teisę reikalauti nutraukti ar pakeisti sutartį („Pagal kitos šalies pasiūlytas standartines sąlygas sudariusi sutartį prisijungimo būdu šalis turi teisę reikalauti ją nutraukti ar pakeisti, jeigu sutarties standartinės sąlygos nors ir neprieštarauja įstatymams, tačiau atima iš jos paprastai tokios rūšies sutarčių suteikiamas teisės ar galimybės, panaikina ar apriboja sutarties standartines sąlygas parengusios šalies civilinę atsakomybę arba nustato sutarties šalių lygybės bei jų interesų pusiausvyros principus pažeidžiančias sąlygas, arba prieštarauja protingumo, sąžiningumo ar teisingumo kriterijams.“). Kadangi LR CK straipsnio komentaro autoriai pabrėžia jį esant pakartojantį UNIDROIT principų atitinkamą normą, kur pats siurprizinių sąlygų, kuriomis jas pateikusi šalis siekia susikurti pranašumą, buvimas jau lemia jos prieštaravimą sąžiningumo bei šalių lygybės principams, manytume, jog minėta papildoma sąlyga LR CK nėra būtina atsižvelgiant į pačios normos turinį.

Su sutarties turinio interpretavimu taip pat susijusi *Contra proferentem* taisyklė (UNIDROIT principų 4.6 str., PECL 5:103 str., Lietuvos CK 6.193 str. 4 d., Vokietijos BGB 305c str.). Skirtingai, nei aukščiau aptartos normos, šios normos vieta teisės aktuose ne visada sutampa. Pavyzdžiui, UNIDROIT ir PECL principuose normą randame sutarčių aiškinimo skyriuje, nuostata yra išskirta į atskirą straipsnį, Vokietijos BGB *Contra proferentem* taisyklė inkorporuota šalia standartinių sąlygų reglamentavimo, kaip siurprizines sąlygas aptariančio straipsnio dalis; LR CK, galima sakyti, užima tarpinę poziciją – nuostata įtraukta į bendrąsias sutarčių aiškinimo taisykles

¹⁷³ Mikelėnas Valentinas et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė (I)*. Vilnius: Justitia, 2003. P. 235.

¹⁷⁴ Ten pat. P. 236.

Sutarčių aiškinimo skyriuje, tačiau be įprastinės taisyklės reikšmės dar priduriama, jog sąlygos visuomet aiškinamos vartotojų bei sutartį prisijungimo būdu sudariusios šalies naudai (6.193 str. 4 d.). Paprastai *Contra proferentem* taisyklė reiškia, jog abejojant dėl sutarties sąlygos turinio, sąlyga aiškinama ją pasiūliusios šalies nenaudai ir priėmusios naudai. Nuostata grindžiama tuo, jog sąlygą pasiūlusi šalis sąmoningai pateikė būtent tokią jos formuluotą bei prisiėmė riziką dėl nepakankamo aiškumo. Pažymėtina, jog ši taisyklė analogiškai UNIDROIT principams suprantama bei taikoma kaip viena iš sutarčių teisės interpretavimo taisyklių ir JAV teisės sistemoje, tačiau čia ji kyla iš teismo precedento, o ne iš statutinės teisės.¹⁷⁵

5.2. Sutarties vykdyme

Kadangi UNIDROIT principų normos reglamentuojančios sąžiningumą iš esmės atitinka reglamentavimą kontinentinėje teisėje, tai pereina ir į sutarčių vykdymą. Tiek UNIDROIT principuose bei Lietuvos CK nėra vienos bendros normos, numatančios atvejus, kada šalis gali laikyti negaliojančia ir ignoruoti tam tikrą sutarties sąlygą remiantis tuo, kad ji pažeidžia sąžiningumo principą. Tačiau tokia situacija galima dviem atvejais – per atleidimą nuo sąlygos vykdymo bei kitas nuostatas, pavyzdžiui, numatančias tam tikros sumos sumokėjimą, jei sutartis nevykdoma (netesybos)¹⁷⁶ (UNIDROIT principų komentaro autoriai kaip tokias priemones taip pat nurodo fiksuotos atlygio sumos ar maksimalios sumos (*ceiling*) nustatymą, užstato sulaikymą ir pan.¹⁷⁷).

Kalbant apie atleidžiančias nuo vykdymo nuostatas, UNIDROIT principai kaip ir dauguma nacionalinės teisės aktų, tarp jų ir LR CK, remiantis sutarčių laisvės principu numato, jog šalys yra laisvos riboti ar nenustatyti atsakomybės arba numatyti galimybę jos išvengti, jei įvykdyti sutarties reikalavimo neįmanoma. Tačiau šią nuostatą riboja norma, jog tokiomis sąlygomis negali būti vadovaujamas, jei tai būtų iš esmės nesąžininga, atsižvelgiant į sutarties tikslą (UNIDROIT principų 7.1.6 str., Lietuvos CK 6.211 str.). Tai yra dar viena norma sauganti šalies interesus nesąžiningo elgesio atveju. Paprastai tokios normos leidžia vykdančiajai sutartį šaliai vienašališkai keisti sutartą vykdymo pobūdį transformuojant sutartį. Kaip vieną iš pagrindų tokiai normai atsirasti

¹⁷⁵ Farnsworth Edward Allan, *Farnsworth on contracts*. I tomas, trečias leidimas. New York : Aspen Publishers, 2004. P. 300.

¹⁷⁶ Bonell Michael Joachim *International restatement of contract law*. Irvington: Transnational Juris publications, 1994. P. 96.

¹⁷⁷ UNIDROIT principų 2004m. versijos komentaras <http://www.unidroit.org/english/principles/contracts/principles2004/integralversionprinciples2004-e.pdf> P. 204. Žiūrėta 2008-10-15.

M. J. Bonell nurodo vartojimo sutartis, kuriose silpnosios šalies gynyba yra būtina.¹⁷⁸ Ji suteikia teismui plačią diskreciją nepaisant sutarties vykdymui taikytinų normų remtis sąžiningumo reikalavimu.

Įdomu tai, jog LR CK komentaro autoriai nurodo, jog norma pakartoja UNIDROIT principų 7.1.6 str., tačiau remiantis UNIDROIT principų 7.1.6 str. formuluote („*A clause which limits or excludes one party's liability for non-performance or which permits one party to render performance substantially different from what the other party reasonably expected may not be invoked if it would be grossly unfair to do so, having regard to the purpose of the contract.*“) sąlyga ribojanti atsakomybę netaikoma, jei ją taikyti („*to do so*“) būtų nesąžininga, tuo tarpu LR CK formuluotėje koncentruojamasi į pačios sąlygos nesąžiningumą („*<...>* jeigu tokios sąlygos atsižvelgiant į sutarties prigimtį bei kitas aplinkybes yra nesąžiningos“). T.y. pagal LR CK turi būti nesąžininga pati sąlyga, o pagal UNIDROIT – sąlyga gali būti sąžininga savo esme, tačiau jos taikymas konkrečiu atveju būtų nesąžiningas kitos šalies atžvilgiu.

LR CK taip pat numato apsaugos nuo nesąžiningumo sąlyginės sutarties vykdyme priemonę. 1.67 str. nurodo, jog esant šalių nesąžiningumui įtakojant sąlygos, turinčios esminės įtakos sutarties įvykdymui, atsiradimą laikoma, jog tokia įtaka nebuvo padaryta. Pasak CK komentaro autorių nesąžininga įtaka gali būti laikomi veiksmai, kurie pažeidžia imperatyvias teisės normas, viešąją tvarką, prieštarauja geros moralės ir teisingumo reikalavimams¹⁷⁹.

Kitas tiesioginio poveikio sutarties vykdymui variantas esant nesąžiningumo aspektui sutarties sąlygose yra tokios nuostatos, kaip, pavyzdžiui, netesybos – sutarta atlygio už sutarties nevykdymą suma (UNIDROIT principų 7.4.13 str., LR CK 6.71, 6.258 str., Vokietijos BGB 343 str., Prancūzijos CK 1153, 1231 str., JAV UCC 2-718, Restatement Of Contracts, Second 356 str.). Netesybos paprastai suprantamos, kaip sutartimi (pagal LR CK 6.71 str. gali būti ir įstatymu) nustatyta pinigų suma, kurią skolininkas (vykdančioji sutartį šalis) privalo sumokėti kreditoriui gali būti nustatomos kaip nuostolių atlyginimo priemonė, sutartinės civilinės atsakomybės forma ir(ar) kaip prevencinė priemonė siekiant užtikrinti prievolės įvykdymą („*baudžianti*“ už sutarties nevykdymą).¹⁸⁰ Pažymėtina, jog netesybos yra skirtingai priimamos kontinentinės ir bendrosios

¹⁷⁸ Bonell Michael Joachim *International restatement of contract law*. Irvington: Transnational Juris publications, 1994. P. 96.

¹⁷⁹ Mikelėnas Valentinas et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos*. Vilnius: Justitia, 2001. P. 163.

¹⁸⁰ UNIDROIT principų 2004m. versijos komentaras

<http://www.unidroit.org/english/principles/contracts/principles2004/integralversionprinciples2004-e.pdf> P. 251. Žiūrėta 2008-10-16.

Mikelėnas Valentinas et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė (I)*. Vilnius: Justitia, 2003. P. 114.

teisės sistemose: kontinentinės teisės sistemoje netesybos suprantamos abiem aukščiau paminėtais aspektais ir egzistuoja tiek su galimybe teismui įsikišti ypatingai kebliais atvejais, tiek be jos, tuo tarpu bendrojoje teisėje jos atsietos, ir griežtai atmetamos, jei tai traktuojama kaip „baudžianti“ priemonė (*penalty clauses*).¹⁸¹ Kaip ir kitais sąžiningumo principo aspektais, čia taip pat pastebimas netesybų reglamentavimo JAV išskirtinumas, kur nuo įprastos bendrosios teisės tradicijos pamažu, netesybų klausimu kol kas dar tik sutarties sąlygų, o ne statutiniu ar teismų praktikos lygiu, pereinama ir link *penalty clauses* taikymo.¹⁸²

Kadangi netesybos gali būti laikomos iš anksto nustatytais būsimais kreditoriaus nuostoliais nereikalingais įrodinėti, sutarties nevykdančioji šalis negali tvirtinti, jog kita šalis patyrė mažesnius nuostolius ar nepatyrė jokių. Tačiau ir ši taisyklė turi išimtį, kai esant daliniam sutarties įvykdymui, sutartimi numatytos netesybos teismo gali būti mažinamos proporcingai įvykdytai daliai arba iki protingo dydžio, jei nustatytosios yra akivaizdžiai per didelės.

¹⁸¹ UNIDROIT principų 2004m. versijos komentaras
<http://www.unidroit.org/english/principles/contracts/principles2004/integralversionprinciples2004-e.pdf> P. 251. Žiūrėta 2008-10-16.

¹⁸² Bonell Michael Joachim *International restatement of contract law*. Irvington: Transnational Juris publications, 1994. P. 99. Farnsworth on contracts III p. 283

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

Remiantis šiame baigiamajame darbe išanalizuota medžiaga galime daryti tokias išvadas:

1. Principo samprata ir apimtis varijuoja skirtingose teisės sistemose ir net tos pačios tradicijos šalyse nėra vienoda, todėl išskiriamos dvi pagrindinės kontrastuojančios sritys – bendrosios ir kontinentinės teisės tradicija.

2. Abiem atvejais sąžiningumo principas suprantamas kaip vertinamojo pobūdžio norma, neturinti aiškiai nurodytos reikšmės, todėl praktikoje pateikiama lakoniškai, pritaikant ją konkrečiai situacijai. Jį taikant jau yra susiformavęs nebaigtinis sąrašas atvejų, nurodytų kaip prieštaraujančių sąžiningumo principui – klaidinimas, bendradarbiavimo stoka, tyčinis vengimas ar trukdymas vykdyti pagal sutartį kylančias pareigas ir t.t.

3. Kontinentinės teisės tradicijoje principas, atsiradęs Vokietijos teisinėje sistemoje, yra paplitęs praktiškai visose šalyse, tačiau nėra vienodai išplėtotas. Labiausiai jis išnagrinėtas Vokietijos ir Olandijos teisėje, tuo tarpu Prancūzijoje vertinamas atsargiai. Kadangi principas teisės aktuose visuomet nurodomas gana lakoniškai, jo interpretavimo ir taikymo teisė yra palikta teismams. Tai ir yra viena iš principo problemų kelianti daugiausia diskusijų kontinentinėje teisėje, nes pagal savo prigimtį ši tradicija teismo precedento turėtų nepripažinti teisės šaltiniu, nors dėl globalizacijos bei teisės harmonizavimo ir pastebimas tradicijų požiūrio švelnėjimas bei tradicijų persipynimas. Tačiau kai kurie autoriai tokio principo atsiradimą kontinentinės teisės sistemoje vertina kaip įrankį teismams bei progos šiai valdžiai kurti teisę suteikimą, kas, pagal šią tradiciją, remiantis valdžių atskyrimo principu griežtai priklauso įstatymų leidžiamosios valdžios kompetencijai.

4. Savo turiniu kontinentinėje teisėje principas laikomas priemone įgyvendinti teisingumą susiklosčius tokiems šalių santykiams, kuriuos sprendžiant vadovaujantis įstatymu rezultatas nebūtų teisingas vienos iš šalių atžvilgiu. Tokio principo taikymas konkrečiai situacijai yra laikomas išimtimi, kai nėra pagrindo remtis kitomis normomis sprendžiant teisingos ginčo baigties problemą, o ne taisykle. Kadangi tiek sąžiningumas, tiek teisingumas šalių atžvilgiu yra subjektyvaus suvokimo dalykas, keliama problema, jog teismas tokiu atveju įgyvendina subjektyvų, o ne objektyvų teisingumą, kas yra šiuolaikinės teisės siekiamybė.

5. Kontinentinės teisės požiūris perimtas sudarinėjant bendruosius sutarčių teisės principų rinkinius tokius kaip UNIDROIT principai ar Europos sutarčių teisės principai, tačiau juose

priešingai kontinentinės teisės pozicijai sąžiningumo reikalavimą čia randame ne tik vienoje bendroje normoje, bet ir išdėstyta atskiriems sutartinių santykių etapams.

6. Bendrosios teisės sistemai sąžiningumo principas nėra būdingas ir į ją atėjo iš tarptautinės teisės bei teisės harmonizavimo. Šiuo atveju skirtingose valstybėse požiūris į principą labai skiriasi. Pavyzdžiui, Jungtinėse Amerikos Valstijose principas yra noriai inkorporuojamas iš tarptautinių sutarčių teisės rinkinių per vietinius teisės aktus. Pilnai šį principą įgyvendinti trukdo ankstesnė teismų praktika, todėl principas, nors ir įtvirtintas statutinėje teisėje, taikomas tik sutarties vykdymo stadijai. Tuo tarpu Didžiojoje Britanijoje yra atsargiai žiūrima į tradicinį kontinentinės teisės principą ir stengiamasi jį kuo mažiau naudoti, nes laikomasi pozicijos, jog tie patys dalykai čia jau yra reglamentuoti per kitus institutus, o bendrojoje teisėje teismai per precedento doktriną ir taip turi pakankamai galių kurti teisę. Deja, principo patekimas į šią sistemą yra neišvengiamas dėl didėjančio tarptautini pobūdį turinčių sutarčių skaičiaus bei Europos Bendrijos teisės harmonizavimo, kuris yra privalomas Didžiajai Britanijai kaip Bendrijos narei. Nors dėl to kyla dar viena problema sąžiningumo principo turinio klausime – kadangi principas suprantamas siauriau (kaip dorumas ar atvirumas), būtent šia siauresne prasme jis ir perkeliamas į nacionalinę sistemą, o tuo remiantis galima įžvelgti tik dalinį Europos Bendrijos standartų laikymąsi.

7. Sutartinių santykių etapuose sąžiningumas yra problematiškiausias ikisutartinių santykių srityje. Šiai stadijai reikalavimas tiesiogiai nurodytas tarptautinių sutarčių teisės principų turinyje. Kontinentinės teisės tradicijos nacionaliniuose aktuose sąžiningumas derybų laikotarpiui yra išplėstas teismų praktikos iš bendros normos reikalaujančios sąžiningumo, nors pats teisės aktas dažniausiai tokio reikalavimo tiesiogiai nenurodo. Tuo tarpu bendrojoje teisėje sąžiningumo reikalavimas ikisutartiniams santykiams iš viso nėra taikomas, ką sąlygoja stipri rizikos teorijos įtaka – asmuo pradėdamas derybas prisiima sau iš jų kylančią bet kokią riziką, išskyrus apgaulės, grasinimo ir pan. atvejus.

8. Sutarties interpretavimo atveju dėl skirtingose teisės tradicijose galiojančių skirtingų aiškinimo metodų požiūris į sąžiningumo reikalavimą taip pat skiriasi – kontinentinės teisės valstybėse ir *soft law* sutarčių teisės principuose sąžiningumas, kaip vienas iš principų įtvirtinamas atskira norma pagrindžianti subjektyvųjį – šalių valios sudarant sutartį nustatymo – metodą, o bendrojoje teisėje galioja objektyvusis metodas, nagrinėjantis sutarties tekstą, nes laikoma, jog sutarties tekstas yra galutinė šalių valios išraiška.

9. Sutarties vykdymo stadijoje principas galioja visais atvejais, tik, kaip jau minėta, skiriasi apimtis – pavyzdžiui, Didžiojoje Britanijoje sąžiningumas suprantamas siauriau, nei kontinentinės teisės šalyse.

10. Be paties sąžiningumo principo reikalavimo egzistuoja ir kitos teisės normos, kurios užtikrina paties reikalavimo laikymąsi, kuriems dažniausiai būdinga tikrosios šalių valios užtikrinimas. Ikisutartiniuose santykiuose bei interpretuojant sutartį esmine laikoma Vokietijoje atsiradusi *culpa in contrahendo* doktrina, reiškianti, jog atsakomybė taikoma asmeniui, dėl kurio kaltės derybų metu sutartis tapo negaliojančia. Tokiu atveju kaltoji šalis turėtų padengti tik negatyviojo kontrahento intereso dydžio nuostoliu. Taip pat prie tokių apsaugos priemonių priskiriamas apgaulės, grasinimo, pasinaudojimo esmine šalių nelygybe atvejų reglamentavimas, kuomet yra aiškus šalių valios trūkumas, bei sutarčių sąlygų nesąžiningumo klausimai, kylantys iš siurprizinių standartinių sutarčių sąlygų. Bendrosios teisės tradicijoje atsakomybė už nesąžiningą elgesį nėra taikoma, kadangi nėra sąžiningo elgesio reikalavimo derybų metu, tačiau egzistuoja analogiškos normos reglamentuojančios šalių valios trūkumo atvejus. Vykdyto stadijoje tokiomis priemonėmis laikomos normos nustatančios netesybas dėl sutarties nevykdymo, bei numatančios sutarties vykdymo pakeitimą kitokiu ir tokio pakeitimo negalimumą, jei tai prieštarautų sutarties tikslui.

11. Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse sąžiningumo principas įtvirtintas remiantis tiek UNIDROIT sutarčių teisės principų redakcija, tiek kontinentinių teisės šalių nacionaliniais teisės aktais, nors kodekso komentaro autoriai mini tik UNIDROIT principus, bet ten reglamentavimas akivaizdžiai neatitinka. Todėl kodeksas neatitinka nei UNIDROIT nei užsienio nacionalinės teisės reglamentavimo, nes LR CK randame ne tik vieną bendrąją sutarčių teisės normą bei specialiąją normą ikisutartiniams santykiams, bet ir normas sutarčių interpretavimui bei vykdymui, kurios egzistuoja nacionaliniuose teisės aktuose. Principas Lietuvos teisės mokslininkų yra beveik nenagrinėtas, todėl vieninteliu teisės doktrinos šaltiniu, šiuo atveju, lieka CK komentaras, dėl tos priežasties, kad CK neatitinka nei vienos iš minėtų sistemų, principo plėtojimas jame taip pat nėra nuoseklus lyginant tiek su UNIDROIT principais, tiek su kitų kontinentinės teisės valstybių civilinės teisės aktais, ir daugeliu aspektų neišplėtotas. Kadangi Lietuvoje, kaip ir kitose kontinentinėse valstybėse, teismams yra suteikta teisė šį principą plėtoti, o teisės aktais nereglamentuojamus aspektus teismai dažnai paremia teisės doktrina, šiuo atveju susiduriame su problema, jog teismai skirtingai nei negausi doktrina aiškina principo reikalavimo apimtį. Be to, užsienio teisėje, iš kurios šis principas ir atėjo į Lietuvos teisės sistemą, pabrėžiama, jog principas yra išimtiniais atvejais taikoma taisyklė, o Lietuvos teismų praktikoje pastebima tendencija šiuo principu remtis dažnai ir netgi tais atvejais, kai gali būti pritaikytos kitos normos reglamentuojančios teismo nagrinėjamą ginčo situaciją. Todėl siūlytina Lietuvos teisės doktrinoje skirti daugiau dėmesio šios išimtinės normos turinio analizei bei pabrėžti jos taikymo esmę, kokia ji egzistuoja giminingose

užsienio teisės sistemose, nes perkėlus tik normos tekstą be tradicinio suvokimo, kuriam šiuo metu prieštarauja tiek esama teisės doktrina, tiek teismų praktika, norma yra iškreipta ir neatlieka savo tikrosios funkcijos – užtikrinti teisingą teisių ir pareigų pasiskirstymą kylantį iš sutartinių santykių nesant kitų tą santykį reglamentuojančių normų.

12. Remiantis atlikta principo veikimo analize galime teigti, jog patvirtinta šio darbo pradžioje iškelta hipotezė, jog sąžiningumo principas, kaip toks, yra būtinas bet kuriai teisinei sistemai, siekiant užtikrinti visapusiškai teisingą šalių teisių ir pareigų pasiskirstymą sutartiniuose santykiuose bei priemones už sąžiningumo reikalavimo nesilaikymą. Kontinentinės teisės tradicijos valstybėse teiginiui išdėstytam hipotezėje pritariama besąlygiškai, tuo tarpu bendrojoje teisėje, nors kai kurie autoriai ir nepatikliai žvelgia į principo perkėlimą, principas vis tiek egzistuoja – kai kuriose valstybėse jis nėra įvardijamas, tačiau ginamos vertybės yra saugomos kitais institutais, taigi ir loginė išvada teigia, jog sąžiningumo principui tradiciškai priskiriamos vertybės yra saugomos ir ginamos nepriklausomai nuo to, kaip jos yra įvardintos konkrečioje teisinėje sistemoje.

Santrauka

Magistro baigiamajame darbe tema „Sąžiningumas sutartiniuose santykiuose“ aptariamos sąžiningumo principo taikymo problemos įvairiais sutartinių santykių etapais (ikisutartiniuose santykiuose, sutarčių interpretavime bei vykdyme) ir teisiniai padariniai už sąžiningumo reikalavimo nepaisymą kartu su priemonėmis siekiant tam užkirsti kelią. Didžiausi principo taikymo skirtumai kyla ikisutartinių santykių stadijoje, nes kontinentinėje teisėje bei tarptautiniuose sutarčių teisės principų rinkiniuose visuotinai pripažįstama, jog sąžiningumo reikalavimas yra privalomas ir derybų metu, kai tuo tarpu bendrojoje teisėje manoma, jog šalis pradėdama derybas pati prisiima riziką už galimus padarinius, todėl sąžiningumo iš šalių nėra reikalaujama, tačiau kai kurie aspektai tradiciškai priskirtini sąžiningumui čia ginami kitais institutais. Tai įtakoja ir požiūrį sutarčių interpretavime, nes kontinentinėje teisėje interpretuojant taikomas subjektyvusis (šalių valios atskleidimo), o bendrojoje teisėje – objektyvusis metodas, kuriuo remiantis sutarties tekstas yra galutinio derybų rezultato įtvirtinimas. Vykdymo stadijoje abi teisės tradicijos reikalavimą pripažįsta, tačiau skiriasi jo turinio suvokimas. Taigi, nors pats sąžiningumo principas savo tradicine prasme ne visur yra pripažįstamas, tačiau jo proteguojamos vertybės saugomos abiejose teisės tradicijose, todėl galime teigti, jog vertybiniu požiūriu sąžiningumo yra reikalaujama visose teisinėse sistemose.

Summary

The working paper analyses the application of the good faith and fair dealing principle in different contractual relationship stages (precontractual relationship, interpretation and performance) and the norms policing against unfairness. The most significant incompliance is on dealing stage, where the civil law countries and international contract law principles acknowledge the principle as necessary, while the common law does not demand it from the parties in bargaining because of the influence of the risk theory, but some aspects are the object of protection for other law institutes. According to this, in interpretation of contract terms the situation is the same: while civil law countries find it necessary because of subjective interpretation method, which requires to ascertain the real will of the parties, in common law is used the objective one, which states that the text of contract is the final expression of the parties' will. During the performance both of law traditions admits the necessity of good faith, but the extent of the principle differs. So the conclusion is that even if the principle of good faith is not admitted as such it is traditional interpretation it is necessary through other institutes of law.

LITERATŪROS SARAŠAS

Norminė medžiaga

1. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262 su vėlesniais pakeitimais ir papildymais;
2. Lietuvos Respublikos reklamos įstatymas // Valstybės žinios 2000, Nr. 64-1937, su pakeitimais ir papildymais;
3. Lietuvos Respublikos vartotojų teisių apsaugos įstatymas // Valstybės žinios 1994. Nr. 94-1833, su vėlesniais pakeitimais ir papildymais;
4. Lietuvos Respublikos ūkio ministro įsakymas Nr. 170 „Dėl Lietuvos Respublikoje parduodamų daiktų (prekių) ženklinimo ir kainų nurodymo taisyklių // Valstybės žinios, 2002, Nr. 50-1927, su vėlesniais pakeitimais ir papildymais
5. Europos Bendrijos Tarybos direktyva “Dėl nesąžiningų sąlygų vartojimo sutartyse” 93/13/EEC, Official Journal L95, 1993 balandžio 21.
6. Bürgerliches Gesetzbuch (Vokietijos civilinis kodeksas) // Reichsgesetzblatt 1896. Nr. 195, su vėlesniais pakeitimais ir papildymais.
7. *Code Civil des Français* (Prancūzijos civilinis kodeksas) http://195.83.177.9/upl/pdf/code_22.pdf
8. The Principles of European contract Law (Europos Sąjungos komercinės teisės principai). <http://webh01.ua.ac.be/storme/PECLre.html> žiūrėta 2008-06-10.
9. Restatement (second) of contracts (JAV Uniform commercial code priedėlis), 1981 [http://www.lexinter.net/LOTWVers4/restatement_\(second\)_of_contracts.htm](http://www.lexinter.net/LOTWVers4/restatement_(second)_of_contracts.htm)
10. UNIDROIT principles of international commercial contracts (UNIDROIT Komercinės teisės principai), 2004 m. versija. <http://www.unidroit.org/english/principles/contracts/principles2004/blackletter2004.pdf> žiūrėta 2008-06-10.
11. Uniform Commercial Code (Jungtinių Amerikos Valstijų suvienodintas komercinis kodeksas) 1967 birželio 30d. su vėlesniais pakeitimais ir papildymais <http://www.law.cornell.edu/ucc/ucc.table.html>;

Specialioji literatūra

12. Ambrasienė Danguolė et al., *Civilinė teisė. Prievolių teisė*. 3-asis leidimas. Vilnius: MRU leidybos centras, 2006;
13. Keinys Stasys (vyriausiasis redaktorius) et al. *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. Vilnius : Mokslo ir enciklopedijų leidybos inst., 2000;
14. Bendorienė Aldona et al. *Tarptautinių žodžių žodynas*. Vilnius : Alma littera, 2004.
15. Kelsen Hans *Grynoji teisės teorija*. Vilnius: Eugrimas. 2002;
16. Mikelėnas Valentinas et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos*. Vilnius: Justitia, 2001;
17. Mikelėnas Valentinas et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė (I)*. Vilnius: Justitia, 2003;
18. Veličkienė Aleksandra Teresė *Ratio scripta: lotyniški teisės ir bendrosios kultūros frazeologizmai, apibrėžimai, terminai*. Vilnius: Justitia, 2003;
19. Vosylius Jonas *Lotyniški posakiai ir sentencijos*. Vilnius: Mokslas, 2003;
20. Bamberger Heinz Georg, Herbert Roth *Kommentar zum Bürgerliches Gesetzbuch Band 1 (§§1-610)*, München: Verlag C. H. Beck, 2003;
21. Beale Hugh G. et al. *Casebooks on the common law of Europe: Cases, materials and text on contract law*. Oxford: Hart publishing, 2002. P. 238.
22. Beale Hugh. G. et al. *Chitty on contracts*. I tomas, dvidešimt devintasis leidimas. London: Sweet & Maxwell. 2004;
23. Bonell Michael Joachim *International restatement of contract law*. Irvington: Transnational Juris publications, 1994.
24. Bonell M. J., C. M. Bianca *Commentary on the International Sales Law*, Milan: Giuffrè, 1987. P. 65-94. <http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/bonell-bb7.html>
25. Farnsworth Edward Allan, *Farnsworth on contracts*. I tomas, trečiasis leidimas. New York : Aspen Publishers, 2004;
26. Farnsworth Edward Allan, *Farnsworth on contracts*. II tomas, trečiasis leidimas. New York : Aspen Publishers, 2004;
27. Garner Bryan A. ed. *Black's Law dictionary*, St. Paul (Minn.): West/Thomson. 2004;
28. Goode Roy „The concept of good faith in English law“ <http://www.cnr.it/CRDC/goode.htm>

29. Hartkamp A. S. *Judicial discretion under the New Civil Code of the Netherlands*. <http://w3.uniroma1.it/idc/centro/publications/04hartkamp.pdf>
30. Hartkamp A.S. et al. *Towards a European Civil Code*, trečiasis leidimas, The Hague, London, Boston: Kluwer Law International, 2004. http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1098856
31. Lando Ole, Hugh Beale *Principles of European Contract Law*. The Hague: Kluwer Law International, 2000.
32. Pütting H., G. Wegen, G. Weinreich BGB Kommentar. Neuwied: Verlag Luchterhand, 2006. P. 193.
33. Lando Ole *Principles Of European Contract Law*. <http://www.kclc.or.jp/english/sympo/EUDialogue/lando.htm>
34. Summers Robert S. *The General Duty of Good Faith - Its Recognition and Conceptualization* <http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/summers.html>
35. Zimmermann Reinhard, *The law of obligations: Roman foundations of the civilian tradition* Oxford: Oxford University Press, 1996.
36. Zimmerman Reinhard, Whittaker Simon, *Good faith in European contract law*. Cambridge: Cambridge university press, 2000

Publikacijos

37. Rolandas Balčikonis „Sąžiningumo principas sutarčių teisėje“ // *Jurisprudencija* 2003, t 41(33).
38. Stasys Drazdauskas „Sąžiningumo principas Lietuvos sutarčių teisėje“ // *Teisė*, 2007, t. 65.
39. Mindaugas Gedeikis “Pareiga elgtis sąžiningai, kai yra ikisutartiniai santykiai ” // *Juristas* 2006, Nr. 1.
40. E. Allan Farnsworth “Duties of good faith and fair dealing under the UNIDROIT principles, relevant international conventions, and national laws” // *Tulane Journal of International and comparative law*, 1994. http://tldb.uni-koeln.de/php/pub_show_document.php?pubdocid=122100
41. Emily Houh “The Doctrine of Good Faith in Contract Law: A (Nearly) Empty Vessel?” http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=622982
42. John Lowry and Philip Rawlings “Insurers, claims and the boundaries of good faith” // *The modern law review*, T. 68 (1), 2005. P. 82-110.

43. Hans-W. Micklitz „The Principles Of European Contract Law and the Protection of Weaker party“ // Journal of Consumer Policy, 2004, Nr. 27/3
44. Alberto M. Musy “The good faith principle in contract law and the precontractual duty to disclose: comparative analysis of new differences in legal cultures” // Global Jurist advances, 2001-02-27 <http://www.icer.it/docs/wp2000/Musy192000.pdf>
45. Gunter Teubner „Legal irritants: good faith in British law or how unifying law ends up in new divergences“ // The modern law review, T. 61 (1), 1998. P. 11-32. http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=876950

Teismų praktika

46. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2000m. rugsėjo 18d. nutartis c.b. J.Černijenko v. V.Remeikienė ir kt. Nr. 3K-3-827/2000.
47. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. sausio 19 d. nutartis c. b. UAB „Vingio kino teatras“ v. UAB „Eika“ Nr. 3K-3-38/2005;
48. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006m. lapkričio 6d. nutarimas c.b. V. Š. v. A. N., A. N. Nr. 3K-P-382/2006;
49. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. vasario 26 d. nutartis c. b. R. J. v. UAB „Ginta ir partneriai“ Nr. 3K-3-72/2007

Kiti šaltiniai internete

50. Encyclopedia Britannica <http://www.britannica.com/ebc/article-9364395> žiūrėta [2008-04-25](http://www.britannica.com/ebc/article-9364395);
51. Introduction to The Principles of European Contract Law (Parenpta Europos sutarčių teisės komisijos) <http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/text/peclcomments.html>
52. UNIDROIT principų 2004m. versijos komentaras <http://www.unidroit.org/english/principles/contracts/principles2004/integralversionprinciples2004-e.pdf>
53. <http://www.lat.lt/default.aspx?item=pspaud&id=679>